

अध्याय- एक

शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोधको शीर्षक अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पदसङ्गति सम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययन रहेको छ ।

१.२ शोधकार्यको प्रयोजन

प्रस्तुत शोध त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष शोधपत्र (नेपा. शि.५९८) को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार गरिएको हो ।

१.३ समस्या कथन

नेपाल बहु भाषिक मुलुक हो । नेपालमा विभिन्न भाषाहरु बोलिन्छन् तीमध्ये नेपाली भाषा लामो समयदेखि बोलिँदै आएकाले प्रमुख सम्पर्क भाषाको रूपमा रहेको छ । समयको अन्तराल, यातायातको कठिनाइ, भौगोलिक दुरी आदि कारणले नेपालको एक स्थानमा बोलिने भाषा अर्को स्थानमा जाँदा उच्चारण तथा अर्थगत दृष्टिले समेत विविध क्षेत्रीय भेदहरू देखा पर्दछन् । वक्ताको बसोबासको खास क्षेत्रको कारणले उत्पन्न उच्चारण, शब्दार्थ र वाक्यको स्तरमा देखिने एउटै भाषाको भेदलाई नै भाषाको क्षेत्रीय भेद भनिन्छ । यसरी देखिएका नेपाली भाषाका क्षेत्रीय भेदहरूको अध्ययन गर्ने विभिन्न विद्वान् तथा भाषाविद्हरूले पनि यस विषयमा आआफ्नो धारणा सार्वजनिक गर्ने गरेको पाइन्छ । यसै क्रममा भाषाशास्त्री बालकृष्ण पोखरेलले विभिन्न भागमा बोलिने नेपाली तथा अन्य भाषाहरुको बारेमा गहिरो खोजबिन गरेको देखिन्छ । यिनले पहिला नेपाली भाषाका क्षेत्रीय भेद भनी जुम्ली, डोट्याली, पर्वते गरी तिन भेद छुट्याए । पछि यिनले फेरि आफ्नै पूर्व धारणालाई परिवर्तन गरी नेपालीका पुर्बेली, माझाली, ओर पच्छिमा , मझपच्छिमा र पर पच्छिमा गरी पाँच भाषिका हुने धारणा अघि सारे । यसै वर्गीकरणबाट हेर्ने हो भने अछामी भाषिकालाई ओर पच्छिमा भेदमा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

भाषाको क्षेत्रीय भेदका सम्बन्धमा अर्का विद्वान् चूडामणि बन्धुले नेपाली भाषाको भाषिकालाई पश्चिमी, केन्द्रीय र पुर्वेली भनेर वर्गीकरण गरेका छन् । उनले अछामी भाषिकालाई केन्द्रीय वर्ग अन्तर्गत राखेका छन् ।

स्नातकोत्तर तहको नेपाली विषयको शोध प्रयोजन पुरा गर्ने अध्येताहरूले विभिन्न आधारमा नेपाली भाषा तथा भाषिकाको निर्धारण गरी विश्लेषण गरेका छन् । यस क्रममा अछाम जिल्लामा बोलिने नेपाली भाषालाई स्वतन्त्र भाषिका रूपमा छुट्टै नामकरण समेत गरिएको पाइन्छ ।

क्षेत्रीय भेदका आधारमा अछामी भाषिकाको नामकरण केही विद्वान्हरूले गरे तापनि स्थलगत सर्वेक्षणका आधारमा वर्णनात्मक अध्ययन भने खासै गरेको पाइँदैन । अछामी भाषिकाको अध्ययन सामान्य रूपमा केही शोधार्थीहरूले गरेको देखिन्छ । विस्तृत अध्ययनविना तुलनात्मक अध्ययन हुन नसक्ने हुँदा यस प्रकारको अध्ययन आवश्यक देखी यसै आवश्यकतालाई पुरा गर्नका लागि यस शोधपत्रमा अछामी भाषिकामा पद सङ्गतिको विश्लेषण तथा वर्णनात्मक अध्ययन गरी विस्तृत रूपमा यसको विकास तथा विस्तार गर्न अपनाउनु पर्ने उपाय तथा विकल्प समेत समावेश गरी शोधपत्र तयार गर्ने प्रयास गरिएको छ । अछामी मातृभाषी वक्ताले मानक नेपाली सिक्दा पद सङ्गति प्रक्रियामा कहाँ कहाँ के कस्ता समस्या देखा पर्न सक्छन् भनेर मानक नेपाली भाषाका सापेक्षतामा तुलनात्मक अध्ययनको अभाव नै यस शोधपत्रको प्रमुख समस्या हो । अछामी उप भाषी वक्ताले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा उच्चारणगत र सङ्गतिको क्षेत्रमा सम्भाव्य त्रुटि क्षेत्रहरू पहिचान नहुनु यस शोधपत्रको थप समस्या हो । यिनै समस्या र कठिनाइको समाधान तर्फ अगाडि बढेर प्रस्तुत शोधपत्रमा निम्नलिखित शोध समस्यामा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति सम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययनलाई पूर्णता दिइएको छ । अछामी भाषिकाको अध्ययनसँग सम्बन्धित खास गरी निम्नलिखित समस्यालाई मूल रूपमा देखाउन सकिन्छ :

क) अछामी भाषिकाको भौगोलिक स्वरूप कस्तो छ ?

ख) उक्त भाषिकामा के कस्तो पद सङ्गति छ ?

ग) मानक भाषा र उक्त भाषिकाविच के कस्तो समानता र भिन्नता छ ?

घ) उक्त मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा के कस्ता समस्या आइपुग्छन् ?

१.४ शोधकार्यका उद्देश्यहरू

प्रस्तुत शोधपत्र अध्ययनका निम्नलिखित उद्देश्यहरू रहेका छन् :

- क) अछामी भाषिकाको भौगोलिक उपभेदहरूको स्वरूप पहिचान गर्नु ,
- ख) अछामी भाषिकाको वाक्यमा पद सङ्गतिको व्यवस्था पहिचान गर्नु ,
- ग) अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाका पद सङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु ,
- घ) अछामी मातृभाषी वक्ताले मानक नेपाली सिक्दा आइपर्ने समस्याको पहिचान गर्नु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली भाषाको प्रादुर्भाव एघारौँ शताब्दीदेखि भएको मानिन्छ । राजा दामुपालको दुल्लु अभिलेख नै हालसम्म प्राप्त प्रथम लिखित रूप मानिन्छ । वि.सं. १०३८ भन्दा पूर्व नै नेपाली भाषाको सुरुवात भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । यसरी धेरै समय पार गरिसकेको नेपाली भाषामा स्थान अनुसार भिन्नता देखिनु स्वभाविकै हो ।

समयको अन्तराल, भौगोलिक दुरी, सामाजिक संरचना, सांस्कृतिक मान्यता आदिका कारणले एउटै भाषाभित्र विभिन्न भाषिका तथा उपभाषिकाहरू जन्मिने अवस्था आउँछ । शोधकार्य भनेको एउटा नयाँ कुराको अध्ययन अनुसन्धान गरी नयाँ मान्यता र निष्कर्ष तयार गर्नु हो । कुनै पनि शोधकार्य गर्नुभन्दा पहिले त्यस विषयका बारेमा अगाडि भएका कार्यको सिंहावलोकन गर्नु उपयुक्त हुन्छ । पूर्वकार्यको अध्ययनले नै आफूले गर्न लागेको शोध विषयमा यस्ता कार्य भए नभएको र भएका भए के कति र कसरी भएका रहेछन् भन्ने कुरा स्पष्ट पार्न सहयोग पुग्छ । विभिन्न भाषा र भाषिकाको चर्चा गरेको भए तापनि अहिलेसम्म अछामी भाषिकामा पद सङ्गतिका सन्दर्भमा अध्ययन गरिएको पाइँदैन । भाषा भाषिकाका सन्दर्भमा गरिएका पूर्वकार्य यस प्रकार छन् :

नेपाली भाषा सम्बन्धी खोजको सुरुवात बालकृष्ण पोखरेलको पाँचसय वर्ष, र चूडामणि उपाध्याय 'रेग्मी'को नेपाली भाषाको उत्पत्ति जस्ता ग्रन्थबाट भएको पाइन्छ । बन्धु (२०२५) ले नेपाली भाषाको उत्पत्तिको चर्चा गर्ने क्रममा नेपाली भाषाका भाषिकाहरूलाई

पश्चिमी, पूर्वीय र केन्द्रिय गरी तिन वर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छ, भने पोखरेल (२०३१) ले राष्ट्रभाषा को पाँचौं संस्करणमा पुर्वेली, माभाली, ओर पच्छिमा, मभ्र पच्छिमा र पर पच्छिमा गरी पाँच वर्गमा विभाजन गरेको पाइन्छ । पोखरेलका अनुसार अछामी भाषिका ओर पच्छिमा वर्ग अन्तर्गत पर्दछ ।

भाषा के कसरी परिवर्तन भई आयो भन्ने बारेमा जानकारी लिन भाषाको विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने साहित्यकार र तिनका साहित्यिक कृतिहरू, पत्रपत्रिका, लेख, रचना, खोज, अनुसन्धानहरूको गहन रूपमा अध्ययन गर्नु पर्दछ । यस्ता पूर्वकार्यहरूको अध्ययनले अनुसन्धान कार्यलाई निश्चित बाटोतर्फ डोच्याउने कार्य गर्दछन् । यसै क्रममा पूर्वकार्यको अध्ययन गर्दा अन्य भाषिका भैं ओर पच्छिमा वर्ग अन्तर्गत पर्ने भाषिकाहरूको विकासमा जयपृथ्वी बहादुर सिंह, पहलमान सिंह स्वाँर, ज्योति प्रकाश जोशी, महेश विक्रम शाह, हर्ष प्रसाद भट्ट, ललिजन रावल जस्ता साहित्यकार र तिनका कृतिहरूको पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ ।

नेपाली भाषाको पहिलो लिखित रूप दामुपालको दुल्लु अभिलेख वि.स. १०३८ देखिए भैं अछामी भाषिकाको लिखित रूप सं १३३७ मा आक्षज (अक्षय) मल्लको अच्छाम (अछाम) पञ्चदेवल शिलालेख फेलापरेको पाइन्छ । त्यस्तै काशी जोइसी लिखित सं १७३६ को आछाम (अछाम) मल्लो भैंसोल्या अभिलेख पनि फेला परेको पाइन्छ । यी शिलालेख तथा अभिलेखहरूको अध्ययन गर्दा अभैं पनि प्राचीन अछामी भाषिकाका विशेषताहरू विद्यमान रहेका पाइन्छन् । यो भाषिका माभाली, पर पच्छिमा, मभ्र पच्छिमा, ओर पच्छिमा र पुर्वेलीका साथै समग्र नेपाली भाषासँग पनि मिल्दोजुल्दो देखिन्छ । साथै यसका आफ्नै मौलिक विशेषताहरू पनि विद्यमान रहेका पाइन्छन् । भाषिक विकासमा सञ्चारको माध्यमले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने गर्दछ । अछामी भाषिकाको विकासमा पनि अछाम दर्पण, रामारोशन, षोडशा एक्सप्रेस, उदाउँदो नयाँ नेपाल जस्ता पत्रपत्रिकाका साथै रामारोशन एफ.एम.ले प्रत्येक दिन साँझ ८ बजे अछामी भाषामा सामाचार प्रसारण गरेर महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ ।

अछामी भाषिका तथा यसका आसपासमा बोलिने भाषिका सम्बन्धी एम.एड. प्रयोजनका निमित्त केही शोधहरू पनि छन् ; जुन निम्नानुसार छन् :

खगराज जोशी (२०५०) ले **डोटेली भाषिका र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षकमा डोटेली भाषिकाको सामान्य परिचय दिने, डोटेली भाषिका र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिविच तुलनात्मक अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखेर लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारक आदिको नेपाली भाषासँग तुलना गरेको पाइन्छ । जसमा डोटी जिल्लाका बर्छैन, गडसेरा, घाडल र निरौली जस्ता गा.वि.स.लाई अध्ययन क्षेत्रका रूपमा लिएर वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधि अपनाई अध्ययन गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा नेपाली र डोटेली भाषिकामा व्याकरणात्मक दृष्टिले भिन्नता हुनुका साथै लिङ्ग, वचन, विभक्ति चिह्नमा सामान्य भिन्नता रहेको कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

हर्क बहादुर शाही (२०५३) ले **अछामी भाषिका : एक अध्ययन** शीर्षकमा अछामी भाषिकाको सामान्य परिचय दिने, अछामी भाषिकाका स्वर र व्यञ्जन वर्णका उच्चारण व्यवस्थाको सामान्य चिनारी गराउने, अछामी भाषिकाका शब्दवर्ग र व्याकरणात्मक कोटिहरूका विशेषता औल्याउने उद्देश्य राखेर सर्वेक्षण र पुस्तकालयीय विधि अपनाई अछामी भाषिकाको परिचय, उच्चारण, शब्दवर्ग र व्याकरणात्मक कोटिहरूको अध्ययन गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा शाहीले स्तरीय नेपालीसँग सजातीय सम्बन्ध राख्ने हँड-हिँड, फयल-फेल जस्ता शब्दका साथै विजातीय सम्बन्ध राख्ने छकाल-बिहान, घोगा-मकै जस्ता शब्द रहेको, बहुवचन बोधक प्रत्यय 'हरू' अछामी भाषामा नभएको, मानवेतर गाईमा मानवीय लिङ्ग बोध गराएको तर स्तरीय नेपालीमा त्यस्तो नभएको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ ।

धर्मतिज शाही (२०५४/५५) ले **रिडीकोटी भाषिका : एक अध्ययन** शीर्षकमा रिडीकोटी भाषिकाको परिचय दिने, रिडीकोटी भाषिकाका व्याकरणिक कोटिहरूको स्तरीय नेपाली भाषासँग तुलना गर्ने, रिडीकोटी भाषिकाका शब्द सङ्कलन गरी रास्कोटी र सिँजाली भाषिकासँग तुलना गर्ने उद्देश्यले वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधि अपनाइ रिडीकोटी भाषिकाका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, विभक्तिको प्रयोग र शब्द भण्डारको अध्ययन गरिएको पाइन्छ । शाहीले उक्त शोधपत्रमा रिडीकोटी भाषिका नेपाली भाषाकै स्थानीय भेद भए पनि उच्चारण र कालिक प्रत्ययमा भिन्नता पाइने निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ ।

ऋषिकेश ढकाल (२०५६/०५८) ले **अछामी भाषिका र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षकमा अछामी भाषिकाको सङ्क्षिप्त परिचय दिने, अछामी भाषिकाका विशेषताहरू पहिल्याउने, अछामी भाषिकाका व्याकरणिक कोटिहरूको नेपाली भाषासँग तुलनात्मक अध्ययन गर्ने र अछामी भाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने सम्भावित त्रुटिहरूको पूर्वानुमान गर्ने उद्देश्य राखेर अछाम जिल्लाको मुली गा.वि.स. लाई मुख्य क्षेत्र बनाई क्षेत्रीय, वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधि अपनाएर अछामी भाषिकाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन गरेको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा ढकालले नेपाली भाषाभन्दा केही मौलिक शब्द भएको, उच्चारणमा भिन्नता भएको, विपर्यास, समीभवन, अल्पप्राणीभवन, हकारीभवन, महाप्राणीभवन र घोषीभवनमा नेपाली भन्दा भिन्न ध्वन्यात्मक प्रवृत्ति पाइएको र सर्वनाममा पनि परिवर्तन देखिएको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ ।

गणेश बहादुर बोहरा (२०५९/०६१) ले **बभाडी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन** शीर्षकमा बभाडी भाषिकाका विशेषताहरू पहिल्याउने, बभाडी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण गर्ने र बभाडी भाषीले नेपाली भाषाको प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याउने उद्देश्य राखेर वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधि अपनाई उच्चारण प्रक्रिया, नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रिया वर्गको रूपायन प्रक्रिया र कारक र विभक्ति प्रयोगको व्यतिरेकी अध्ययन गरेको पाइन्छ । उक्त शोधमा बोहराले बभाडी भाषिकामा छुट्टै विशेषताहरू भएको, प्राचीन नेपाली र कुमाउनीसँग मिल्दोजुल्दा देखिएको, ध्वन्यात्मक विचलन देखिए पनि व्याकरणिक व्यवस्थामा विभेद नभएको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ ।

रूप बहादुर रौले (२०५९/०६१) ले **बाजुरेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण** शीर्षकमा बाजुरेली भाषिकाको सामान्य परिचय दिने, बाजुरेली भाषिकाका विशेषताहरू पहिल्याउने, र व्याकरणिक कोटिका बिच व्यतिरेकी विश्लेषण गर्ने उद्देश्य राखेर सर्वेक्षणात्मक तुलनात्मक विधि अपनाई काल, पक्ष, भाव, वाच्य, लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, कारक र विभक्तिको प्रयोगमा स्तरीय नेपालीसँग व्यतिरेकी विश्लेषण गरेको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा रौलेले नेपाली र बाजुरेलीमा क्रिया छनोटमा फरक पाइएको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ ।

सुरेन्द्र कुमार बम (२०६२) ले बैतडेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण शीर्षकमा बैतडेली भाषिकाको परिचय दिने, बैतडेली भाषिकाका विशेषताहरू पहिल्याउने, बैतडेली भाषीले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याउने उद्देश्य राखेर क्षेत्रीय, वर्णनात्मक, तुलनात्मक र पुस्तकालयीय विधि अपनाई बैतडेली भाषिका र त्यसका भेदहरू, शब्दहरूको रूपायन प्रक्रिया, उच्चारण प्रक्रिया, विभक्तिको प्रयोगका साथै पद सङ्गतिका क्षेत्रमा अध्ययन गरेको पाइन्छ। उक्त शोधमा बमले नेपालीका कतिपय वर्णहरू बैतडेलीमा कथ्य रूपमा पाइने, उच्चारण प्रक्रियामा स्वरागम, स्वरलोप, समीभवन, अल्पप्राणीभवन, महाप्राणीभवन हुने, 'र' वर्ण 'ड', 'य' वर्ण 'ज' उच्चरित हुने र नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाको रूपायन विभिन्न व्याकरणिक कोटिका आधारमा हुने निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ।

धनकृष्ण उपाध्याय (२०६४) ले कालिकोट जिल्लाको लालुलोखडा क्षेत्रमा बोलिने नेपाली भाषाको स्थानीय भेद र मानक नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा नेपाली भाषाको स्थानीय भेदको सामान्य परिचय दिनु, वाक्यगठन सम्बन्धी समानता र भिन्नता पहिल्याउनु जस्ता उद्देश्य राखेर लालु, कोटबाडा, मालकोट, कुमलगाउँ र रुप्सा गा.वि.स.लाई अध्ययन क्षेत्र बनाई लालुलोखाडी भाषिक भेदका काल, पक्ष, लिङ्ग, आदर, वचन, पुरुष, वाच्य, संरचनाका साथै विभक्तिको प्रयोगजस्ता वाक्य गठन सम्बन्धी विविध पक्षको स्तरीय नेपालीसँग तुलनात्मक अध्ययन गरिएको पाइन्छ। जसमा वाक्य गठन सम्बन्धी विविध पक्षमा भएका समानता र भिन्नताको उल्लेख गर्दै लालुलोखडा क्षेत्रमा बोलिने नेपाली भाषाको स्थानीय भेदमा आदरका दुई वटा तह मात्र भएको, रूपगत, प्रत्ययगत र ध्वन्यात्मक भिन्नता रहेको, शब्दभण्डारमा मौलिकता र विभक्ति चिह्नहरूमा विविधता रहेको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ।

हिक्मत बहादुर सोडारी (२०६७) ले अछामी भाषिकामा रहेका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल पक्ष, भाव र वाच्य जस्ता व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन गरेको पाइन्छ। वर्णनात्मक, तुलनात्मक र क्षेत्रीय विधिद्वारा अध्ययन गरिएको यस अध्ययनमा अछामी भाषिकामा नामिक वर्गका क्रिया वर्गका र अव्यय वर्गका व्याकरणिक कोटिको अध्ययनलाई नेपाली मानक भाषासँग तुलना गर्नु मुख्य उद्देश्य बनाइएको छ।

प्रकाश रावल (२०६८) ले आठबिसेली अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाका कारक विभक्तिको तुलनात्मक अध्ययन मा अछामी भाषिकामा कारक र विभक्तिको प्रकार्यात्मक अध्ययन विश्लेषण गरेको पाइन्छ। उक्त अध्ययनका आधारमा मानक नेपाली र आठबिसेली अछामी भाषिकाको कारक र विभक्ति प्रक्रिया समान्यतः समान देखिए तापनि असमानता रहेको देखिन्छ। साथै असमानता रहेका ठाउँमा अछामी भाषी वक्ताले त्रुटि गर्न सक्ने कुरा उल्लेख गरेका छन्।

यसरी अछामी भाषिकालाई स्वतन्त्र भाषिकाको रूपमा निर्धारण र भाषिकाका विविध व्यवस्था सम्बन्धी कसैले लघु अध्ययन, कसैले स्नातकोत्तर तहको शोध प्रयोजनार्थ अध्ययन गर्न त कसैले आफ्नो भाषागत विज्ञताका आधारमा अध्ययन गरेको पाइन्छ। तर यस भाषिकाको विकास तथा उच्चारण एवम् अर्थगत हिसाबले हुन आउने मेल वा पद सङ्गति र मेल हुने व्याकरणिक कोटिहरूको विस्तृत अध्ययन हालसम्म पनि त्यति सन्तोषजनक रूपमा हुन सकेको पाईदैन यस अध्ययनले अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति सम्बन्धी अध्ययन गरेकाले यो अध्ययन र यसका निष्कर्ष अन्य अध्ययन भन्दा भिन्न रहेकाले शोधकार्यलाई अघि बढाउने प्रयास गरिएको छ।

१.६ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

भाषा विचार विनिमयको एउटा माध्यम हो। नेपाली भाषा नेपालको माध्यम भाषा हो। नेपाली भाषाको उत्पत्ति जुम्लाको सिँजावाट भएको कुरा सर्वसम्मत नै छ। नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेदको रूपमा अछामी भाषिका पनि एक हो भन्ने कुरा पूर्व अध्येताहरूबाट स्पष्ट भइ सकेको भए पनि यो भाषा क्षेत्रीय भेद वा स्वतन्त्र भाषिका हो अथवा कुनै भाषिकाको उपभाषिका मात्र हो भन्ने कुराको ठोस निचोड दिन सकेका छैनन्। यस कुराको तथ्य निर्धारणका लागि भने प्रत्येक क्षेत्रमा बोलिने भाषिक स्वरूपको वर्णनात्मक अध्ययन आवश्यक देखिन्छ। यस्तो अध्ययन सम्पन्न भइ सकेपछि मात्र भिन्न भिन्न क्षेत्रका भाषिक भेदहरूको तुलनात्मक अध्ययनद्वारा भाषिकाहरूको क्षेत्र र स्वरूप स्पष्ट हुन सक्छ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरी अछामी भाषिक भेदको वर्णनात्मक अध्ययनले अछामी भाषिक भेदका पदहरूमा भएको पद सङ्गतिको स्वरूप मात्र स्पष्ट हुन सक्छ। यो अध्ययन नेपाली

भाषाका भाषिकाहरूको क्षेत्र र स्वरूप निर्धारण गर्न र भविष्यमा अध्ययन गर्नका निम्ति सन्दर्भ सामग्रीका रूपमा उपयोगी हुन सक्ने आशा गरिएको छ । भाषाका प्रत्येक संरचना भित्र विशिष्ट प्रकारको अभिव्यक्ति प्रणाली पाउन सकिन्छ । यस्तो प्रणालीले भाषिक भेदको अध्ययनबाट अछामी सामाजिक संरचनाको अध्ययन गर्न पनि उत्तिकै सघाउ पुग्न जाने देखिन्छ । नेपाली भाषी र अछामी भाषी वक्ता बिचको सम्प्रेषणमा सहजता ल्याउन र राष्ट्र भाषाका रूपमा नेपाली उन्नयन एवम् सम्वर्द्धनका लागि यो अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुन सक्छ । साथै नेपालमा प्राथमिक तहको शिक्षा मातृभाषामा दिन पाउने प्रावधान कानुनी रूपमा लागु भएको हुँदा प्रस्तुत अध्ययनबाट यस प्रक्रियामा पनि सघाउ पुग्न जाने कुराले अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति सम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकको यो शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व स्पष्ट हुन्छ ।

यस अध्ययनबाट अछामी भाषिकाका स्थानीय भेदहरूमा रहेको उच्चारण, शब्द भण्डार, वाक्य गठन तथा अन्य व्याकरणीय पक्षमा रहेको भाषिक विविधता प्रस्ट हुन्छ । साथै स्तरीय नेपालीसँग त्यस भाषिक भेदको कुन कुन कुरामा समानता र कुन कुन कुरामा भिन्नता छ ? अछामी मातृभाषीलाई स्तरीय नेपाली सिक्दा कहाँ कहाँ समस्या आइ पर्न सक्छन् ? सम्भावित त्रुटिक्षेत्रहरू के के हुन् ? भनेर जान्न र सोही अनुरूप पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक आदिको निर्माण गर्दा प्रस्तुत शोधले महत्त्वपूर्ण सहयोग पुर्याउन मद्दत पुग्ने भएकाले शोधको औचित्य र महत्त्व देखिन्छ ।

१.७ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा

प्रस्तुत शोधकार्यको अध्ययन क्षेत्र र सीमा निम्नानुसार रहेको छ :

- क) प्रस्तुत शोधको अध्ययन क्षेत्र अछाम जिल्लाको सात सय दरामा पर्ने मलातीकोट, कालागाउँ, बान्नातोली, जुपु, वलीगाउँ गा.वि.स.हरू रहेका छन् ।
- ख) अछामी भाषिकाको परिचय दिई भौगोलिक भेद छुट्याउने प्रयास गरिएको छ ।
- ग) अछाम जिल्लाको सात सय दरामा बोलिने भाषिक भेद र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति सम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

- घ) अछाम जिल्लाको सात सय दरामा बसोबास गर्ने अछामी मातृभाषी वक्ताहरू स्थानीय शिक्षकहरू, विद्यार्थीहरूका साथै सबै वर्ग जाति लिङ्गका व्यक्तिहरूको प्रत्यक्ष सुभाष सल्लाहमा तयार गरिएको छ ।
- ङ) अछामी मातृभाषी वक्ताले नेपाली मानक सिक्दा आइपर्ने समस्याको अध्ययन गरिएको छ ।

१.८ अध्ययन विधि

शोधकार्य पुरा गर्नका लागि अध्ययन विधिको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । प्रस्तुत शोधकार्य पुरा गर्नका लागि प्राथमिक र गौण सामग्रीको अवलम्बन गर्दै सोधखोज पद्धतिलाई मूल आधार बनाई विश्लेषण गरिएको छ । क्षेत्रीय अध्ययन विधि वर्णनात्मक विधि, तुलनात्मक, पुस्तकालयीय जस्ता अध्ययन विधि अपनाई अध्ययन गरिएको छ । अध्ययनको लागि सामग्री सङ्कलन गर्न सम्बन्धित ठाउँमा गएर यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूसँग भेटघाट गरी प्रश्नावली, संवाद, अन्तर्वार्ता जस्ता विधि अपनाई प्रत्यक्ष अध्ययन विधिबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई वर्णन विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुगिएको छ ।

१.८.१ अध्ययनका स्रोतहरू

१.८.१.१ प्राथमिक स्रोतहरू

प्रस्तुत *अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति सम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययन* शीर्षकमा आधारित भई शोधकार्य गर्नका लागि अछाम जिल्लाको सात सय दरामा बोलिने भाषिक भेदका सामग्री सङ्कलनको प्राथमिक स्रोत त्यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरू नै रहेका छन् । प्रत्यक्ष छलफल संवाद, अवलोकन, अनुवाद, अन्तर्वार्ताजस्ता विधि अपनाई सामग्रीको सङ्कलन गरिएको छ । सङ्कलन गरिएको सामग्रीलाई अनुवाद, प्रश्नावली मार्फत सत्यापन गरिएको छ । शोधकार्यलाई निश्चित र परिणाममुखी बनाउन सम्बन्धित विषय क्षेत्रका विशेषज्ञहरू, अनुसन्धाता र गुरुवर्ग तथा विज्ञजनहरूका सुभाष, सल्लाह र मार्गदर्शनलाई पनि समुचित रूपमा अङ्गीकार गरिएको छ ।

१.८.१.२ द्वितीयक स्रोतहरू

पुस्तक, पत्र पत्रिका, पूर्व गरिएका शोधपत्रहरू द्वितीयक सामग्रीका रूपमा रहेका छन् । प्राथमिक स्रोतबाट सङ्कलित सामग्रीहरूको विश्लेषण गर्न गौण सामग्रीको रूपमा पुस्तकालयीय अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू रहेका छन् । त्यस्तै पूर्ववर्ती शोधकर्ताहरूका मिल्दा शोधहरूको अध्ययन गरी आवश्यक सामग्रीको ग्रहण गरिएको छ ।

१.८.२ अध्ययनको जनसङ्ख्या

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययनको जनसङ्ख्या अछाम जिल्लाको सात सय दश अन्तर्गतका मलातीकोट, कालागाउँ, बान्नातोली, जुपु, वलीगाउँका सबै वडामा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरू रहेका छन् । उक्त गा.वि.स.का बासिन्दा, अध्यापनरत शिक्षकहरू र माध्यमिक स्तरमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू रहेका छन् । साथै भेटघाट भएका अन्य छिमेकी ठाउँहरूका व्यक्तिहरूलाई पनि अध्ययनको जनसङ्ख्यामा समावेश गरिएको छ ।

१.८.३ जनसङ्ख्याको छनोट

प्रस्तुत अध्ययनको लागि जनसङ्ख्याको छनोट गर्दा यादृच्छिक छनोट पद्धति अनुसार तोकिएका गा.वि.स.का सम्पूर्ण क्षेत्रलाई समेट्ने गरी अछामी मातृभाषी वक्ताहरू र उक्त क्षेत्रमा रहेका माध्यमिक स्तरमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबाट आधारभूत शब्द र वाक्यहरू सङ्कलन गरिएको छ । उक्त सङ्कलित सामग्रीलाई विश्वसनीय बनाउनका लागि सोद्देश्यमूलक नमुना छनोटका आधारमा सम्पूर्ण क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रत्येक गा.वि.स.बाट आठ जनाका दरले चालिस जना सूचकबाट सूचना लिई उक्त स्थानमा कार्यरत पाँच जना स्थानीय मातृभाषी शिक्षक तथा पाँच जना आदर्श वक्ताबाट सत्यापन गरिएको छ । यस क्रममा आफूले सङ्कलित गरेका सामग्रीहरू उनीहरूलाई पढ्न लगाइएको छ भने कतिपय सन्दर्भमा आफूले पढेर सुन्न लगाई रुजु गरिएको छ साथै कतिपय व्यक्तिहरूलाई अनुवाद गर्न लगाइएको छ ।

१. ९ शोधपत्रको रूपरेखा

अध्याय एक : शोध परिचय

यसमा शोध शीर्षक, शोधकार्यको प्रयोजन, समस्या कथन, शोधकार्यका उद्देश्यहरू, पूर्वकार्यको समीक्षा, अध्ययनको औचित्य र महत्त्व, अध्ययनको क्षेत्र र सीमा, अध्ययन विधि, अध्ययनका स्रोतहरू र शोधको रूपरेखालाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय दुई : अछामी भाषिका र क्षेत्र

यस अध्यायमा भाषाको परिचय, भाषिकाको परिचय, नेपाली भाषाका भाषिकाहरू, अछामी भाषिकाको परिचय, अछामी भाषिकाको भौगोलिक क्षेत्र र वक्ताहरू, सामाजिक सांस्कृतिक पक्ष, अछामी भाषिकाको उद्भव र विकास प्रक्रिया, सातसय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाका प्रमुख विशेषताहरू, पद सङ्गतिको अध्ययन, व्यतिरेकी अध्ययनलाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय तिन : अछामी भाषिकामा पद सङ्गति

यस अध्यायमा पद सङ्गतिको परिचय, अछामी भाषिकामा पद सङ्गतिको व्यवस्था, विभिन्न आधारमा अछामी भाषिकामा पद सङ्गतिका प्रकार, वर्णन तालिका र व्याख्यालाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय चार : नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिकाको पद सङ्गति बिच तुलना

यस अध्यायमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति बिच विभिन्न आधारमा व्यतिरेकी अध्ययनका साथै अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्दा पर्न आउने समस्या र सम्भाव्य त्रुटिहरूलाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय पाँच : उपसंहार

यस अध्यायमा शोधअध्ययनको निष्कर्ष, सुझावहरू, शैक्षणिक प्रयोजन र भावी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू समावेश गरिएका छन् ।

पुनश्च: सन्दर्भ सामग्रीका साथै शोधको पूर्व भागमा स्वीकृति पत्र, सिफारिस पत्र, कृतज्ञता ज्ञापन, शोधसार, विषयसूची र तालिका सूची समावेश गरिएका छन् भने पश्चभागमा विभिन्न परिशिष्टहरू फोटो सहितको व्यक्तिवृत्तलाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय-दुई

अछामी भाषिका र क्षेत्र

२.१ भाषाको परिचय

संस्कृतको भाष् धातुबाट बनेको भाषा शब्दले बोल्नु वा भन्नु भन्ने हुन्छ । भाषा, विचार विनिमय गर्ने प्रमुख साधन हो । समाजमा मान्छेले आफ्नो व्यवहार अरूलाई बुझाउन र अरूका व्यवहार आफूले बुझ्न भाषाको नै प्रयोग गर्दछ । मानव जीवनका सम्पूर्ण क्रियाकलाप चिन्तन मनन तथा अभिव्यक्तिहरूको सबभन्दा सशक्त माध्यम भाषा हो (बृहत् नेपाली शब्दकोश, २०४० : ९५२) । भाषा यादृच्छिक वाक्प्रतीकहरूको त्यो व्यवस्था हो । जसका सहायताले समाजका व्यक्ति सञ्चार गर्दछन् (बन्धु, २०४० : २) । यसरी के भन्न सकिन्छ भने भाषा मानव उच्चारण अवयवहरूद्वारा उच्चरित ध्वनि प्रतीकहरूको त्यस्तो व्यवस्था हो, जसका सहायताले मान्छेले आफ्ना विचारको आदान प्रदान गर्दछन् र सामाजिक प्रकार्य पुरा हुन्छ । यसरी हेर्दा भाषा हुनलाई मानवीय उच्चार्य अवयवद्वारा उच्चरित हुनुपर्छ । त्यसैले सुसेली, सङ्केत, इसारा, आवाज आदिलाई भाषा भन्न सकिदैन । यी त भाषिक सङ्केत मात्र हुन् ।

भाषाको सामान्य चर्चा उपर्युक्त ढङ्गले गरिए पनि यहाँ भाषिकाका सापेक्षतामा भाषालाई हेर्ने प्रयास गरिएको छ । यस आधारमा हेर्दा भाषिकाको समष्टि रूपलाई भाषा भनिन्छ । विभिन्न भाषिकाहरूमध्ये जुन लोकप्रिय र विकसित हुन्छ, त्यसलाई स्तरीय वा मानक भाषा भनिन्छ (शर्मा र बराल, २०५० : १२) । कुनै निश्चित भूभाग भित्र प्रयोगमा ल्याइने अनेकौं भाषिकाहरूमध्ये जसले बढी लोकप्रियता कमाएको हुन्छ अथवा जसलाई त्यस मुलुकमा अधिकतम मानिसहरूले बुझ्दछन् र सहज ढङ्गबाट प्रयोगमा ल्याउँदछन्, त्यसलाई नै भाषा भन्दछन् । भौगोलिक दृष्टिले सबै भन्दा विस्तृत भूभाग ओगट्न सक्षम भएको र सबै मानिसहरूका बिचमा लोकप्रिय भएको बोली नै भाषा हो (लामीछाने, २०५२:७) । जुनसुकै भाषिक क्षेत्रमा पनि भाषाको व्याकरण निर्धारण मानक भाषामा नै हुने गर्दछ । व्याकरणात्मक दृष्टिले मानक भाषा परिष्कृत हुन्छ । साहित्यिक र साहित्येतर ग्रन्थको रचना यही मानक भाषामा नै हुने गर्दछ । मानक भाषा औपचारिक सन्दर्भमा प्रयोग

हुनुका साथै राजकीय भाषाको स्तर प्राप्त गरेको हुन्छ । भाषा देशको प्रशासकीय क्षेत्रमा बौद्धिक क्षेत्रमा, शिक्षाका क्षेत्रमा र सञ्चारका क्षेत्रमा प्रयोग हुन्छ ।

२.२ भाषिका

कुनै एक भाषिक समुदायभित्र ध्वनि, उच्चारण र संरचनागत क्षेत्रीय विभेदका आधारमा देखिने भेद उपभेदलाई भाषिका भनिन्छ (बृहत् नेपाली शब्दकोश, २०६०:१०११) । भाषाभन्दा सानो र व्यक्तिबोलीभन्दा ठूलो भाषिक एकाइ भाषिका हो । भाषाका सामाजिक तथा क्षेत्रीय भेदलाई भाषिका भनिन्छ (शर्मा र बराल, २०५०:११) । भाषा परिवर्तनशील हुन्छ । समयको गतिशीलतासँगै परिवर्तित मानवीय मूल्य मान्यता र वैज्ञानिक उपलब्धि सँगसँगै भाषा पनि परिवर्तन हुन्छ । भाषा समाज सापेक्ष हुन्छ । कुनै पनि भाषा सबै ठाउँमा र सबै स्थितिमा एकनास प्रयुक्त हुँदैन । भौगोलिक दुरी, भाषाद्वीपको स्थिति, समय सम्बन्धी लामो अन्तराल, यातायातको कठिनाइ आदि कारणले एउटै भाषामा देखिने सूक्ष्म भेदलाई भाषिका भनिन्छ । एउटै भाषाका भाषिकामा ध्वनि, रूप, वाक्य गठन, अर्थ आदिका स्तरमा भिन्नता हुन्छ । यस्तो भिन्नता भए तापनि ती भाषिकाहरू विच बोधगम्यताको स्थिति भने रहन्छ । भाषिकाहरू विच परस्पर बोधगम्यता समाप्त भएपछि ती भाषिकाहरू छुट्टाछुट्टै भाषा बन्छन् । यसरी एउटा भाषिका कालान्तरमा यिनै कारणले छुट्टै भाषा बन्दछ ।

भाषा वा भाषिकालाई छुट्ट्याउने वा निर्धारण गर्ने प्रमुख आधार भाषा शास्त्रीहरूले बोधगम्यतालाई लिएका छन् (तिवारी, सन् १९८२:८६) । कतिपय सन्दर्भमा एउटै भाषाको एक कुना र अर्को कुनाका भाषिकामा बोधगम्यता नरहन पनि सन्छ । पूर्व मेचीको भाषिकामा र पश्चिम बैतडीको भाषिकामा बोधगम्यता अत्यन्त कम हुन्छ । बैतडेली भाषीले पूर्वको नेपाली भाषिका भन्दा भारतीय प्रान्त कुमाउको भाषा बढी सजिलो पाराले बुझ्न सक्दछन् तर कुमाउनी नेपाली भाषाको भाषिका होइन, बैतडेली भने हो । त्यसैले राजनीतिक सीमा र सांस्कृतिक सन्दर्भ पनि भाषिका निर्धारणको कारक तत्वका रूपमा देखा पर्दछन् (आचार्य, २०४०:४४) ।

भाषिकालाई बुझ्न भाषा र भाषिका विचको साम्य वैषम्य बुझ्नु पर्ने हुन्छ । भाषिकाको जन्म भाषाबाट भएको हुनाले भाषा र भाषिकामा आमा छोरीको जस्तो सम्बन्ध

रहेको हुन्छ । कुनै एक भाषिका भित्र भाषा अटाउन सक्दैन तर एउटा भाषामा अनेक भाषिका हुन सक्छन् । सामाजिकता र भौगोलिकताका कारण एउटै भाषामा देखिएका स्थानीय कथ्य भेदलाई भाषिका भनिन्छ । जुन ध्वनि, रूप, वाक्य गठन, अर्थ आदिका दृष्टिले भिन्न र बोधगम्यताका दृष्टिले समान हुन्छन् । भाषा र भाषिका छुट्याउने आधारका सन्दर्भमा लम्सालले आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । जसमा बोधगम्यतानिष्ठ आधार, लेख्य व्यवस्थानिष्ठ आधार, प्रतिष्ठानिष्ठ आधार, लोकमतानिष्ठ आधार, मानकतानिष्ठ आधार, व्याकरण व्यवस्थानिष्ठ आधार, ऐतिहासिकतानिष्ठ आधार, संस्थानिष्ठ आधार आदि रहेका छन् (लम्साल, २०६२:१८) ।

एउटै भाषाको अलग अलग भाषिक क्षेत्रमा बोलचाल गरिने भाषिक भेद ने भाषिका हो । यस्ता भाषिक क्षेत्र कुनै गाउँ, सहर वा जिल्ला मात्र पनि हुन सक्छ भने व्यापक रूपमा अञ्चल वा विकास क्षेत्र पनि हुन सक्छ । यस्ता क्षेत्रहरू साना ठूला जस्ता भए पनि त्यहाँ बोलिने भाषाका कथ्य रूपहरू आफ्नै किसिमका हुने हुँदा यस्तै क्षेत्रीय भेदलाई भाषिका भनिन्छ (लम्साल, २०६२:१९) । एउटै भाषाका विभिन्न भाषिक भेद अर्थात् भाषिका हुने गर्दछ । तसर्थ प्रस्तुत शोधपत्रका लागि छनोट गरिएको सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिका पनि नेपाली भाषाको भाषिका हो ।

२.३ नेपाली भाषाका भाषिकाहरू

नेपाली भाषा नेपालका अधिकांश बक्ताहरूले बोल्ने माध्यम भाषाका साथै सरकारी कामकाजको भाषा हो । नेपाली भाषा भारोपेली परिवारको शतम् वर्ग अन्तर्गत पर्ने आर्य इरानेली शाखाबाट विकसित भएको हो । नेपाली भाषा खस अपभ्रंशबाट विकसित भएको मानिन्छ । नेपाली भाषाको उद्गम स्थल जुल्लाको सिँजा क्षेत्र हो । भाषा परिवर्तशील हुन्छ, त्यसैले भाषामा विविधता आउछन्, तिनै विविधताका कारण भाषाका भाषिकाहरूको जन्म हुन्छ । नेपाल जस्तो भौगोलिक विविधता भएको ठाउँमा स्थान अनुसार भाषाको उच्चारण प्रक्रिया, शब्द भण्डार, वाक्य गठन, व्याकरण आदिका क्षेत्रमा विविधता पाउनु स्वाभाविकै मानिन्छ । यस्तै विविधताहरूका आधारमा विभिन्न भाषाविद् तथा विद्वान्हरूले भाषिकाको निर्धारण गरेका छन् । विभिन्न विद्वान्हरूले गरेका भाषिका वर्गीकरणहरूमध्ये बालकृष्ण

(२०३१:४१-४२) ले गरेको वर्गीकरणलाई अहिलेसम्मको आधिकारिक वर्गीकरण मानिएको हुँदा यहाँ त्यसै वर्गीकरणलाई उल्लेख गरिएको छ ।

२.३.१ पुर्वेली

भौगोलिक दृष्टिले व्यापक क्षेत्र ओगटेको पुर्वेली भाषिका सबै भन्दा बढी वक्ताले बोल्ने भाषिका हो । यस भाषिकाले ओगटेको क्षेत्र देलेख, जाजरकोट र सल्यानदेखि पूर्वमा इलाम हुँदै भारतका दार्जिलिङ, खर्साङ, आसाम, मणिपुर, मेघालय त्यस्तै भुटान र बर्मासम्म रहेको छ । यस भाषिकामा 'व' का सट्टा 'ओ' को प्रयोग हुने, अधिकरण जनाउने 'मा' विभक्तिको सट्टा 'नु' को प्रयोग हुने (गाउँमा-गाउँनु, ठाउँमा-ठाउँनु) जस्ता विशेषताहरू पाइन्छन् ।

२.३.२ माभाली

कर्णाली अञ्चलका हुम्ला, मुगु, कालिकोट, जुम्ला, डोल्पा र मुस्ताङ जिल्ला यस भाषिकाका क्षेत्र हुन् । यस भाषिकालाई जुम्ली वा सिँजाली भाषिका पनि भनिन्छ । यसका सिँजाली, आसीदराली, हुम्ली, रास्कोटी, डोल्पाली र तिब्रीकोटी आदि भेदहरू पाइन्छन् । यस भाषिकामा 'र' ध्वनि 'ड' (चडो>चरो, कुहिडो>कुहिरो)मा परिवर्तन, अघोष अल्पप्राण ध्वनि, अघोष महाप्राण (कैखो>कसको, कइठ>कष्ट) मा परिवर्तन भएको पाइन्छ । साथै मौलिक शब्दहरू (आज्जु- दिदी , भाउ-बालक, नाक्वो- नाक) जस्ता विशेषता पनि पाइन्छन् ।

२.३.३ ओर पच्छिमा

बभाडी, बाजुरेली, छविसेली, बाह्रविसेली आदि उपभाषिकाहरू रहेको ओर पच्छिमा भाषिका अछाम, बाजुरा, बभाङ जिल्लाको सेरोफेरोमा बोलिने भाषिका हो । यस भाषिकामा प्राचीन नेपाली भाषाका विशेषताहरू अझै पनि विद्यमान रहेका पाइन्छन् । यो भाषिका माभाली भाषिकाका साथै मभपच्छिमा , पर पच्छिमा र पुर्वेलीसँग पनि मिल्दोजुल्दो पाइन्छ । उच्चारण, वाक्य गठन र व्यकरणका दृष्टिले यो भाषिका स्तरीय नेपाली भन्दा फरक देखिन्छ । यसमा सम्भावनालाई जनाउँदा आउँली, पढुँली जस्ता क्रियापद प्रयोग हुने

अकरण जनाउन आच्छिन, खादो नाइ हुन्छ त्यस्तै एको, एका, एकी प्रत्यय यस भाषिकामा याको, याका, याकी हुन्छन् र सर्वनाममा 'उ' को आगमन भएर उनु, तिनु, इनु हुन पुग्छ ।

२.३.४ मभ्रपच्छिमा

डोटीको चौखुट्टे पर्वतदेखि पश्चिम डोटी, डडेलधुरा, कैलाली, कञ्चनपुर जिल्लाको सेरोफेरोमा बोलिने नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेदलाई मभ्रपच्छिमा भाषिका भनिन्छ । यस भाषिकामा डोटेली, डडेलधुराली, निरौली र डुम्राकोटी उपभेदहरू पाइन्छन् । यस भाषिकाका क्रियापदमा स्वरागम भएको पाइन्छ (सुण्णन्छ, भण्णन्छ) भने धातुमा जोडिने 'एर' प्रत्ययका सट्टा 'वर' थपिन्छ । त्यस्तै यस भाषिकामा अकरण जनाउन अघिल्लिर 'नै' थपिन्छ (नैथिन-छैन, नै हो- होइन) ।

२.३.५ पर पच्छिमा

बैतडेली, दुहेली, मारमाली, लेकमेली, चुहागढी, पुचौडी, मेलौली, मल्लो सोराढ र तल्लो सोराढ जस्ता भेद उपभेद भएको नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेद परपच्छिमा भाषिका बैतडी र दार्चुलाका विभिन्न भेगमा बोलिन्छ । यस भाषिकाको पनि आफ्नो मौलिक व्यवस्था छ । यो भाषिका शब्द भण्डार उच्चारण र व्याकरणका दृष्टिले स्तरीय नेपाली भन्दा भिन्न देखिन्छ । साथै यो भाषिका मभ्रपच्छिमासँग पनि मिल्दोजुल्दो देखिन्छ । यस भाषिकामा 'न' का सट्टा 'ण' प्रयोग हुने, बहुवचन बोधक प्रत्यय 'हरू' को सट्टा अन/उन को प्रयोग र मानवेतर नाममा पनि लिङ्ग भेद भएको पाइन्छ ।

यसरी बालकृष्ण पोखरेलले लामो अध्ययन पश्चात् गरेको वर्गीकरणमा केही अस्पष्ट भए तापनि नेपाली भाषा र भाषिका सम्बन्धी गहन अध्ययन हुन नसकेका कारण पोखरेलको वर्गीकरणलाई नै भरपर्दो विश्वसनीय मान्नु पर्ने हुन्छ ।

२.४ अछामी भाषिकाको परिचय

नेपाली भाषा सरकारी कामकाजको भाषा तथा नेपालको सम्पर्क भाषा पनि हो । वर्तमान समयमा नेपाली भाषाका अनेकौ सामाजिक तथा भौगोलिक भेदहरू पाइन्छन् ।

भौगोलिक दूरी, समयको लामो अन्तराल आदिका कारण भाषिक भेद देखा पर्दछन् । यिनै कारणले उत्पन्न अछामी भाषिका पनि नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेद अन्तर्गतको एउटा हो । नेपाली भाषाका क्षेत्रीय भेदलाई सर्वप्रथम २०३१ मा बालकृष्ण पोखरेलले पाँच भागमा वर्गीकरण गरी अछामी भाषिकालाई ओर पच्छिमा भाषिका अन्तर्गत राखी चर्चा गरेका छन् । चूडामणि बन्धु र टी.डब्ल्यु क्लार्कले पश्चिमी भाषिकाभित्र अछामी भाषिका नाम दिई छुट्टै भाषिकाका रूपमा चर्चा गरेका छन् । ब्रतराज आचार्यले नेपालीका तीन ओटा भाषिकाको उल्लेख गर्दै अछामी भाषिकालाई केन्द्रीय भाषिका अन्तर्गत समाविष्ट गरेका छन् र कर्णाली पारिका स्थानीय भाषिक भेदलाई अछामी भनेर नामकरण गरेका छन् । यज्ञेश्वर निरौलाले क्रियाका रूपतत्त्वका आधारमा भगवत आचार्यले उच्चारणका आधारमा नेपाली भाषाका भाषिकाको निर्धारण गर्ने क्रममा अछामी भाषिकालाई छुट्टै भाषिकाका रूपमा चर्चा गरेका छन् । विभिन्न भाषाविद् एवम् विद्वान्को मत अनुसार अछामी भाषिका छुट्टै भाषिक भेद रहेको बुझ्न सकिन्छ । साथै अन्य भाषिकाभन्दा अछामी भाषिकाको ध्वनि, व्याकरण र शब्दभण्डार फरक भएकाले यो एक छुट्टै भाषिका हो भन्न सकिन्छ ।

अछामी भाषिका नेपालमा बोलिने भारोपेली परिवारको नेपाली भाषाको ओर पच्छिमा वर्ग अन्तर्गत पर्दछ । राजाराम सुवेदीका अनुसार “अछाम जिल्लामा बोलिने लवज, प्राचीन प्राकृत खस भाषा कै एउटा शाखा मानिन्छ ।” तेज प्रकाश श्रेष्ठले भने अछामी भाषिकालाई डोटेली भाषिकाको उपभाषिका भनेर चिनाएका छन् (श्रेष्ठ, २०४४:१४), जुन कुरा आफैमा त्रुटिपूर्ण देखिन्छ । गहिरो अध्ययन गर्ने भने यी दुईमा धेरै अन्तर पाइन्छ । लावण्य प्रसाद ढुङ्गानाले अछामी भाषिकाका निजी वैशिष्ट्ययुक्त शब्दहरू छनोट गरी अछामीलाई एक छुट्टै भाषिकाका रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् (ढुङ्गाना, २०५३:३१-३२) ।

यसरी विभिन्न भाषाविद् तथा अध्येताहरूले गरेको खोज तथा अनुसन्धानका आधारमा अछामी भाषिका नेपाली भाषाकै एउटा भाषिक भेद हो भन्ने कुरामा फरक मत देखिदैन । खगेन्द्र प्रसाद उपाध्यायले अछाममा प्रचलित भाषाभित्र पनि विभिन्न उपभेदहरू देखा परेका छन् र अछामकै एक कुनामा बस्ने व्यक्तिले बोलेको भाषा अर्को कुनामा बस्ने व्यक्तिले नबुझ्ने अवस्था देखा परेको हुन्छ भन्ने कुरा उल्लेख गरेका छन् । हर्क बहादुर शाहीले अछामका प्रत्येक दरामा अछामी भाषिकाका उपभेदहरू पाइन्छन् भनेका छन् ।

शाहीको यस मान्यतालाई आधार मान्ने हो भने अछामी भाषिकाका नौ ओटा उपभेदहरू रहेको स्पष्ट हुन जान्छ । ।

अछामी भाषिका नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेद अन्तर्गत एउटा भाषिक भेद हो । अछामी भाषिकाको नामकरणको औचित्यलाई प्रस्ट पार्न अछाम जिल्लाको नामकरणको सन्दर्भलाई जोड्न आवश्यक देखिन्छ । “अछामी राजाको प्रारम्भिक राजधानी सेरा बुढीथर्पुवाट केही तल बगेको बास्तोली गाउँको पूर्वपट्टि तिन वटा छहरा खसेका छन् । यी तिन वटा छहरालाई प्राचीन कालमा असाम्नु भनिन्थ्यो । त्यही असाम्नु शब्द विस्तारै अपभ्रंश हुँदै असाम्न -अच्छाम्म - अछाम्म भएर अछाम नाम भयो” (भट्टराई २०६२ : ५१४-५१५) ।

“राजकुमार अक्षम मल्ल नौखुवा विनायकमा बस्दथे यिनी अत्यन्तै धर्मात्मा थिए । उनले अछामका विभिन्न क्षेत्रमा कुवा, देवल बनाएका थिए । यस्ता महात्मा राजकुमारको सम्भनामा नौखुवा क्षेत्रलाई अक्षम मल्ल भूमि भनियो र त्यसैवाट पछि अछाम भयो” (राजाराम सुवेदी, २०५८ : २८) जुनसुकै कारणले अछाम शब्दको नामकरण भए पनि यो शब्द तेह्रौँ चौधौँ शताब्दीदेखि प्रचलनमा आएको शब्द हो । वि.सं. १७३६ को काशी जोशीको “अछाम मल्लो भैसल्या अभिलेख” (बालकृष्ण पोखरेल २०५० : २४) मा पनि अछाम शब्दको प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

अछाम जिल्लाका विभिन्न गाउँहरूमा र छिमेकी जिल्लाका सिमाना जोडिएका निकटवर्ती केही गाउँहरूमा जन साधारणले आफ्नो काम व्यवहारका लागि प्रयोग गर्ने भाषालाई यस शोधपत्रमा अछामी भाषिकाको संज्ञा दिइएको छ । पर्वतमा बोल्ने भाषालाई पर्वती डोटी र डोटीका आसपासमा बोलिने भाषालाई डोटेली भाषिका भनेर ठाउँका आधारमा भाषा वा भाषिकाको नामकरण गरिएको पाइन्छ । त्यसै गरी अछाम र यस जिल्लाका आसपासमा बोलिने भाषालाई अछामी भाषा भनिएको हो । यो अछामी भाषिका स्वतन्त्र भाषिका नै हो वा कुनै भाषिकाको स्थानीय भाषिक भेद मात्र हो भन्ने कुरा नेपाली भाषाको भौगोलिक तथा सामाजिक भेदको गहन अध्ययन पछि मात्र प्रस्ट हुने देखिन्छ । भाषाविद्हरूको मत अनुसार अछामी भाषिका क्षेत्रीय भाषिका अन्तर्गतको एउटा भेद हो । यो भाषिका पश्चिमी भाषिकामा रहेका बभाडी, बाजुराली मध्येको अछामी पनि एक उपभेद हो ।

२.५ अछामी भाषिकाको भौगोलिक क्षेत्र

यहाँ भौगोलिक क्षेत्र भन्नाले अछामी भाषिकाको प्रयोग क्षेत्रलाई जनाउँदछ । भाषिकाको क्षेत्र निर्धारण गर्न भाषिक नक्साको प्रयोग गर्न आवश्यक हुन्छ । यस्तो नक्सा समभाषांश रेखाको आधारमा गर्नु पर्ने हुँदा यो कार्य कठिन मानिन्छ । तसर्थ प्रस्तुत शोधपत्रमा राजनीतिक, भौगोलिक सीमा रेखालाई अछामी भाषिकाको सीमा मानिएको छ । नेपाली भाषाका विभिन्न भौगोलिक भेदहरूका आफ्नै भौगोलिक सीमा रहेका छन् । राजनैतिक विभाजनका आधारमा अछाम जिल्ला डोटीबाट पूर्वतिर, कालिकोट र दैलेखबाट पश्चिमतिर, सुर्खेतबाट उत्तरतिर र बाजुराबाट दक्षिणतिर पर्दछ । भौगोलिक आधारमा यो सेती नदी र बुढीगङ्गाको दोभान भन्दा पूर्व, सेती र कर्णाली नदी र लामाबगर भन्दा पश्चिमी भू-भागमा पर्दछ । (भागवत आचार्य वि.सं.२०५३:४१)। कुनै पनि भाषिकाको प्रयोग क्षेत्र र आंशिक प्रयोग क्षेत्रलाई स्पष्ट पार्न सो भाषिकाको भूगोल र त्यसका निकटवर्ती भाषिका प्रयोग क्षेत्रबाट सामग्री सङ्कलन गरी ध्वनि, शब्द, व्यकरण र अर्थ मध्ये कुनै न कुनै पक्षमा तुलना गर्नुपर्ने हुन्छ । यही आधारमा अछामी भाषिकाको प्रयोग क्षेत्र र यसको आंशिक प्रभाव क्षेत्रलाई प्रष्ट पार्न यहाँ सम्बन्धित क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बासिन्दा र यसका निकटवर्ती जिल्लाहरू अछामसँग जोडिएका गाउँका स्थानीय बासिन्दालाई सामग्री सङ्कलनको सूचक बनाई तुलना गरिएको छ ।

अछामी भाषिकाको प्रभाव क्रमशः बाजुरा, डोटी, दैलेख, कालिकोटका अछाम जिल्लासँग जोडिएका गाउँमा परेको देखिन्छ । दैलेखी र अछामीका खेतवारी, गोठ, खर्क, किनमेल सँगसँगै भएकोले दैलेखका केही भेगमा अछामी भाषिकाको प्रभाव परेको देखिन्छ । अछामी भाषिका अछामको राजनैतिक सीमामा मात्रै सीमित नभई यो भाषिका दैलेख, बाजुरा, कालिकोट र डोटीका केही गाउँसम्म फैलिएको छ । तुलनात्मक रूपमा यस भाषिकाको प्रभाव दैलेख र बाजुराका अछाम निकटवर्ती गाउँहरूमा बढी र डोटी र कालिकोटका अछाम निकटवर्ती गाउँहरूमा कम प्रभाव परेको देखिन्छ ।

नेपालका पचहत्तर जिल्ला मध्येको अछाम जिल्ला पचहत्तर गा.वि.स. भएको मध्य पहाडी जिल्ला हो । सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत सेती अञ्चलमा पर्ने अछाम जिल्ला मध्य पहाडी भूभाग भएको जिल्ला हो । यस जिल्लाको पूर्वमा दैलेख र कालिकोट,

पश्चिममा डोटी, उत्तरमा बाजुरा र दक्षिणमा सुर्खेत जिल्ला पर्दछन् । यस जिल्लाको पूर्वमा कर्णाली नदी र पश्चिमतिर सेती नदी बग्दछ । अछाम जिल्ला २८°४५' देखि २९°३३' सम्म उत्तरी अछाम र ८१°०२' देखि ८१°३५' पूर्वी देशान्तरका बिचमा पर्दछ । अछाम जिल्ला ५४० मिटरबाट ३८२० मिटरसम्मको उचाइमा पर्दछ । यहाँ वसेनी औसत वर्षा १७९१ मिलि मिटरसम्म रहेको छ । नेपालको नक्सामा धेरै उत्तर माझमा पर्ने अछामको हावापानी मध्यम स्तरको रहेको छ । वन जङ्गल, जडीबुटी, वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षीले सम्पन्न यस जिल्लामा रामारोशन, खप्तड जस्ता अति रमणीय पर्यटक स्थलहरू रहेका छन् । यस जिल्लाको मध्य भागमा कैलाश खोला पूर्वबाट पश्चिम दक्षिणतिर बग्दछ । त्यस कैलाश खोलाले नै अछामलाई दुई भागमा तल्लो र उपल्लो गरी बाँडिएको छ । अछाम जिल्लाको तापक्रम अधिकतम २०°C र न्यूनतम १२°C रहेको छ । यस जिल्लाको क्षेत्रफल १६९२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ (सुवेदी, २०५८:११) । यस जिल्लाको कुल क्षेत्रफलको ४९% क्षेत्र वन जङ्गलले ओगटेको छ । ताल तलैयाका दृष्टिले रामारोशनको बाह्र बण्ड अठार खण्ड र खप्तडको खप्तड ताललाई लिन सकिन्छ । भौगोलिक वातावरणका दृष्टिले यस जिल्लालाई लेकाली पहाडी र उपत्यका (बगर, सैन, तार) गरी तिन खण्डमा विभाजन गर्न सकिन्छ । यस जिल्लाका प्रमुख नदीहरूमध्ये कर्णाली, बुढी गङ्गा, कैलाश खोला, कुइँका गाड, विनायक गाड, प्रवाली गाड, लुङ्गाली गाड, सोकट गाड बल्ल्या खोला पापडे गाड र छिपे खोला आदि हुन् ।

सुदूर पश्चिमको पहाडी जिल्ला अन्तर्गत पर्ने अछामलाई राजनीतिक आधारले दुई क्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ । क्षेत्र नं.१ र क्षेत्र नं. २ गरी विभाजित अछाम जिल्लालाई पहिले नौखुवाका नामले पन्ध्रबिस, आठ सय, सातसय, छबिस, आठबिस, मल्लो भैंसोल्या, तल्लो भैंसोल्या गरी नौ खण्डमा पनि विभाजित गरिएको पाइन्छ । अछाम जिल्लामा ७५ वटा गा.वि.स.रहेका छन् । तर नेपालको राजनैतिक परिवर्तनसँगै अहिले अछामको मङ्गलसेन गा.वि.स. र त्यसका आसपासका गा.वि.स.लाई जोडेर मङ्गलसेन नगरपालिका र क्षेत्र नं. २ मा साँफे बगरसँग जोडिएका गा.वि.स.लाई मिलाएर साँफे बगर नगरपालिका गरी दुई वटा नगरपालिकाको घोषणा सरकारले गरि सकेको स्थिति रहेको छ । नौ मुठे गाईले प्रख्यात अछाम जिल्ला विकासको हिसाबले हेर्ने हो भने अहिले सबै ठाउँमा यातायातको सुविधा हुन सकेको छैन । बाटाहरू धमाधम बनि रहेता पनि गाडी गुडि रहेको

अवस्था छैन । शैक्षिक अवस्थालाई अहिले नियाल्ने हो भने अछाममा पाँचवटा क्याम्पसको स्थापना भइ सकेको छ ।

भूवनोटको आधारमा पनि भाषिक भेदको जन्म हुन्छ । जसलाई क्षेत्रीय भेद भनिन्छ । भौगोलिक दुरी, समयको लामो अन्तराल, आवतजावतको कठिनाइका कारण एउटै भाषाका वक्ता बिच लामो समयसम्म सम्पर्क नहुन सक्छ । यसको कारणले सम्बन्धित वक्ताले भिन्न भाषिक रूपको प्रयोग गर्न थाल्छ । फलस्वरूप अर्को भेदको जन्म हुन्छ । नेपालकै नेपाली भाषालाई हेर्ने हो भने पूर्व मेचीमा प्रयुक्त भाषा र पश्चिम महाकालीमा बोलिने भाषामा धेरै अन्तर पाइन्छ । भन्नुको तात्पर्य भौगोलिक दूरीका कारण एउटै भाषा वा भाषिकामा विभिन्न भेदहरूदेखा पर्दछन् ।

२.६ सामाजिक सांस्कृतिक पक्ष र वक्ताहरू

समाज भनेको मानिसहरूको समूह हो, जहाँ विभिन्न धर्म, रहनसहन, व्यवस्था भएका मानिसहरूको बसोबास हुन्छ । एउटै समूहमा बसोबास गर्ने ती मानिसहरूको चाल चलन, रीति रिवाज, पहिचान र समाजमा हुने गरेका सम्पूर्ण क्रियाकलापको समष्टि रूप संस्कृति हो । अछाम जिल्लामा पनि आफ्नै खालको विभिन्न जातजाति भेषभूषा, पेसा, उमेर लिङ्ग, रङ र आकृतिका मानिसहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ । २०५८ सालको जनगणना अनुसार यस जिल्लाको जनसङ्ख्या २,३१,९८५ छ । करिब साढे दुई लाख बासिन्दाको जन्म र कर्म थलो बनेको अछाम जिल्लामा प्रायः जसो पातलो बस्ती छ । यस जिल्लामा निर्मित घरहरू ढुङ्गा र माटोको छानाले बनेका छन् । तर कतै कतै खरले छाइएका घरहरू पनि पाइन्छ । सेतो र रातो माटोले पोतिएका अछामीहरूका घरमा ढिकी, जाँतो, ओखल, कोल जस्ता दैनिक प्रयोगका सामग्रीहरू भेटिन्छन् ।

भेषभूषाका सवालमा अछाम जिल्लामा महिला र पुरुषको पहिरन आआफ्नो किसिमको पाइन्छ । पुरुषहरूले टोपी, भोटो, इस्टकोट, चोटको, जुता, धोती, पगरी, जाना, पटुका र स्त्रीहरूले गुन्यु, खास्टो, दोसल्ला, चोली, पछ्यौरा, पटुका आदि लुगा लगाउँछन् । त्यसै गरी पुरुषले लुङ्गी, औँठी सिक्री, बालो, जस्ता र स्त्रीले सूर्यफूल, शिरबन्दी, खन्टो फुली, गुलाफी, चरिक, हार, नौगेडी, तिलहरी, बाला, चुँडी, औँठी, कम्मरपेटी, किलिप,

कल्ली, लुङ्की, ढुङ्गी, बाली जस्ता गर्गहनाको पहिरन गर्छन् । अछामका बासिन्दाहरूको खानपान पनि आफ्नै प्रकारको छ । यहाँको मुख्य खाना रोटी र भात हो । जसमा गहुँको रोटी, कोदोको रोटी, मकैको रोटी, महत्त्वपूर्ण हुन् । अछामीहरूको एउटा आफ्नै विशेषता पनि छ, त्यो के भने इष्टमित्रहरूको लागि मासको फाँडो बनाउने चलन रहेको पाइन्छ । खानाका अन्य परिकारहरूमा माडा (चामलको रोटी) फाँडो (मास भिजाएर पकाइने पातलो चीज) लाउन (पुरी), बाबर (सेल) खिर आदि महत्त्वपूर्ण छन् । रहनसहनको हिसाबले हेर्दा अछाममा जातजाति अनुसार बसोबास छुट्टै स्थापना हुन्छ । प्रायः यहाँ संयुक्त परिवारको बढी प्रचलन रहेको छ । यहाँ जन्मदेखि मृत्युसम्मका संस्कारहरू न्वारन, व्रतबन्ध, विवाह, मृत्यु संस्कार आदि सम्बन्धी प्रचलन आफ्नै प्रकृतिको छ । यस अछाम जिल्लामा महिला रजस्वला वा महिनावारी हुनुलाई 'छाउ हुनु' भन्ने प्रचलन छ । महिनावारी भएको महिलालाई बस्ने घरमा लाग्न नदिने र उनीहरूलाई बस्नको लागि छुट्टै घरको व्यवस्था बनाएको हुन्छ जसलाई यहाँ 'छाउपडी गोठ' भनिन्छ । यस्तो संस्कार रहेको अछाम जिल्लामा प्रायः हिन्दू धर्मको बाहुल्यता रहेको छ । अछाममा धार्मिक परम्परा अनुसार विभिन्न चाडपर्वहरू मनाइन्छन् । जसमा बडा दसैं, विषु तिहार (नव वर्ष) महा शिवरात्री, होरी, धान रोपाईं, जनै पूर्णिमा, कृष्णाष्टमी, कार्तिक पूर्णिमा, तिहार, भैलो, भुवा, औंसी, मकर सङ्क्रान्ति, वसन्त पञ्चमी, चैते दसैं, पुल्ता, तिज, गौरा आदि महत्त्वपूर्ण छन् । यस्ता पर्व विशेषमा यहाँका मानिसहरूको पहिरन पनि विशेष खालको हुन्छ । यस्ता पर्वहरूमा विभिन्न धमी, भाँक्री, नृत्य, देउडा, न्याउला प्रदर्शन गर्ने गरिन्छ ।

जातजातिको बसोबासको हिसाबले हेर्ने हो भने अछाममा चारै जातका जातजातिहरू बसोबास गर्छन् । अछाम जिल्लामा क्षेत्रीहरूको बाहुल्यता रहेको छ । अछाममा ठकुरी, क्षेत्री, ब्राहमण, कामी, दमाई, सार्की, वादी आदि जातिका निम्नलिखित थर भएका मान्छेहरूको बसोबास रहेको छ । मुडभरी, रेग्मी, सुवेदी, तिमिल्सेना, उपाध्याय, बजगाई, ढकाल, देवकोटा, अधिकारी, भण्डारी, ढुङ्गाना, धिताल, बस्नेत, बास्तोला, भट्टराई, भट्ट, बुढा, जैशी, कुइकाल, रौल्या, कँडेल, ओभा, खनाल, धमला, घोडासेनी, न्यौपाने, शाह, शाही, सिंह, हमाल, चन्द्र, बम, मल्ल, स्वाँर, थापा, विष्ट, रावल, बोगटी, खाती, कार्की, कुँवर, खड्का, वयक, सोडारी, राउत, धामी, महर, वटाला, रोकाया, बोहरा, साउँद (साउन), देउवा, माभी, कुमाल, कठायत, सिजापति, ठकुल्ला, बूढाथापा, ओली, बलायर, ब्यासी, राना, कोली, सुनार, विश्वकर्मा, त्रिवा, लोहार, टमट्टा, मिभार, ढोली, आउजी, दास, दमाई, नगर्जी, परियार,

कंडाल, सार्की, भाँड, पातर, सार्की, भुल, चमार, कसाई, गन्दर्व, पोडे, जोगी, गिरी आदि । त्यसै गरी अछाममा अल्प सङ्ख्यक मियाँ (मुसलमान) जातिका मानिसहरूको बसोबास पनि रहेको पाइन्छ ।

यसरी विभिन्न जातजातिहरूको रहनसहन, भेषभूषा, खानपान, संस्कार, चाडपर्व बसाइको स्थितिबाट अछाम जिल्लाको सामाजिक र सांस्कृतिक संरचना निर्माण भएको छ । अछामको सामाजिक र सांस्कृतिक स्थिति विविधता पूर्ण भएता पनि यहाँका सबै जात जातिहरूको रीतिस्थिति समग्रमा अछामी संस्कृति भनेर चिनिन्छ । यी सबै जात जातिका व्यक्तिहरू अछामी भाषिकाका वक्ताका रूपमा रहेका छन् ।

२.७ अछामी भाषिकाको उद्भव र विकास प्रक्रिया

नेपाली भाषाका विभिन्न भेदहरूमध्ये अछामी भाषिका पनि नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेद हो । यसको उद्भव र विकास प्रक्रियालाई नेपाली भाषाका सन्दर्भमा विश्लेषण गर्न उपयुक्त देखिन्छ । नेपाली भाषाका प्राचीन अभिलेखहरू अछाम जिल्ला र अछामी भाषिकामा नै प्राप्त भएको हुँदा अछामी भाषिकाको विकास प्रक्रियालाई नेपाली भाषाको विकास प्रक्रिया जस्तै निम्नलिखित तिन चरणमा वर्णन गर्न सकिन्छ :

२.७.१ प्राचीन काल

नेपाली भाषाको जन्म प्रमाणिक अभिलेखका आधारमा विक्रमको चौधौँ शताब्दी (१३१२) मा भएको देखिन्छ । प्राचीन काल आरम्भदेखि १५ औँ शताब्दीसम्मलाई मानिएको छ । सर्वप्राचीन अशोक चल्लको ताम्रपत्रमा उल्लेख नेपाली भाषाको रूप “हाम्रा आली अटली अटल करी अक्या छु ” मा रहेका ‘आली’, ‘अक्या छु ’ जस्ता शब्दहरू अछामी भाषिकाका शब्दसँग मिल्ने हुँदा यो ताम्रपत्र अछामी भाषिकाको प्राचीन कालको पृष्ठभूमि हो भन्न सकिन्छ । तत्कालीन समयमा अछाम जिल्ला खस राज्यभित्र नै पर्दथ्यो र त्यहाँ खस भाषाको नै प्रयोग हुन्थ्यो । यस आधारमा पनि प्राचीन नेपाली भाषा र प्राचीन अछामी भाषाको उद्भव तथा विकास प्रक्रिया एउटै हो भन्न सकिन्छ । संवत् १३३७ को अक्षय मल्लको अछाम पञ्चदेवल शिलालेख (पोखरेल, २०५०:२०) मा प्राप्त भाषिक नमुना नै अछामी भाषिकाको प्रथम भाषिक स्वरूप हो ।

११ औं शताब्दीदेखि १५ औं शताब्दीको मध्यसम्ममा मात्र नेपाली भाषाको अभिलेख कालका रूपमा देखिन्छ, तापनि खस राजाहरूका नेपाली अभिलेख फेला पर्ने क्रम अझै पनि टुङ्गिइ नसकेको हुँदा प्रारम्भदेखि १५ औं शताब्दीको मध्यसम्मको सिङ्गो अवधिलाई अभिलेख काल मान्नु उपयुक्त देखिन्छ । यस अवधिमा नेपाली भाषा भर्खरै अपभ्रंश चरण पार गरी अस्तित्वमा आएको हुँदा प्राचीन नेपालीमा क्षेत्रीय भेद उत्पन्न भइ सकेको पाइँदैन । अछामी भाषिका र नेपाली भाषाको विकास छुट्टाछुट्टै किसिमबाट नभएकाले यी दुवैको प्राचीनकाल एउटै हो भन्न सकिन्छ ।

२.७.२ मध्यकाल

१५ औं शताब्दीदेखि १९ औं शताब्दीसम्मकोलाई मध्यकाल मान्न सकिन्छ । अछामी भाषिकाको मध्यकाल नेपाली भाषा कै मध्यकालसँगै जोडिएको छ । खस राज्यको विघटनसँगै नेपाली भाषाको मध्यकाल प्रारम्भ भएको र यसको अवधि आधुनिक नेपालको एकीकरण पूर्वसम्म कायम रहेको छ (आचार्य, २०५०:३७) । यस कालको समयमा प्राप्त संवत् १६४८ को “अर्जुन्या बुडाको पुर्सो कथुरो ” (पोखरेल, २०५०:६२) र संवत् १७३६ को काशी जोइसीको “अछाम मल्लो भैसल्या अभिलेख” (पोखरेल, २०५०:९४) आदि अछामी भाषिकाका मध्य कालीन अभिलेख हुन् । ती अभिलेखमा प्रयुक्त शब्दहरू अहिले अछामी भाषिकामा जस्ताको तस्तै प्रयोग भएका छन् । मध्यकालमा अछामी भाषिका केन्द्रीय भाषिकाको निकट रहेको देखिन्छ ।

समयको अन्तराल र राजनैतिक परिवर्तनसँगै भाषा प्रयोगमा पनि परिवर्तन देखा पर्दछ । खस राज्यको विघटनसँगै नेपाली भाषामा महत्त्वपूर्ण परिवर्तन देखा पर्न थालेका छन् । यस समयका अभिलेखमा प्रयुक्त भाषामा केही विविधता देखा पर्न थाले । मध्यकालमा अछामी भाषिकामा प्राप्त शिला अभिलेखमा प्रयुक्त भाषा अन्य अभिलेखमा प्रयुक्त भाषाभन्दा केही फरक देखिएको पाइन्छ ।

२.७.३ आधुनिक काल

वि.सं. १८२५ देखि हाल सम्मको समय नै अछामी भाषिकाको आधुनिक काल मान्न सकिन्छ । नेपालको एकीकरण सँगै नेपाली भाषा आधुनिक चरणमा प्रवेश गरेसँगै विविध

भाषिक भेदहरू छुट्टिन थाल्छन् । यसै क्रममा अछामी भाषिकाले पनि आफ्नो छुट्टै अस्तित्व लिन पुग्दछ ।

अछामी भाषिका आधुनिक चरणमा आइ पुग्दासम्म यस भाषामा लिपिवद्ध गरिएका केही लेख्य र सामग्री विस्तार र कथ्यमा पनि विस्तारित भइ रहेको देखिन्छ । आधुनिक समयमा आएर अछामी भाषा र नेपाली भाषासँग सम्बन्धित अध्ययन अनुसन्धान गर्नेहरूमा यमनाथ तिमिल्सैना, यज्ञस्वर निरौला, लावण्य प्रसाद ढुङ्गाना, भागवत आचार्य, चुडामणि बन्धु, माधव प्रसाद पोखरेल, मोहनराज शर्मा, स्वर्गीय पहलवान सिंह स्वाँर आदिको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको छ । नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा कलम चलाएका साहित्यकार पहलमान सिंह स्वाँरले वि.सं.१९७५ तिर अछामी भाषिकामा 'लालुभागा' शीर्षकको नाटक वि.सं.२०३३ सालमा प्रकाशन गरेको पाइन्छ त्यस्तै फुटकर कविताहरूको सङ्ग्रह, 'श्लोकसङ्ग्रह' मा दुई ओटा अछामी भाषिकामा लेखिएका कविता रहेका छन् । मथुरा प्रसाद रेग्मीको 'रूजेको कमिच' काव्य पनि अछामी भाषिका मै लेखेको पाइन्छ । हर्ष प्रसाद भट्टद्वारा रचित 'तुर्माखाँद चौखुट्या' गीतिकाव्य पनि अछामी भाषिका मै प्रकाशित भएको पाइन्छ । अहिले आएर अछामी भाषिकामा पत्रपत्रिकाहरू पनि प्रकाशित हुने गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी चक्र बहादुर रावलद्वारा अछामी भाषिकामा लेखिएको 'नौलो पाइलो' चलचित्र बनेर प्रदर्शित भइसकेको छ । अछामी भाषिका अहिले सुदूर पश्चिमका कैलाली, कञ्चनपुर लगायतका जिल्लाहरूमा विस्तारित भइसकेको छ । अछाममा रहेको रामारोशन एफ. एम. त्यसै गरी कैलालीका केही एफ एम रेडियोहरूले अछामी भाषिकामा समाचार र विभिन्न कार्यक्रमहरू प्रसारण गरी रहेको अवस्थाले पनि अछामी भाषिका वर्तमान समयमा केही हद सम्म विकसित भएको देखिन्छ साथै अछामी भाषिकाले आफ्नो छुट्टै अस्तित्व कायम गरेको देखिन्छ ।

२.८ सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाका प्रमुख विशेषताहरू

भाषाविद् बालकृष्ण पोखरेलले वर्गीकरण गरेको भाषिकामध्ये ओर पच्छिमा वर्ग अन्तर्गत पर्ने अछामी भाषिका अछाम जिल्ला र आसपास जिल्लाका छिमेकी गा.वि.स.हरूमा बोलिन्छ । अछामी भाषिकाको चर्चा माथि नै भइ सके तापनि यहाँ सात सय दरामा बोलिने

अछामी भाषिकाका शब्द भण्डार भविष्यत् कालीन क्रियापद बहुवचन आदि सम्बन्धी विशेषतालाई नेपाली मानक भाषासँग तुलना गरी निम्न अनुसार देखाइएको छ :

क) सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकामा नेपाली मानकका भन्दा फरक मौलिक पहिचान भएका शब्दहरू रहेका छन् । जस्तै :

अछामी भाषिका	मानक नेपाली
थोरो	पाँडो
बैकान	पुरुष मान्छे
छोच्याट्टी	केटी
चल्लो	बचेरो
नानु	सानो
चुकिलो	अमिलो

ख) भविष्यत् कालिन क्रियापदमा नेछ, नेछन् नभई न्याछ, न्याछन् हुन्छ । जस्तै :

खान्या छ । -	खानेछ ।
खादो हुन्या छ । -	खादै हुनेछ ।

ग) पद सङ्गति हुने क्रममा अछामी भाषिकामा बहुवचन जनाउने शब्दमा 'हरू' प्रत्यय जोडिदैन । जस्तै :

बल्ल मय्यो । -	गोरू मय्यो ।
बल्ल मय्या । -	गोरूहरू मरे ।

यसरी अछामी भाषिकामा यस्तै थुप्रै विशेषता रहेको हुँदा अछामी भाषिकाको आफ्नै मौलिक व्यवस्था रहेको पाइन्छ । जसले गर्दा अछामी भाषिकाको पहिचान कायम भएको छ ।

२.९ पद सङ्गतिको अध्ययन

नेपाली भाषाका भाषिकाहरू मध्ये अछामी भाषिका पनि क्षेत्रीय भेद हो । त्यसै भित्र एउटा महत्त्वपूर्ण कथ्य भेदका रूपमा सात सय दरा अछामी भाषिकालाई पनि लिन सकिन्छ । भाषा बोधगम्य, अर्थयुक्त हुनका लागि त्यस भाषामा प्रयुक्त शब्दहरूको सङ्गति हुनु जरूरी हुन्छ । त्यही आवश्यकताका कारण कुनै पनि भाषाको अध्ययनमा पद सङ्गतिले महत्त्वपूर्ण स्थान ओगटेको हुन्छ । वाक्यमा प्रयोग हुने शब्दहरूको उचित मेल नै पद

सङ्गति हो (ज्ञवाली र भट्टराई २०६४:१२७) । वाक्यमा पदगत सम्बन्ध, अर्थगत तारतम्य तथा रूपगत वैशिष्ट्यका आधारमा पद सङ्गतिका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान हुँदै आएका छन् । नेपाली व्याकरणका वैयाकरणहरूका विभिन्न व्याकरण सम्बन्धी सिद्धान्तहरूलाई हेर्ने हो भने त्यहाँ पद सङ्गतिको व्यवस्था रहेको हुन्छ। पूर्वीय संस्कृत विद्वान् पाणिनिको कारक व्याकरण त्यस्तै अन्यका व्याकरण त्यसै गरी विभक्ति व्यवस्था, रूपायन व्यवस्था आदिमा पद सङ्गतिकै अध्ययन भएको देखिन्छ ।

पद सङ्गति भनेको वाक्य संरचनामा आएका दुई वा दुई भन्दा बढी एकाइहरूले समान रूपगत अमिलक्षण देखाउनु हो (शर्मा, २०६०:३७) । पद सङ्गति भित्र लिङ्ग, वचन, पुरुष आदरका आधारमा कर्ता र क्रिया, कर्म र क्रिया, नाम र सर्वनाम, विशेष्य र विशेषण, भेद्य र भेदक आदिका बिचमा रूपात्मक मेल हुन्छ । पद सङ्गतिका सम्बन्धमा विभिन्न भाषाविद् तथा वैयाकरणहरूले आआफ्ना तर्कहरू मार्फत यसका प्रकारहरू सहित प्रस्ट पारेका छन् । पद सङ्गति कुन कुन शब्दहरू बिच के कस्तो आधारमा सङ्गति हुन्छ भन्ने आधारमा पद सङ्गति प्रकारलाई वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ । जसमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति कार्य र क्रियाको सङ्गति विशेष्य र विशेषणको सङ्गति भेद्य र भेदकको सङ्गति र नाम र सर्वनामको सङ्गति भनेर वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ ।

यसरी हेर्दा नेपाली व्याकरण क्षेत्रमा पद सङ्गतिको महत्त्वपूर्ण स्थान रहन्छ । नेपाली भाषाका पाठ्यपुस्तकहरूमा तिनै वर्गीकरण गरिएका पद सङ्गतिका प्रकारहरूलाई नै पठन पाठन गरिदै आएको देखिन्छ । अछामी भाषिका पनि नेपाली भाषा कै एउटा भेद भएकाले यिनै पद सङ्गतिका आधारमा सात सय दरा अछामी भाषिकाको पद सङ्गति प्रक्रियाको निर्धारण गरी तिनका बिच अन्तर र समानता उदाहरण सहित व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

२.१० व्यतिरेकी अध्ययन

भाषालाई विभिन्न एकाइहरूमा विभाजन गरी दुई वा बढी भाषाका विभिन्न एकाइमा विशेषताहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने कार्यलाई व्यतिरेकी अध्ययन वा विश्लेषण भनिन्छ (आचार्य र गौतम, २०६६:९१) । व्यतिरेकी विश्लेषणको अवधारणा भाषा

सिकाइको व्यवहारवादी सिद्धान्तसँग सम्बन्धित छ । व्यतिरेकी विश्लेषणको विकास सन् १९५० को दशकमा भएर सन् १९५० र १९६० को दशकमा यो अत्यधिक प्रयोग भएको देखिन्छ । व्यतिरेकी विश्लेषणको व्यापक चर्चा गर्ने पहिलो विद्वान् रोवर्ट ल्याडो हुन् । उनका अनुसार “दुई ओटा भाषाको तुलनाबाट एउटा भाषा बोल्ने व्यक्तिलाई अर्को भाषा सिक्ने क्रममा आइपने समस्याहरूको पहिचान गरी वर्णन गर्न मद्दत पुग्छ । यस्ता तुलनाहरूले यान्त्रिक अनुवाद र भाषिक परीक्षणको तयारीको साथै द्विभाषिक क्षेत्रमा भाषिक भेदको अध्ययन गर्न पनि मद्दत गर्दछ” ।

व्यतिरेकी विश्लेषणको विस्तृत चर्चा गर्ने क्रममा ल्याडोले आफ्नो पुस्तक “लिङ्गविस्टिक्स अक्रस कल्चर” मा व्यतिरेकी विश्लेषणको आधारभूत मान्यताहरू अघि सारेका छन् । जुन निम्न छन् :-

- मातृभाषा र लक्ष्य भाषाको तुलनाबाट लक्ष्य भाषाको कठिन क्षेत्रहरूको पहिचान गर्न सकिन्छ,
- लक्ष्य भाषा सिकाइको निमित्त प्रमुख अवरोध नै मातृ भाषा हो र यसकै कारणले लक्ष्य भाषा सिक्न कठिन हुन्छ,
- यसमा भाषिक एकाइका भिन्नताहरूको खोजीमा बढी जोड दिइन्छ ।

यसरी यी माथिका भाषाविद् ल्याडोका मान्यता अनुसार नेपाली भाषाको स्थानीय भेद सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति बिच व्यतिरेकी अध्ययन गर्ने काम यसरी शोधपत्रमा गरिएको छ । मानक नेपाली भाषाको भन्दा अछामी भाषिकाको शब्द भण्डार, व्याकरण, उच्चारण आदि व्यवस्था फरक भएकाले यहाँ यी दुईमा व्यतिरेकी अध्ययन गरी सिकारूका सम्भावित त्रुटि पहिचान गर्ने कार्य गरिएको छ ।

२.११ सारांश

विचार विनिमयको महत्त्वपूर्ण माध्यम नै भाषा हो । भाषा यादृच्छिक, परम्परित, वाक्प्रतीक हुन्छ । भाषा मानवीय वस्तु हो । भाषालाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । नेपाली भाषा नेपालको सम्पर्क भाषा हो । यो भारोपेली परिवार अन्तर्गत पर्दछ । नेपालमा सबै भन्दा बढी बोलिने भाषा नै नेपाली भाषा हो । नेपाली भाषाका थुप्रै भाषिक भेदहरू छन् भौगोलिक दुरी, विकटता, समयको अन्तराल, भाषा प्रयोगको स्थिति आदिका कारणले थुप्रै भाषिकाहरू जन्मिन्छन् । नेपाली भाषाका पनि पुर्वेली, माझाली, ओर पच्छिमा, पर पच्छिमा, मझपच्छिमा गरी आफ्नै विशेषता भएका पाँच भेदहरू छन् । सात सय दरा अछामी भाषिका ओर पच्छिमा वर्गमा पर्ने भाषिका हो । अछामी भाषिकाको विकास क्रमलाई हेर्ने हो भने नेपाली भाषाको नै उद्भवसँगै भएको मानिन्छ । अछामी भाषिकाको विकास प्रक्रियालाई मानक नेपालीका भन्ने तिन चरणमा विभाजन गरिएको छ । जसमा प्राप्त विभिन्न अभिलेखहरूको आधारमा प्राथमिक काल पन्ध्रौं शताब्दीसम्मलाई मानिन्छ । त्यस्तै पन्ध्रौं देखि उन्नाइसौं शताब्दीसम्म मध्यकाल र त्यहाँदेखि हालसम्मलाई आधुनिक काल मानिन्छ । नेपाली भाषाको ओर पच्छिमा वर्गमा पर्ने अछामी भाषिकामा पनि विविध भेदहरू पाइन्छन् । जसमध्ये सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिका पनि एक हो । यस भाषिकाको शब्द भण्डार, क्रियापद, सर्वनाम, आदर, उखान टुक्का आदिका दृष्टिले मानक नेपाली भाषा भन्दा केही विशिष्ट देखिन्छ । अछाम जिल्ला र त्यसका आसपासका क्षेत्रमा बोलिने अछामी भाषिकाको आफ्नै मौलिक विशेषताहरू छन् । अछामी भाषिकामा शब्द भण्डार, व्याकरण व्यवस्था, उच्चारण, पद सङ्गति आदिका आधारमा मौलिक पहिचान देखिन्छ ।

अध्याय-तिन

अछामी भाषिकामा पद सङ्गति

३.१ पद सङ्गतिको परिचय

‘पद सङ्गति’ पद र सङ्गति दुईवटा शब्द मिलेर बनेको छ । ‘पद’ भन्नाले भाषाको एकाइ रूप भन्दा ठूलो र शब्दावली भन्दा सानो अर्थयुक्त भाषिक एकाइ हो र सङ्गति भन्नाले उचित मेल वा मिलेको भन्ने हुन्छ (ज्ञवाली र भट्टराई, २०६४:२७०) । तसर्थ पद सङ्गति भनेको वाक्यमा प्रयुक्त पदहरूको विचमा उचित मेल हुनु भन्ने बुझिन्छ । अर्थात् वाक्यमा प्रयोग हुने नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाका विच लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा हुने आपसी मेल वा सम्बन्धलाई पद सङ्गति भनिन्छ । वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरू विचको रूपात्मक मेल वा अनुकूलनलाई सङ्गति भनिन्छ (अधिकारी, २०६१:७५) ।

शब्द अक्षर अक्षर मिलेर बनेको हुन्छ । प्रकार्यका आधारमा शब्द धेरै प्रकारका छन् । जसलाई विकारी र अविकारीका आधारमा पनि वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ । शब्दको रूप बदल्न सकिने शब्द विकारी शब्द हुन् । जसमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया पर्दछन् । यी विकारी शब्दका विचमा उपयुक्त मेल हुनु नै पद सङ्गति हो । पद सङ्गतिको लागि लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर जस्ता व्याकरणिक कोटिहरूको आवश्यकता पर्दछ । वाक्य संरचनामा आएका दुई वा दुई भन्दा बढी एकाइहरूले समान रूपगत अभिलक्षण देखाउनु सङ्गति हो (शर्मा, २०६०:९७) । वाक्य गठन प्रक्रियामा अर्थयुक्त र उपयुक्त वाक्य बन्नको लागि शब्दको सङ्गति हुन जरूरी हुन्छ । पद सङ्गति छ, छैन भन्ने आधारमा पनि व्याकरणिक दृष्टिले वाक्यका शुद्ध र अशुद्ध रूप पत्ता लगाइन्छ । पदहरूका विच आपसी सम्बन्ध भएन भने वाक्य अशुद्ध मात्र हुँदैन वाक्यले दिने अर्थ पनि अस्पष्ट हुन्छ ।

यसरी विभिन्न भाषा शास्त्रीहरूको भनाइबाट के स्पष्ट हुन्छ भने सङ्गति भित्र लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदिका आधारमा कर्ता र क्रिया, कर्म र क्रिया, नाम र सर्वनाम, विशेष्य र विशेषण, भेद्य र भेदक आदिको बिचमा हुने रूपात्मक मेल हो । यस अध्यायमा अछामी भाषिकाको पद सङ्गति व्यवस्थालाई विभिन्न आधारमा सङ्गतिको वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको छ । अछामी भाषिकाका पद सङ्गतिका प्रकारलाई निम्न अनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

३.२ नामिक पद र क्रियाको सङ्गति

नामसँग सम्बन्धित पदलाई नामिक पद भनिन्छ । यस अन्तर्गत नाम, सर्वनाम र विशेषण पर्दछन् । वाक्यात्मक घटकका रूपमा आएका हरेक नामिक पद क्रियासँग सम्बन्धित हुन्छन् (ज्ञवाली र भट्टाराई, २०६४:४८) । यही उपयुक्त सम्बन्ध नै शब्द मेल हो । यसलाई व्याकरणिक सम्बन्ध पनि भनिन्छ । यस्तो शब्द मेल वा व्याकरणिक सम्बन्ध कायम गराउने तत्त्व व्याकरणिक कोटि हुन् । नामिक पद जहिले पनि कर्ता वा उद्देश्यको रूपमा आउँछन् । अछामी भाषिकामा पनि नामिक पद भन्नाले नाम सर्वनाम र विशेषण हुन् । यी नामिक पदहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा क्रियापदसँगको सङ्गतिलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

३.२.१ लिङ्गका आधारमा सङ्गति

लिङ्गका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाविच सङ्गति हुन्छ । नाम र सर्वनाम, नाम र विशेषण, नाम र क्रिया विच परस्पर सङ्गति हुनु आवश्यक देखिन्छ । सङ्गतिमा शब्दहरू लिङ्ग भेद भएर मात्र पुग्दैन अन्य शब्दमा पनि सो अनुसार रूपात्मक मेल देखिनु आवश्यक हुन्छ । यसरी हेर्दा लिङ्ग भेदक स्थिति शाब्दिक र व्युत्पादनात्मक भन्दा पदावलीगत तथा वाक्यात्मक तहमा अझ महत्त्वपूर्ण हुन्छ । सङ्गति भएन भने वाक्यात्मक संरचना स्पष्ट हुँदैन । तसर्थ अछामी भाषिकामा नामिक पद र क्रियाको लिङ्ग सङ्गतिलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १

नामिक पद र क्रियाको लिङ्ग सङ्गति

पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
छोर्याट्टो पड्डो छ । (केटो पढ्छ)	छोर्याट्टी पड्डी छ । (केटी पढ्छे)
बाउजु गया । (बुबा जान भयो)	आमा गइन् (आमा जानु भयो)
हरि हँट्यो । (हरि हिड्यो)	सीता हँटी । सीता हिँडी
लोग्ग्या पुग्यो । (लोग्ने पुग्यो)	बैकिनी पुगी (आइमाई पुगिन्)
दाजि रोयो । (दाइ रोए)	दि रोइँ । (दिदी रोइन्)
भाउले भात खायाको छियो । (भाइले भात खाएको थियो)	बैनीले भात खायकी छिइ (बहिनीले भात खाएकी थिइ)
बल्ल हँट्यो । (गोरू हिड्यो)	गौँ हँट्यो, । (गाई हिड्यो)
ढोली छन्चरवार जान्या हो । (ढोली शनिवार जानेछ)	ढोल्यानी छन्चरवार जान्या हो । (ढोलेनी शनिवार जाने छे)

उपर्युक्त तालिकामा अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रियाका बिच, लिङ्गका आधारमा सङ्गति भएको छ । छोर्याट्टो/छोर्याट्टी, बाउजु/आमा जस्ता नामिक पद कर्ता हुन् । जुन क्रियासँग सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिकामा मानवीय कर्ताको क्रिया लिङ्ग अनुसार परिवर्तन हुन्छ भने मानवेतर कर्ताको क्रिया लिङ्ग अनुसार परिवर्तन भएको पाइँदैन । माथिको तालिकामा बल्ल र गौँ का लागि हँट्यो नै क्रिया प्रयोग भएको छ ।

३.२.२ वचनका आधारमा सङ्गति

नामको सङ्ख्यासँग सम्बन्धित व्याकरणिक कोटि वचन हो (अधिकारी २०६२:८०) । अछामी भाषिकामा वचन दुई प्रकारका हुन्छन् । कर्ता (नामिक पद) जुन वचनमा छ क्रिया पनि त्यही वचनमा हुनु नै वचन सङ्गति भनिन्छ । अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रियाको वचन सङ्गतिलाई निम्न तालिकामा स्पष्ट पारिएको छ :

तालिका २

कर्ता र क्रियाको वचन सङ्गति

एक वचन	बहु वचन
बैकिनी घरइथी छ । (स्वास्नी घरैमा छ)	बैकिनी घरथी छन् । (स्वास्नीहरू घरैमा छन्)
छोर्याट्टी आइगई । (केटी आइहाली)	छोर्याट्टी आइगइन् । (केटीहरू आइ हाले)
ऊँ आयो । (उनी आयो)	ऊँ आया । (उनीहरू आए)
बल्ल गयो । (गोरू गयो)	बल्ल गया । (गोरूहरू गए)
मान्छ्य खेत खन्द छ्यो । (मान्छे खेत खन्थ्यो)	मान्छ्या खेत खन्दा छ्या । (मान्छेहरू खेत खन्दथ्ये)
बाउसो आछिन । (कोदालो छैन)	बाउसा आछिन । (कोदालाहरू छैनन्)
पिल्सिड भाँच्च्यो । (पेन्सिल भाँचियो)	पिल्सिड भाँच्च्या । (पेन्सिलहरू भाँचिए)
निको काम भयो । (असल काम भयो)	निका काम भया । (असल कामहरू भए)

सात सय दरामा प्रयुक्त अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रियाविचको वचन सङ्गतिलाई माथिको तालिकामा देखाइएको छ । कर्ता जुन वचनमा छ क्रिया पनि त्यही वचनमा रहेको छ । अछामी भाषिकाको पदमा वचन सङ्गति हुँदा केही त्यस्ता ओकारान्त नामिक शब्द बहुवचनमा हुँदा आकारान्त हुने गर्दछन् तर बहुवचनका लागि 'हरू' जोडिदैन । अछामी भाषिक भेदमा स्त्रीलिङ्गी बहु वचनमा एक वचनको स्त्रीलिङ्गी आदरार्थी क्रियापदको नै कर्तासँग सङ्गति भएको देखिन्छ । गणनीय कर्ताको क्रिया वचन भेदक हुन्छ तर अगणनीय कर्ताको क्रिया वचन भेदक हुँदैन ।

३.२.३ पुरुषका आधारमा सङ्गति

कथनका सन्दर्भमा संलग्न भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउने व्याकरणिक कोटि पुरुष हो (अधिकारी : पूर्ववत्) । अछामी भाषिकामा पुरुषका प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तिन भेद पाइन्छन् । पुरुषको अभिव्यक्ति सर्वनाम र क्रियाका रूपमा हुन्छ । पुरुष पनि नामिक पद र क्रियाका विच उपयुक्त मेल गराउने कोटि हो । अछामी भाषिकाको कर्ता र क्रियाको पुरुष सङ्गतिलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ३

कर्ता र क्रियाको पुरुष सङ्गति

प्रथम	द्वितीय	तृतीय
मु रोटो खाँदो छुँ । (म रोटी खान्छुँ)	तु रोटो खाँदो छइ । (त रोटी खान्छस्)	ऊ रोटो खाँदो छ । (ऊ रोटी खान्छ)
हामी घाँस काट्टाइ छौ । (हामी घाँस काट्टै छौ)	तमी घाँस काट्टाइ छओ । (तपाईँ घाँस काट्टै हुनुहुन्छ)	उँ घास काट्टाइ छन् । (उहाँ घाँस काट्टै हुनुहुन्छ)
मुकी निक्कै अजसी भयो । (मलाई धेरै अप्ठ्यारो भयो)	तुकी निक्कै अजसी भयो । (तिमीलाई धेरै अप्ठ्यारो भयो)	उनुकी निक्कै अजसी भयो । (उनलाई धेरै अप्ठ्यारो भयो)
मु राँइदो छुँ । (म चिन्दछुँ)	तु राँइदो छइ । तिमी चिन्दछौ	यो राँइदो छ । (ऊ चिन्दछ)

उपर्युक्त तालिका अनुसार अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रियापद बिच पुरुषको सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिका प्रथम पुरुषमा म, मु, हामी, हामु का साथ वर्तमानमा छौ, त्यस्तै भविष्यत्मा न्या छौ लागेको पाइन्छ । द्वितीय पुरुषको तु, तमी को वर्तमानमा छइ, छओ र तृतीय पुरुषको ऊ, उनु, ती, यी, को वर्तमानमा छ, छन् जस्ता प्रत्यय लागेको पाइन्छ । अछामी भाषिकामा तपाईँ यहाँ, उहाँ जस्ता पुरुषवाचक शब्द नहुने हुँदा त्यसको ठाउँमा तमी, याँ, ती जस्ता पुरुषकै प्रयोग भएको पाइन्छ ।

३.२.४ आदरका आधारमा सङ्गति

सम्मानको भाव प्रकट गर्ने व्याकरणात्मक कोटिलाई आदर भनिन्छ । आदरले पनि व्याकरणात्मक कोटि दर्साउँदछ (अधिकारी : २०६२:४१) । अछामी भाषिकामा आदर दुई प्रकारका भेटिन्छन् । सामान्य आदर र अनादर । आदरको भेद ओकारान्त नाम र अन्य नामले बेग्लाबेग्लै तरिकाबाट स्पष्ट गर्दछन् । आदरको आधारमा पनि पदहरूको सङ्गति हुन्छ । नामिक पद जुन आदरमा छ क्रिया पनि त्यही आधारमा रहन्छ । आदरका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गतिलाई तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका ४

कर्ता र क्रियाको आदर सङ्गति

अनादर	सामान्य आदर
छोरो आयो । (छोरो आयो)	छोरा आया । (छोरा आए)
तु पढ्दो छइ । (तँ पढ्छस्)	तमी पढ्दा छौ (तिमी पढ्छौ)
सौरा रिसायो । (ससुरा रिसाए)	सौरा रिसाया (ससुरा रिसाउनु भयो)
छोर्याट्टो हाँस्यो । (केटो हाँस्यो)	छोर्याट्टा हाँस्या । (केटा हाँसे)
उ जादो छ । (ऊ जान्छ)	उँनु जाँदा छन् (उहाँ जानु हुन्छ)
त्यो राम्डो मान्छ्य हो । (तिनी राम्रो मान्छे हुन्)	ती राम्डा मान्छ्या हुन् (उनीहरू राम्रा मान्छे हुन्)
भाउ ! भात खा (भाइ ! भात खाऊ)	बुबा ! भात खाओ । (बुबा ! भात खानुहोस्)
तेरा घर को छ ? (तेरो घरमा को छ)	तम्ना घर को छन् ? (तपाईंको घरमा को हुनु हुन्छ)
सानु भाउ आयो । (सानो भाइ आयो)	साना दाइ आयाँ । (साना दाइ आए)
हरिले ठुल्लै मजुकन धेख्यो । (हरिले ठूलो मामालाई देख्यो)	हरिले ठूल्लै मजुकन धेख्यो । (हरिले ठूला मामालाई देखे)

माथिको तालिकामा अछामी भाषिकमा अन्तर्गत कर्ता र क्रियाको सङ्गति आदर अनुसार भएको छ । अछामी भाषिकामा आदर सङ्गति अनादर र सामान्य आदरका आधारमा हुन्छ । कर्ता जुन आदरमा छ क्रिया पनि त्यही आदरमा भएको देखिन्छ । अछामी भाषिकामा ओकारान्त नामलाई आकारान्त बनाएर त्यही अनुसार क्रिया अनुसार अनादरबाट आदर बनाइन्छ । छोरो अनादर हो । त्यस शब्दलाई छोरा बनाइयो भने त्यो सामान्य आदर अछामी भाषिकामा हुने

व्यवस्था छ । सर्वनामको आदर बहु वचनका रूप एक वचनमा आउनु नै सामान्य आदर भएको हुँदा आदर पनि वचन जस्तै सर्वनामको अन्तरनिहित कोटिका रूपमा देखा पर्दछ । बहु वचनबोधक वाक्यले पनि अछामी भाषिकामा सामान्य आदरको भाव बोध गराउँछ ।

माथिका तालिकामा रहेका छोरा, छोऱ्याट्टा, सौरा, मान्छ्या जस्ता कर्ता र आया, हाँस्या, रिसाया जस्ता क्रियाले बहु वचनको साथसाथै आदरको भाव प्रकट गरेको देखिन्छ ।

३.३ विशेष्य र विशेषणको सङ्गति

वाक्यमा प्रयुक्त विशेष्य कुन लिङ्ग, वचनको हुन्छ, विशेषण पद पनि सोही लिङ्ग वचनको हुनु पर्दछ । विशेषणले नाम र सर्वनामको विशेषता जनाउँछ (आचार्य २०५८ : ४८)। त्यसैले विशेषणको सङ्गति मूलतः विशेष्यसँग रहन्छ । विशेषणको पुरुष नहुने भएकाले पुरुषको आधारमा यिनीहरू बिच पद सङ्गति हुँदैन । सामान्यतः विशेषणहरू विशेष्य भन्दा अगाडि आउँछन् । अछामी भाषिकामा विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिलाई लिङ्ग, वचन र आदरका आधारमा निम्न अनुसारको उल्लेख गरिएको छ :

३.३.१ लिङ्गका आधारमा सङ्गति

अछामी भाषिकामा लिङ्ग दुई प्रकारका हुन्छन्; पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग । अछामी भाषिकामा नामको लिङ्ग निर्धारण यसले लिने विशेषण र वाक्यमा प्रयोग हुँदा क्रियासँगको सङ्गतिको आधारमा गर्न सकिन्छ । वाक्यमा विशेष्य जुन लिङ्गमा छ विशेषण पनि त्यही लिङ्गमा रहेको हुन्छ । विशेषण र विशेष्यको लिङ्ग सङ्गतिलाई निम्न अनुसार तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ५

विशेषण र विशेष्यको लिङ्ग सङ्गति

पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
ठूलै मान्छ्य आयो । (ठूलो मान्छे आयो) नानु छोरो रूँदो छियो । (सानो छोरो रून्थ्यो) छोटा काउजु आउन्या छ्या । (साना काका आउने थिए) अल्को बैकान आउँदो छ । (अग्लो पुरुष आउँछ) माल्या बल्ल आयो । (माले गोरू आयो)	ठूली मान्छ्य आई (ठूली आइमाई आइन्) नानी छोरी रूदी छिइ (सानी छोरी रून्थी) छोटी काखी आउन्या छिन् । (सानी काकी आउने छिन्) अल्की बैकिनी आउँदी छ । (अग्ली महिला आउँछे) माल्या गौ आयो । (माले गाई आयो)

उपर्युक्त अछामी भाषिकामा विशेषण र विशेष्यको लिङ्ग सङ्गति भएको तालिकामा अछामी भाषिकाको पुलिङ्गी विशेषणको एक वचनमा ओकारान्त उकारान्त तथा स्त्रीलिङ्गी एक वचनमा ईकारान्त देखिन्छ । अछामी भाषिकामा मानवीय विशेष्य र विशेषणमा मात्र लिङ्ग सङ्गति हुन्छ । माथिको तालिकामा मानवीय नाम छोरो को लागि नानु विशेषण भएको छ । र त्यसैको स्त्रीलिङ्गी भेद नानी छोरी भएको छ । तर मानवेतर नाम गौ र बल्लको विशेषण बुभाउनको लागि दुबैमा माले नै प्रयोग भएकाले लिङ्ग भेद भएको देखिदैन । मानवीय बुभाउने विशेष्यसँग आउने ओकारान्त विशेषणले पुलिङ्गलाई व्यक्त गर्दछ भने त्यसमा ई प्रत्यय जोडिई बन्ने पदले स्त्रीलिङ्गलाई व्यक्त गर्दछ ।

३.३.२ वचनका आधारमा सङ्गति

विशेष्य जुन वचनमा हुन्छ । विशेषण पनि त्यही वचनमा हुनु नै विशेष्य र विशेषणको वचन सङ्गति हो । अछामी भाषिकाका वाक्यमा प्रयुक्त विशेष्य र विशेषणको वचन सङ्गतिलाई निम्न तालिकामा प्रस्ट पारिएको छ :

तालिका ६

विशेष्य र विशेषणको वचन सङ्गति

एकवचन	बहुवचन
राम्झो घर बनायाको छ । (राम्रो घर बनाएको छ)	राम्झा घर बनायाका छन् । (राम्रां घरहरू बनाएका छन्)
अल्को डाणौनि चडो बस्यो । (अग्लो डाँडामा चरो बस्यो)	अल्का डाँणौनि चडा बस्या । (अग्ला डाँडामा चराहरू बसे)
सुकिलो बाख्रो मर्याको छ । (सेतो बाख्रो मरेको छ)	सुकिला बाख्रा मर्याका छन् । (सेता बाखाहरू मरेका छन्)
मुसिनु चावल सक्यो । (मसिनो चामल सिद्धियो)	मुसिना चावल सक्या । (मसिनो चामल सिद्धियो)
नानी छोर्याट्टी जादि छ । (सानी केटी जान्छे)	नानी छोर्याट्टी जादि छन् । (सानी केटीहरू जान्छन्)
पेलो फुल फुल्यो । (पहेंलो फुल फुल्यो)	पेला फुल फुल्या । (पहेंला फुलहरू फुले)

उपर्युक्त तालिकामा रहेका उदाहरणहरूलाई हेर्दा अछामी भाषिकामा विशेष्य र विशेषणको वचन सङ्गति भएको छ । वाक्यमा रहेका घर, डाँडो, बाख्रो, चावल, छोऱ्याट्टी, फूल विशेष्य (नाम शब्द) हुन् भने तिनै विशेष्यको विशेषता जनाउन आएका अगाडिका शब्दहरू राम्डो, अल्को, सुकिलो, मुसिना, नानी, पेलो शब्द विशेषण हुन् । ती विशेष्य र विशेषणका विच वचन सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिकामा विशेष्य एक वचन ओकारान्त भएको अवस्थामा विशेषण ओकारान्त हुन्छ (सुकिलो बाख्रो) र विशेष्य बहु वचन हुँदा विशेषण र स्वयम् विशेष्य पनि आकारान्त (सुकिला बाख्रो) हुन्छ भने स्त्रीलिङ्ग विशेष्य शब्द ईकारान्त छ भने, एक वचन र बहु वचन दुवैमा विशेषण ईकारान्त नै हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा क्रियापदले वचन भेद गर्दछ (नानी छोऱ्याट्टी जाँदि छ > नानी छोऱ्याट्टी जाँदि छन्) ।

अछामी भाषिकाको कतिपय अवस्थामा अगणनीय नाममा पनि विशेषण र क्रियापदले वचन भेद गरेको देखिन्छ । (मुसिनो चावल सक्यो > मुसिना चावल सक्या) । आकारान्त, ओकारान्त भएका विशेष्यसँग जोडिने विशेषण एक वचनबाट बहु वचनमा परिवर्तन हुँदा ओकारान्तबाट आकारान्त विशेषण हुने गर्द छ । यस्ता विशेषताहरू अछामी भाषिकाको विशेष्य र विशेषणको वचन सङ्गतिमा देखिन्छ ।

३.३.३ आदरका आधारमा सङ्गति

विशेष्य जुन आदरमा हुन्छ । विशेषण पनि त्यही आदरमा हुनु नै विशेष्य र विशेषणको आदरसङ्गति हो । अछामी भाषिकामा रहेका विशेष्य र विशेषणको आदर सङ्गति प्रक्रियालाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ७

विशेष्य र विशेषणको आदर सङ्गति

अनादर	सामान्य आदर
कान्सो भाउ आयो । (कान्छो भाइ आयो)	जेठा दाजी आया । (जेठा दाइ आए)
नानी बैनी गयाकी छ । (सानी बहिनी गएकी छ)	ठूली दी गयाकी छन् । (ठूली दिदी गएकी छिन्)
नानु दाजी गयो । (सानो दाइ गयो)	जेठा बा गया । (जेठा बुबा जानु भयो)

माथिको तालिकामा अछामी भाषिकामा रहेको आदरको अवस्थालाई देखाइएको छ । अनादरमा रहेका विशेष्य अनुसार अनादरमै रहेका विशेषण प्रयोग भएका छन् । त्यस्तै सामान्य आदर जनाउने विशेष्य अनुसार नै विशेषणको प्रयोग भएको छ । जस्तै : जेठा दाइ, ठूला बा जस्तो सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिकामा मानवीय नाम पदमा मात्र आदरार्थी पाइन्छ । कतिपय अवस्थामा क्रियापदले नै आदरको भाव जनाउने गरेको पाइन्छ ।

३.४ भेदक र भेद्यको सङ्गति

वाक्यमा रहेका को/का/की/रो/रा/री/नो/ना/नी जस्ता पष्ठी विभक्ति चिह्न लागेका पदलाई भेदक शब्द र उक्त भेदक पदसँग सम्बन्धित रहेको अर्को पदलाई भेद्य भनिन्छ । भेदक र भेद्यका बिचमा वचन, आदर र लिङ्गका आधारमा सङ्गति हुने गरेको पाइन्छ । अछामी भाषिकामा भेदक र भेद्यको लिङ्ग सङ्गति, वचन सङ्गति र आदर सङ्गतिलाई समग्रमा निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

३.४.१ लिङ्गका आधारमा सङ्गति

अछामी भाषिकामा भेदक र भेद्यको बिच लिङ्ग अनुसारको सङ्गति भएको पाइन्छ । जसलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ८

भेदक र भेद्यको लिङ्ग सङ्गति

पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
उइको पोइ बम्बही आयो । (उसको लोग्ने मुम्बइवाट आयो)	उइकी जोई घर गइ । (उसकी स्वास्नी घर गई)
मेरो भदु पड्डो छ । (मेरो भतिजो पदछ)	मेरी भदई पड्डी छ । (मेरी भतिजी पदछे)
हाम्मा काउजु घरथी छन् । (हाम्रा काका घरमा छन्)	हाम्मी काखी घरथी छन् । (हाम्री काकी घरमा छिन्)
आप्लु भाउ गयो । (आप्लो भाइ गयो)	आप्ली बैनी गई । (आप्ली बहिनी गई)

उपर्युक्त तालिकामा अछामी भाषिकामा भेदक र भेद्यका बिच लिङ्ग सङ्गति हुँदा आफ्नै प्रक्रिया देखिएको छ । माथिको तालिकामा भए जस्तै मानवीय नाम (भेद्य) मा मात्र लिङ्ग भेद पाइन्छ । भेद्य जुन लिङ्गमा छ, भेदक पनि त्यही लिङ्गमा रहेको छ । भेद्य स्त्रीलिङ्ग रहेको अवस्थामा भेदक की, री, नी हुने गरेको छ भने पुलिङ्ग हुँदा को, रो, नो हुने गरेको छ । जस्तै : उइको पोइ (पुलिङ्ग), उइकी जोइ (स्त्रीलिङ्ग) ।

३.४.२ वचनका आधारमा सङ्गति

वचनका आधारमा अछामी भाषिकाको भेदक र भेद्यबिच सङ्गतिलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ९
भेदक र भेद्यको वचन सङ्गति

एक वचन	बहु वचन
मेरो साथ्या आयो । (मेरो साथी आयो) उइको बाख्रो बास्यो । (उसको बाख्रो करायो)	मेरा साथ्या आया । (मेरा साथीहरू आए) उइका बाख्रा बास्या । (उसका बाखाहरू कराए)
मेरो लादो भर्रयो । (मेरो भेट भरियो) रामको कुकुडो बितायो । (रामको कुखुरो हरायो)	मेरी दी आइन् । (मेरी दिदीहरू आए) रामका कुकुडा बिताया । (रामका कुखुराहरू हराए)

भेदक र भेद्यबिच वचन सङ्गति मानवीय र मानवेतर दुवै नामिक पदमा रहने व्यवस्था अछामी भाषिकामा रहेको छ । वचन भेद हुँदा अछामी भाषिकामा बहु वचनका लागि 'हरू' जोडिरहनु पर्दैन । अछामी भाषिकामा भेद्य र भेदकलाई बहु वचनमा बदल्दा अकारान्त जोड्नुपर्ने हुन्छ । जस्तै मेरो बाख्रो > मेरा बाख्रा । त्यस्तै ओकारान्त अकारान्त केही पनि नभएका भेद्य रहेको अवस्थामा भेदक बहु वचन बनाउन अकारान्त इकारान्त बनाइन्छ । यसमा प्रयोग हुने क्रियाले पनि बहु वचनको बोध गराउँछ ।

३.४.३ आदरका आधारमा सङ्गति

सम्मान भाव बुझाउने व्याकरणिक कोटिलाई आदर भनिन्छ । आदरद्वारा नामिक पद र क्रियापद बिच सङ्गति गरिन्छ । जुन कुरा निम्न तालिका अनुसार देखाउन सकिन्छ:

तालिका १०

भेदक र भेद्यको आदर सङ्गति

अनादर	सामान्यआदर
उइको भाउ हाँस्दो छ । (उसको भाइ हाँस्छ)	उइका दाजी हाँस्दा छन् । (उसका दाइ हाँस्छन्)
मेरो बल्ल आयो । (मेरो गोरू आयो)	मेरा बा आया । (मेरा बुबा आउनुभयो)
हरिकी बैनी रूँदि छ । (हरिको बहिनी रून्छे)	हरिकी दी रूँदिछन् । (हरिकी दिदी रून्छिन्)
रामको फल्याउटो आइगयो । (रामको छोरो आइ सक्यो)	रामका फल्याउटा आइ गया । (रामको छोरा आइ सक्यो)

आदरका आधारमा भेदक र भेद्यको सङ्गति हुँदा अछामी भाषिकामा कतिपय नाम शब्दले नै आदर भाव जनाउने गर्दछन् भने भेदकको लागि आदर भाव झल्काउन भेदक अकारान्त हुनु पर्दछ । जस्तै उइको भाउ > उइका दाजी ।

३.५ नाम र सर्वनामको सङ्गति

नामको सट्टामा प्रयोग हुन सर्वनाम आउँछ । जुन नामको प्रतिनिधि गर्न सर्वनाम आएको हो, त्यही नाम अनुसारको सर्वनाम हुनु र त्यस सर्वनामको क्रिया पनि त्यही नामको लिङ्ग, वचन अनुसारको रहनु नाम र सर्वनामबिचको सङ्गति हो । नाम पुरुष भेदक नभई लिङ्ग भेदक हुन्छ तर सर्वनाम लिङ्गभेदक नभई पुरुष भेदक हुन्छ । तापनि सर्वनामले नामको लिङ्ग क्रियामार्फत अभिव्यक्ति गरेको पाइन्छ । तसर्थ नाम र सर्वनामबिचको सङ्गति, वचन र आदरका आधारमा भएको पाइन्छ । अछामी भाषिकामा सीमित सर्वनामहरू छन् जसमा उहाँ तपाईं, उनी, तिनीहरू जस्ता सर्वनाम भेटिँदैनन् । अछामी

भाषिकामा नाम र सर्वनाम बिचको वचन र आदर सङ्गति प्रक्रियालाई तलको तालिका मार्फत उल्लेख गरिएको छ :

३.५.१ वचनका आधारमा सङ्गति

तालिका ११

नाम र सर्वनामको वचन सङ्गति

एक वचन	बहु वचन
छोर्याट्टो घर आयो, उइले कापी पढ्यो । (केटो घर आयो, उसले किताब पढ्यो) सुकिलो कापी नलेओ, त्यो च्यात्याको छ । (सेतो किताब नलेऊ, त्यो च्यातिएको छ) बैकिनी घाँस काटी आई, उइले गौलाई घाँस हाली । (आइमाई घाँस काटेर आई, उसले गाईलाई घाँस हाली)	छोर्याट्टा घर आया, उनुले कापी पढ्या । (केटाहरू घर आए, उनीहरूले किताब पढे) सुकिला कापी नलेऊ, ती च्यात्याका छन् । (सेता किताबहरू नलेऊ, तीनीहरू च्यातिएका छन्) बैकिनी घाँस काटी आईं, उनुले गौलाई घाँस हालिन् । (आइमाईहरू घाँस काटेर आइन्, उनीहरूले गाईलाई घाँस हाले)

उपर्युक्त तालिकामा अछामी भाषिकामा नाम र सर्वनाम बिच वचनका आधारमा सङ्गति भएको छ। पहिलो वचन सङ्गतिमा छोर्याट्टो, सुकिलो कापी, बैकिनी नाम शब्द हुन भने त्यसको सट्टामा एक वचनबोधक सर्वनाम उइले, त्यो, आएका छन् । छोर्याट्टी र बैकिनीमा कुनै रूप फेरिएको पाइदैन भने त्यसको सट्टाका लागि आएका सर्वनाम उनु, ती रूप बदलिएर आएको छ । अछामी भाषिकामा कतिपय नामहरूमा बहु वचन हुँदा 'हरू' नजोडिने भएकाले त्यसका लागि प्रयुक्त सर्वनाम र क्रियाले बहु वचन बोध गराउँदछ ।

३.५.२ नाम र सर्वनामको आदर सङ्गति

अछामी भाषिकामा नाम र सर्वनामको सङ्गतिका लागि आदरको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । जसलाई तलको तालिकाद्वारा प्रस्ट पारिएको छ :

तालिका १२

नाम र सर्वनामको आदर सङ्गति

अनादर	सामान्य आदर
भाउ रूयो, उइलाई रामले कुट्यो । (भाइ रोयो, उसलाई रामले पिट्यो)	दाजु रूया, उनलाई बुबाले कुट्यो । (दाइ रूए, उनलाई बुबाले पिट्नु भयो)
बल्ल मर्यो, त्यो भिडमा चर्दै छ्यो । (गोरू मर्यो, त्यो भिरमा चर्दै थियो)	बुबाले भात खाया, उनलाई भोक लाग्याको छियो । (बुबाले भात खानुभयो, उहाँलाई भोक लागेको थियो)
फल्याउटो निको छ, ऊ भन्याको मान्दो छ । (छोरो असल छ, ऊ भनेको मान्छ)	मास्टर निका छन्, ऊँ निक्करी पढाउँदा छन् । (शिक्षक असल हुनुहुन्छ, उहाँ राम्रोसँग पढाउनुहुन्छ)
कोइलो बास्यो, त्यो रूखुनी बस्याको छ । (कोइली करायो, त्यो रूखमा बसेको छ)	आमा सइन्याकी छन्, ऊँ विमारी भइँ । (आमा सुत्नुभएको छ, उहाँ विरामी हुनुभयो)

आदरका आधारमा नाम र सर्वनाममा सङ्गति हुँदा मानवेतर आदर जनाउने नामसँग मात्र सामान्य आदर जनाउने सर्वनाम प्रयोग भएको देखिन्छ । अछामी भाषिकामा आदर भाव जनाउने क्रममा बहु वचनबोधक नै भएको पाइन्छ ।

३.६ नाम र कोटिकर बिचको सङ्गति

नामको कोटि (वर्ग) जनाउने असङ्ख्येय नामसँग आउने विशेष प्रकारका सङ्ख्यावाचक शब्दलाई कोटिकर भनिन्छ । कोसो, जना, दाना, कोस्रो, गेडो, सितो, थोपो, चानु, तप्को आदि अछामी भाषिकामा नाम र कोटिकरको बिचमा सङ्गति रहेको पाइन्छ । असङ्ख्य नामसँग चानु, गेडो जस्ता कोटिकर शब्द आएमा एक भन्दा बढी एकाइ बुझाउँदा पनि क्रियापदमा बहु वचन अनुसारको सङ्गति देखिँदैन त्यस अवस्थामा ओकारान्त कोटिकर शब्द आकारान्त हुन्छन् भने अछामी भाषिकामा आकारान्त हुनुका साथसाथै क्रियापदमा बहु वचन अनुसारको सङ्गति हुन्छ जस्तै : एक चानु सन्तला छ । > एक केस्रो सुन्तला छ ।

तिन चाना सन्तला छन् । > तिन केस्रा सुन्तला छन् ।

तालिका १३

वचनका आदरमा नाम र कोटिकरको सङ्गति

एकवचन	बहुवचन
एक जनु मान्छ्य आयो । (एक जना मानिस आयो)	चार जना मान्छ्या आया । (चार जना मानिस आए)
एक गेडो घोगा (एक गेडो मकै)	दस गेडा घोगा (दस गेडा मकै)
एक चानु सन्तला खाए । (एक केश्रो सन्तला खाए)	तिन चाना सुन्तला खाए । (तिन केश्रो सन्तला खाए)

माथिको नाम र कोटिकर बिचको सङ्गतिको उदाहरणमा वचनका आधारमा सङ्गति भएको देखिन्छ । एकवचनमा जनु, गेडो त्यस्तै चानु जस्ता कोटिकर प्रयोग भएका छन् भने बहुवचनमा जना, गेडा, चाना कोटिकर प्रयोग भएका छन् । त्यस्तै मानवीय नामका अगाडि आउने कोटिकरको मात्र लिङ्ग भेद पाइन्छ । जस्तै :

एक जनु मान्छ्य > एक जनी मान्छ्य आदि ।

मानक नेपाली भाषामा मानवीय सबै लिङ्ग र वचनमा जनाको प्रयोग हुन्छ भने अछामी भाषिकामा पुलिङ्ग एक वचनमा जनु, बहु वचन जना र स्त्रीलिङ्ग एक वचन र बहु वचनमा जनी को नै प्रयोग हुन्छ ।

३.७ सारांश

कुनै पनि भाषाको वाक्य गठन प्रक्रिया अर्थयुक्त हुनको लागि वाक्यमा प्रयुक्त हुने शब्दहरूको उचित मेल भएको हुनु पर्दछ । त्यसै अनुसार सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकामा पनि पदहरूको सङ्गति हुने प्रक्रिया आफ्नै तरिकाको रहेको छ । त्यही सङ्गतिका कारणले नै अछामी भाषिका त्यही मातृभाषिहरू बिच बोधगम्य हुन पुग्दछ । अछामी भाषिकामा पद सङ्गतिको व्यवस्था लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारले भएको पाइन्छ । कर्ता र क्रिया बिच सङ्गति, विशेष्य र विशेषण बिच सङ्गति, भेद्य र भेदक बिच सङ्गति, नाम र सर्वनाम बिच सङ्गति, नाम र कोटिकर बिच सङ्गति अछामी भाषिकामा रहेका छन् । कर्ता र क्रियाको सङ्गति गराउन लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर जस्ता कोटिहरू

रहेका हुन्छन् जसमा कर्ता जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा हुन्छ क्रिया पनि त्यसै अनुरूप रहेको हुन्छ । त्यस्तै अन्य पदहरू बिच सङ्गति हुँदा पनि लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको देखिन्छ । अछामी भाषिकामा कोटिकर जनाउने शब्द र नामका बिच पनि सङ्गति भएको पाइन्छ । जस्तै एक जनु मान्छ्य, भिक्कै गेडा घोगा आदि । अछामी भाषिकाका पदहरूमा लिङ्ग सङ्गति हुँदा मानवीय नाम सँगसँगै कतिपय अमानवीय नामसँग पनि सङ्गति भएको देखिन्छ । व्युत्पन्न नाम शब्द पुलिङ्गबाट स्त्रीलिङ्गमा हुँदा ओकारान्त र आकारान्त शब्द इकारान्त हुन्छ र क्रियापद पनि त्यही अनुसार मेल हुन्छ । बहु वचनमा 'हरू' नजोडिने कतिपय नामिक ओकारान्त शब्द आकारान्त हुने क्रियापदमा 'या' प्रत्यय लागेर बहुवचन बोध भएको हुन्छ । पुरुष सङ्गतिका सन्दर्भमा अछामी भाषिकामा यहाँ, उहाँ, यिनी, तिनी जस्ता सर्वनाम हुँदैनन् । अछामी भाषिकामा दुई वटा आदर अनुसार शब्द सङ्गति भएको पाइन्छ । अछामी भाषिकामा कुनै पनि पेसामा आवद्ध भएका लोग्ने मानिसको स्वास्नीलाई पनि त्यही पेसाको स्त्रीलिङ्गी नाम प्रयोग गर्ने विशेषता भएको हुँदा त्यसलाई पनि अछामी भाषिकामा सङ्गति भएको मानिने अवस्था छ । यसरी विभिन्न विशेषताका कारण अछामी भाषिकामा पदसङ्गति प्रक्रियाले आफ्नै मौलिक पहिचान बोकेको देखिन्छ ।

अध्याय- चार

नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिकाको पद सङ्गति बिच तुलना

४.१ विषय प्रवेश

नेपाली मानक भाषा नेपालको स्तरीय सरकारी कामकाजको भाषा हो । नेपाली भाषा नेपालको सन्दर्भमा सबैभन्दा बढी बोलिने भाषा हो । अन्य भाषाभाषीका वक्ताहरू बिच विचार विनिमय गर्ने तथा सम्पर्क कायम गर्ने र गराउने माध्यम भाषा नै नेपाली भाषा हो (बृहत् शब्दकोश, २०४०:८१५) अछामी भाषिका नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेद हो । बालकृष्ण पोखरेलले नेपाली भाषाका भाषिकाको क्षेत्रगत आधारमा वर्गीकरण गरेका छन् । उक्त वर्गीकरणको ओर पच्छिमा वर्गमा अछामी भाषिका पर्दछ । अछामी भाषिकाको परिचय माथि नै चर्चा भइसकेको छ । यहाँ नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिकाको पद सङ्गति बिच तुलना गर्न खोजिएको छ । नेपाली मानक भाषा शुद्ध र परिष्कृत भाषा हो भने अछामी भाषिका नेपाली भाषाको क्षेत्रीय भेद हो । यी दुईमा ध्वनि, शब्द, वाक्य व्यवस्था आदिमा अन्तर पाइन्छ ।

‘पद सङ्गति’ वाक्यमा प्रयुक्त हुने शब्दहरूको अर्थयुक्त मेल हो (ज्ञवाली र भट्टराई, पूर्ववत्) । नेपाली मानक भाषामा पदहरूको सङ्गति हुँदा र अछामी भाषिकामा पद सङ्गति हुँदा केकस्तो अन्तर पाइन्छ ? भन्ने विषयका बारेमा व्यतिरेकी अध्ययन गर्ने प्रयास यस अध्यायमा गरिएको छ । साथै अछामी भाषिका र नेपाली मानक भाषामा कर्ता र क्रिया, कर्म र क्रिया, नाम र सर्वनाम, विशेषण र विशेष्य, भेद्य र भेदक जस्ता शब्दहरूका बिच लिङ्ग, वचन, पुरुष तथा आदरका आधारले के कस्तो सङ्गति प्रक्रिया रहेको छ र नेपाली मानक सिक्दा सातसय दरामा रहेका अछामी मातृभाषी वक्ताले गर्न सक्ने समस्या र सम्भाव्य त्रुटिलाई यस अध्यायमा अध्ययन गरिएको छ । विभिन्न आधारमा पद सङ्गति प्रक्रिया सम्बन्धी मानक नेपालीसँग अछामी भाषिकाको तुलनात्मक अध्ययन निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ :

४.२ लिङ्ग सङ्गतिका आधारमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा

वाक्यमा रहेका पदहरूको लिङ्ग अनुसारको सङ्गति भएन भने त्यस वाक्यले दिने अर्थ स्पष्ट हुन सक्दैन । पुरुष वा स्त्रीको भिन्नता स्पष्ट गर्ने व्याकरणिक कोटि लिङ्ग हो । (आचार्य, २०५८:९३) अछामी भाषिकामा लिङ्ग नामको अन्तरनिहित कोटिका रूपमा पाइन्छ । नाम पदको लिङ्ग निर्धारण यसले लिनै विशेषण र वाक्यमा प्रयोग हुँदा क्रियासङ्गको सङ्गतिका आधारमा गर्न सकिन्छ । अछाम जिल्लाको सात सय दरामा बोलिने स्थानीय भेद र मानक नेपाली भाषा बिचको लिङ्ग सङ्गतिका आधारमा तुलनालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका १४

अछामी भाषिका र नेपाली मानक भाषामा लिङ्ग सङ्गतिको तुलना

पुलिङ्ग		स्त्रीलिङ्ग	
अछामी	मानक नेपाली	अछामी	मानक नेपाली
छोर्याट्टो जाँदो छ ।	केटो जान्छ ।	छोर्याट्टी आदिछ।	केटी जान्छे ।
ठूला काउजु खाँदा छन्।	ठूला काका खान्छन् ।	ठूली काखी खाँदिछन् ।	ठूली काकी खान्छन् ।
तम्रो भाउ आयो ।	तिम्रो भाइ आयो ।	तम्री बैनी आई ।	तिम्री बहिनी आईन् ।
मजु आया ।	मामा आउनुभयो ।	माइजु आई ।	माइजु आउनुभयो ।

माथिको तालिकामा दिइएका वाक्यहरूको अध्ययन गर्दा अछामी भाषिकाका नामिक पदहरू र मानक नेपाली भाषाका नामिक पदहरूबिच केही फरक देखिन्छ । ती नामिक पदहरूसँग प्रयुक्त क्रियापदहरूको संरचना पनि भिन्न देखिन्छ । जस्तै : 'छोर्याट्टो जाँदो छ' अछामी भाषिकाको वाक्यमा रहेको 'जाँदो छ' क्रियामा 'दो छ' प्रत्यय जोडिएको छ भने मानक नेपालीमा 'जान्छ', 'न छ' प्रत्यय लागेको छ । त्यस्तै जाँदि छ, > जान्छे, जाँदा छन् > जान्छन् जस्ता भिन्नता देखापर्दछन् भने दुबैमा मानवीय नाम पदमा मात्र लिङ्गभेद हुन्छ तर मानवेतर नाममा लिङ्गभेद पाइदैन । जस्तै बल्ल हट्टो छ (गोरू हिड्छ) गौँ हट्टो छ (गाई हिड्छ) त्यस्तै विशेष्य पदमा जसरी मानक नेपालीमा लिङ्ग भेद ओकारान्त र

ईकारान्तले गर्दछ त्यसैगरी अछामी भाषिकामा पनि ओकारान्तले पुलिङ्ग र ईकारान्तले स्त्रीलिङ्गलाई जनाउँदछ । लिङ्गले निम्नानुसार पदहरू बिच सङ्गति गराउँदछ ।

४.२.१ लिङ्गका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति

कर्ता र क्रिया वाक्यका अनिवार्य तत्त्व हुन् । कर्ता जुन लिङ्गमा छ क्रिया पनि त्यही लिङ्गमा हुनु नै कर्ता र क्रियाबिचको लिङ्ग सङ्गति हो । मानक नेपालीमा जस्तै अछामी भाषिका (सातसय दरा) मा पनि लिङ्ग, पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी दुई प्रकारका हुन्छन् ।

तालिका १५

कर्ता र क्रियाको लिङ्ग सङ्गतिका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
बाउजु दोकान जान्ना । नाति पड्न जाँदो नाई । दाजु रोयो । पुसाइ एक मैनासम्म याई बस्याका छन् ।	आमा दोकान जान्नी । नातिनी पड्न जादि नाई। बउजु रोई । फु एक मैनासम्म याँइ बस्याकी छन् ।	बुवा पसल जालान् । नाति पहन जाँदैन । दाइ रोए । फुफाजु एक महिना सम्म यहीं बसेका छन् ।	आमा पसल जालिन् । नातिनी पहन जादिन । दिदी रोइन् । फुपु एक महिनासम्म यहीं बसेकी छन् ।
राम नाच्याको छयो । बल्लले घाँस खायो । बाज्यो भात खान्या हुन्	सीता नाच्याकी छिइ । गौले घाँस खायो । बज्यै भात खान्या हुन् ।	राम नाचेको थियो गोरूले घाँस खायो । हजुरबुवा भात खानु हुनेछ ।	सीता नाचेकी थी । गाईले घाँस खायो । हजुर आमा भात खानु हुनेछिन् ।
काउजु पुडा गया ।	काकी पुडी गई ।	काका पर गए ।	काकी पर गइन् ।

संरचनागत र रूपगत प्रक्रिया अलग अलग देखिए तापनि अछामी भाषिका र मानक नेपालीका नामिक पद र क्रियापदमा केही समानता देखिन्छ ।

- मानक नेपाली जस्तै: अछामी भाषिकामा पनि मानवेत्तर नाम (मान्छेलाई बुझाउने बाहेकका नाम) कर्ता छ भने क्रियामा लिङ्ग भेद भई अलग अलग सङ्गति हुँदैन ।
जस्तै: बल्लले घाँस खायो । (गोरूले घाँस खायो)

गौले घाँस खायो । (गाईले घाँस खायो)

- सार्वनामिक पदहरूमा कर्तामा लिङ्गभेद रहदैन क्रियाले लिङ्गभेद गर्ने गर्दछ । जस्तै:
तमी पड्डा छओ । (तिमी पढ्छौ)
तमी पड्डी छओ । (तिमी पढ्छ्यौ)

- अछामी भाषिकामा थर बुझाउने नामिक शब्दहरूको व्युत्पादनद्वारा लिङ्गभेद गरिन्छ र त्यही आधारमा नामिक पद (कर्ता) र क्रियाबिच सङ्गति हुन्छ । जस्तै:

पुलिङ्ग		प्रत्यय	स्त्रीलिङ्ग
ढोली	+	यानी	= ढोल्यानी
थापा	+	यानी	= थप्यानी
ठकुरी	+	आनी	= ठकुरानी

- अछामी भाषिकामा सामान्य भविष्यत् कालीन क्रियापद कर्ताको लिङ्ग अनुसार लिङ्ग भेद भएको पाइदैन भने मानक नेपाली भाषामा लिङ्ग भेद पाइन्छ । जस्तै: माथिको तालिकामा बाज्यौंको लागि र बज्यैको लागि 'खान्या हुन्' नै क्रियापद प्रयुक्त भएको छ । तर मानक नेपालीमा लिङ्ग भेद देखिन्छ ।

- नेपाली मानक नेपाली भाषाको कर्ता र क्रियाको लिङ्ग सङ्गति हुँदा सम्भावनार्थ जनाउने क्रियापद कर्ता अनुसार हुनुपर्दा धातुको पछाडि लान्, लिन् जस्ता प्रत्यय लाग्दछन् भने अछामी भाषिकामा ना, नि प्रत्यय लागेर सम्भावनार्थ बोध गराउँछ । जस्तै: जालान्/जान्ना, जालिन् /जान्नी आदि ।

४.२.२ लिङ्गका आधारमा विशेष्य र विशेषणको सङ्गति

नाम वा सर्वनामको विशेषता जनाउने शब्द नै विशेषण हो भने विशेष्य भन्नाले नाम हो । विशेषण विशेष्य अनुसारको हुन्छ । विशेष्य जुन लिङ्गमा छ विशेषण पनि त्यही

लिङ्गमा हुनुपर्दछ । अछामी भाषिकामा ओकारान्त विशेषणमा रूपायनबाट लिङ्ग भेद प्रकट गर्दछ भने तिनमा 'ई' प्रत्यय जोडिई बन्ने क्रियापदले स्त्रीलिङ्गलाई व्यक्त गर्दछ । त्यही आधारमा दुई बिच सङ्गति हुन्छ ।

तालिका १६

विशेष्य र विशेषणको लिङ्ग सङ्गतिको तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
कालो छोर्याट्टो	काली छोर्याट्टी	कालो केटो	काली केटी
निको पोइ	निकी जोई	असल लोगने	असल स्वास्नी
मोटो काउजु	मोटो काखी	मोटो काका	मोटी काकी
ठूलो दाजु	ठूली बोउजु	ठूलो दाइ	ठूली भाउजू
सुकिलो बाख्रो	सुकिली बाख्री	सेतो बाखो	सेतो बाखो
जुजाउडो बल्ल	जुजाउडो गौं	लडाकु गोरू	लडाकु गाई
सुदा ब्याउलो	सुदा ब्याउली	साधारण बेहुलो	साधारण बेहुली

माथिको तालिकामा विशेष्य अनुसारको विशेषणको सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिकामा स्त्रीलिङ्गी सबै विशेषण शब्दहरू पुलिङ्गी विशेषण शब्दमा 'ई' प्रत्यय लागेर बनेका छन् भने मानक नेपालीमा कतिपय स्त्रीलिङ्गी विशेषण शब्द र पुलिङ्गी विशेषण शब्द उस्तै रहेका छन् । जस्तै: असल लोगने > असल स्वास्नी । अन्यमा समानता रहेको देखिन्छ । विशेष्य अनुसार विशेषण रहेको छ । तसर्थ पदसङ्गति भएको मान्न सकिन्छ । जस्तै: 'कालो छोर्याट्टो' यहाँ 'कालो' विशेषण र 'छोर्याट्टो' विशेष्य हो । यदि 'काली छोर्याट्टो' भयो भने त्यो विशेष्य र विशेषण अनुसारको लिङ्ग सङ्गति भएको मानिदैन । कतिपय अवस्थामा अछामी भाषिकामा मानवेतर नामसँग पनि स्त्रीलिङ्गी विशेषण प्रयोग भइ लिङ्ग भेद भएको पाइन्छ । जस्तै: सुकिलो बाख्रो > सुकिली बाख्री

४.२.२.१ समस्या र सम्भावित त्रुटि

१) अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रियाको लिङ्ग सङ्गति हुँदा कर्ता पुलिङ्ग छ भने वर्तमान कालीन क्रिया पुलिङ्ग हुनका लागि धातुमा दो/दा कृदन्तपछि पुलिङ्गी रूप 'छ' हुन्छ भने

नेपाली मानकमा धातुमा नछ्/न्छन् हुन्छ । यस्तो भएका काउजु हन्डा छन् > काका हिङ्छन्, भाइ खादो छ > भाइ खान्छ । स्तरीय नेपालीमा कर्ता र क्रियाबिच स्त्री लिङ्ग सङ्गतिका क्रममा निश्चित क्रियापदहरूमा रूपहरू (छेस, छयौं, छे, छिन्) प्रयोग हुन्छन् तर अछामी भाषिकामा यस्तो नभइ स्त्रीलिङ्गी कृदन्तपछि पुलिङ्गी 'छ' का रूप नै चल्ने हुँदा अछामी मातृभाषीले नेपाली मानक सिक्दा समस्या देखापर्दछन् । जस्तै:

छोरी खाँदी छ > छोरी खान्छ > छोरी खान्छे ।

तँ पढ्नुया छइ > तँ पढ्ने छस् > तँ पढ्छेस् ।

२) अछामी भाषिकामा सामान्य भविष्यत् कालीन क्रियापद न्याछ्/न्याछन्ले लिङ्ग भेद गर्न नसक्ने तर मानक नेपालीमा नेछ्/नेछन्/नेछिन् भइ लिङ्ग भेद गर्ने हुँदा अछामी मातृभाषी वक्ताहरूले त्रुटि गर्न सक्ने सम्भावना बढी देखिन्छ । जस्तै:

बुबा भात खान्या छन् > बुबा भात खाने छन् ।

आमा भात खान्या छन् > आमा भात खाने छिन् ।

३) सातसय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाका केही स्थानवाची क्रियायोगी तथा तत्सम्बन्धी विभक्तिमा लिङ्ग भेद हुन्छ । तर मानक नेपालीमा त्यस्तो देखिदैन । यस्तो कारणले अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्दा त्रुटि गर्ने सम्भावना बढी देखिन्छ । अछामी भाषिकामा लिङ्ग भेद हुने स्थानवाची क्रियायोगी ओडो, पुडो, उभो, उडो आदि हुन् । जस्तै :

ऊ पुडो जान्छ > ऊ पर जान्छ ।

ऊ पुडी जान्छ > ऊ पर जान्छ ।

४.२.३ लिङ्गका आधारमा भेदक र भेद्यको सङ्गति

षष्ठी विभक्ति चिह्न लागेर बनेको शब्द भेदक हो । जसले विशेषणात्मक कार्य गर्दछ । भेदकले जसको बयान गर्छ त्यो नाम शब्द भेद्य हो । भेदक जुन लिङ्गमा हुन्छ भेद्य पनि त्यही लिङ्गमा भयो भने लिङ्ग सङ्गति भएको मान्न सकिन्छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाका पद सङ्गतिमा भेद्य र भेदकको भूमिका रहन्छ । यहाँ भेद्य र

भेदकका बिचमा लिङ्ग सङ्गतिको तुलनालाई उदाहरणसहित निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

तालिका १७

भेदक र भेद्य बिचको लिङ्ग सङ्गतिका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
तम्रो भाउ आयो । उइको दाजु मास्टर हुँदो भयो । आपना काउजु खेत खन्दा छन् । मेरा बाउजु घुम्न गया । रामको राँगो फुक्यो ।	तम््री बैनी आई । उइकी बोउजु मास्टरनी हुँदि भई । आपनी काखी खेत खन्दि छन् । मेरी आमा घुम्न गई । रामको भैंसो फुक्यो ।	तिम्रो भाई आयो । उसको दाइ शिक्षक हुने भयो । आपना काका खेत खन्छन् मेरा बुवा घुम्न जानुभयो । रामको राँगो उम्क्यो ।	तिम््री बहिनी आई । उसकी भाउजु शिक्षिका हुने भई आपनी काकी खेत खन्छिन् मेरी आमा घुम्न जानुभयो । रामको भैंसी उम्क्यो ।

उपर्युक्त तालिकामा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा दुबैमा भेद्य र भेदक बिच लिङ्ग सङ्गति भएको छ । दुबैमा भेदकलाई हेर्दा पुलिङ्गी भेदकमा 'ओ' प्रत्यय र स्त्रीलिङ्गी भेदकमा 'ई' प्रत्यय लागेको छ । माथिको तालिकामा नेपाली मानक र अछामी भाषिकामा भेदक र भेद्यको लिङ्ग सङ्गतिमा सामान्य अन्तर पाइन्छ । आदरको भाव जनाउने नाम र विशेषण शब्दसँगै आउने क्रियापद अछामी भाषिकामा सामान्य आदरको हुन्छ र पुलिङ्गी क्रियापद र स्त्रीलिङ्गी रूप फरक हुन्छ । तर नेपाली मानकमा त्यस्तो नभई क्रियापद उच्च आदर भाव व्यक्त गर्ने लिङ्ग भेद नभएको अवस्था हुन्छ । जस्तै : बाउजु गया/आमा गई > बुवा जानु भयो/आमा जानु भयो आदि । मानवीय नाम बाहेका अन्यमा लिङ्ग भेद हुँदैन ।

कुकुडाको चल्लो/कुकुडाकी चल्ली

सार्वनामिक पदहरूसँग लिङ्गको कुनै सम्बन्ध हुँदैन तसर्थ नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा लिङ्ग सङ्गति देखिँदैन ।

जस्तै : ए भाउ या आ ! तु कापी पड ।

ए भाइ यहाँ आऊ ! त किताब पढ ।

यस उदाहरणमा भाउको ठाउँमा तु सर्वनाम आएको छ, यदि बैनी भएको भए पनि सर्वनाम तु नै प्रयोग हुन्छ । तसर्थ लिङ्ग भेद हुँदैन ।

४.२.३.१ समस्या र सम्भावित त्रुटि

- भेद्य र भेदकको लिङ्ग सङ्गतिका आधारमा दुवैमा उस्तै रहेको छ तर संरचनागत फरक भने अवश्य पनि देखिन्छ, र नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिकाका शब्दहरूमा रूपगत फरक देखिने हुँदा नेपाली मानक सिकने क्रममा उच्चारणगत त्रुटि गर्न सक्ने अवस्था देखिन्छ । जस्तै:

तम्ना बुबा आउनुभयो । > तपाईंका बुबा आउनु भयो ।

उइको भाइ गयो । > उसको भाइ गयो ।

आप्नी भाउजू आइन् । > आफ्नी भाउजू आइन् ।

तेइको मजु जानु भयो । > त्यसका मामा जानुभयो ।

मेरा मान्छ्या आया । > मेरा मानिस आए ।

रामका बल्ल लोट्या । > रामका गोरू लडे ।

यसरी अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको भेद्य र भेदकको सङ्गति प्रक्रियामा रूपगत भिन्नता पाइने भएकाले अछामी मातृभाषीले त्रुटि गर्ने सम्भावना बढी देखिन्छ ।

४.३ पुरुष सङ्गतिका आधारमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा

वक्ता, स्रोता र सन्दर्भलाई जनाउने कोटि पुरुष हो (ज्ञवाली र भट्टराई, २०६४:१२७) वाक्यमा प्रयोग हुने शब्दहरू पुरुषको आधारमा सङ्गति हुन सकेन भने पनि शब्द र वाक्यले दिने अर्थ स्पष्ट हुन सक्दैन । अछामी भाषिकामा पनि मानक नेपालीमा भै पुरुष तिन प्रकारका छन् । वाक्यमा कर्ता र क्रिया, कर्म र क्रियामा मात्र लिङ्ग सङ्गति भएको हुन्छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा बिचको पुरुष सङ्गतिलाई निम्नानुसार प्रस्ट्याइन्छ:

तालिका १८

पुरुष सङ्गतिमा मानक नेपाली भाषा र अछामी भाषिकाको तुलना

पुरुष	अछामी भाषिका	मानक नेपाली
प्रथम	मु ससदै जाँदो छु । हामी स्कुल जान्या छु । काउजुवाटि मु कुट्या ।	म विस्तारै जान्छु । हामी विद्यालय जानेछौं । काकाद्वारा म पिटिएँ ।
द्वितीय	तु हड धनु जादो छै । तमी स्कुल जान्या छौ । उइवाटि तु कुट्टि ।	तँ नुहाउन जान्छस् । तिमी विद्यालय जानेछौ । उसद्वारा तँ पिटिइस् ।
तृतीय	ऊ पुडो जाँदो छ । यी दोकान है आया । ऊ मस्तै कुट्ट्या ।	ऊ पर जान्छ । यिनीहरू पसलबाट आए । ऊ बेस्सरी पिटियो ।

माथिको तालिकालाई हेर्दा अछामी भाषिका र नेपाली मानक भाषामा तिनवटा पुरुष रहेका छन् । कर्ता जुन पुरुषमा छ क्रिया पनि त्यही पुरुषमा रहेको छ । जस्तै : 'मु जादो छु' मा मु जाँदा छौं भयो भने त्यतिबेला पुरुषसङ्गति भएको हुँदैन । अछामी भाषिकामा कर्म र क्रियाबिच सङ्गति हुँदा क्रियामा ई प्रत्यय कुनै ठाउँमा नलाग्ने अवस्था रहेको छ । जस्तै : 'मु' कुट्ट्या तर नेपाली मानक भाषामा कर्म अनुसारको क्रिया हुँदा क्रियामा ई प्रत्यय अनिवार्य लाग्दछ । जस्तै : माथिको तालिकामा रहेको म पिटिएँमा पिट्+इ+एँ भएको छ । अछामी भाषिकामा उनीहरू, यिनीहरू उहाँ जस्ता पुरुष हुँदैनन् तर मानक नेपालीमा ती सबै पुरुषवाची शब्द रहेको पाइन्छ ।

४.३.१ पुरुषका आधारमा कर्ता र क्रियाका सङ्गति

कार्य गर्न उपस्थित व्यक्ति र कार्य व्यापार अथवा कर्ता र क्रिया बिच पुरुष सङ्गति हुन आवश्यक हुन्छ । कर्ता जुन पुरुषमा छ क्रिया पनि त्यही पुरुषमा हुनुपर्दछ । अछामी भाषिका र नेपाली मानक भाषाको कर्ता र क्रिया बिचको पुरुष सङ्गतिको तुलनालाई निम्नानुसार देखाइन्छ :

तालिका १९

कर्ता र क्रियाको पुरुष सङ्गतिको तुलना

पुरुष	अछामी भाषिका	मानक नेपाली
प्रथम	मु बाछ्छाकी सिकार खान्या छु । हामी दै खान्या छौ ।	म साँभ मासु खाने छु । हामी दही खाने छौ ।
द्वितीय	तु रोटो खान्या होइ । तुमी घोगा खान्या होउ । तुमी उस्याका आलु खान्या हो ।	तँ रोटी खाने छस् तिमी मकै खाने छौ । तिमीहरू मकै खाने छौ । तपाईँ उसिनेका आलु खानु हुने छ ।
तृतीय	ऊ च्याउच्याउ खान्या ह । याँ खान्या हुन् ?	ऊ चाउ चाउ खानेछ । यहाँ खानु हुने छ ।

माथिको तुलनात्मक तालिकालाई हेर्दा पुरुष अनुसारको पदहरूको सङ्गति दुइटैमा भएको पाइन्छ । अछामी भाषिकामा द्वितीय पुरुष तु/ तुमीमा प्रयुक्त क्रियापदमा होइ/होउ/हो सहायक क्रिया रहेको छ । भने मानक नेपालीमा त/तिमी-तिमीहरू/तपाइसँग प्रयुक्त क्रियापदको पछाडि छस्, छौ, जस्ता प्रत्यय जोडिएका छन् । यस्तो अन्तर यी दुईमा रहेको देखिन्छ ।

४.३.१.१ समस्या र सम्भावित त्रुटि

- नेपाली मानक भाषामा उच्च आदर व्यक्त गर्ने तृतीय पुरुष तपाईँ, उहाँ जस्ता पुरुषसँग क्रिया पनि उच्च आदर भाव व्यक्त गर्ने खालको हुन्छ तर अछामी भाषिकामा उच्च आदर नहुने र क्रियापद सामान्य आदरको हुने हुँदा मानक नेपाली सिक्दा अछामी मातृभाषिले त्रुटि गर्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । जस्तै :

तपाईँ रोटी खाओ । > तपाईँ रोटी खानुहोस् ।

उहाँ उतातिर जाँदा छन् । > उहाँ उतातिर जाँदै हुनु हुन्छ ।

- अछामी भाषिकामा कर्ता प्रथम पुरुषमा भए क्रियाको धातुमा न्याछु /न्याछौ जस्ता प्रत्यय जोडिन्छन् त्यस्तै द्वितीय पुरुषको कर्ता छ भने क्रियाको धातुमा न्या होइ, न्या होउ प्रत्यय प्रयोग हुन्छन् र तृतीय पुरुषको कर्ता भए न्या ह, न्या हुन् हुन्छ । तर मानक नेपाली

भाषामा प्रथम पुरुषमा नेछ /नेछौं द्वितीयमा नेछस्/नेछौं/नेछ/नेछन् जस्ता प्रत्यय धातुमा जोडिने हुनाले अछामी मातृभाषीले कर्ता र क्रियाको सङ्गति गर्ने क्रममा त्रुटि गर्ने सम्भावना हुन्छ । जस्तै:

म खान्या छु > म खाने छ ।

तिमी खान्या होउ > तिमी खाने छौं ।

ऊ खान्या छ > ऊ खाने छ ।

४.३.२ पुरुषका आधारमा कर्म र क्रियाको सङ्गति

कर्म वाच्यमा भएको वाक्यमा कर्म र क्रियाबिच सङ्गतिको व्यवस्था छ । कर्म वाच्य हुनको लागि नामपदमा विभक्ति चिह्न र क्रियापदमा इ प्रत्यय जोडिन्छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा कर्म र क्रियाको पुरुष सङ्गतिलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिन्छ :

तालिका २०

कर्म र क्रियाको पुरुष सङ्गतिका आधारमा तुलना

पुरुष	अछामी भाषिका	मानक नेपाली
प्रथम	(हरिका हातबाट) मु कुटिया । (पुलुसबाट) हामी छोप्पियाउ ।	(हरिद्वारा) म पिटिएँ । (पुलिसद्वारा) हामी समातियौँ ।
द्वितीय	(चोरबाट) तु लुट्टि । (पानीबाट) तमी रुभियाउ ।	(चोरद्वारा) तँ लुट्टिइस् । (पानीद्वारा) तिमी भिभियौ ।
तृतीय	(काउजुबाट) ऊँ रेगडियो । (रोगबाट) उँ मार्या । (बाबाट) तीँ घर है धपाइया ।	(काकाद्वारा) ऊ लखेटियो । (रोगद्वारा) उनीहरू मारिए । (बुबाद्वारा) तिनीहरू घरबाट निकालिए ।

अछामी भाषिकामा कर्मवाच्यको कर्म अनुसारको क्रिया बन्दा धातु+इ+या/याउ/यो हुन्छ । तर मानक नेपाली भाषामा कर्म अनुसारको क्रिया धातु 'ई' + एँ/यौँ/यो/स जोडिन्छ । जस्तै तालिका अनुसार 'कुट्टिया को पिटिएँ त्यस्तै छोप्पियाउ को समातियो लुट्टी को लुट्टिइस् जस्तो फरक संरचना भएको छ । त्यस्तै विभक्ति चिह्नमा पनि अछामी भाषिकामा 'बाट' हुन्छ भने नेपाली मानक भाषामा 'बाट' र 'द्वारा' दुबै हुन्छ ।

४.३.२.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

माथिको अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा बिचको कर्म र क्रियाको पुरुष सङ्गति तुलनात्मक उदाहरण र व्याख्याबाट दुइटैमा कर्म र क्रियाको सङ्गतिको संरचनामा फरक पाइन्छ। जसअन्तर्गत मानक नेपालीमा कर्मका अगाडि आउने कर्तासँग द्वारा र बाट जोडिएको छ भने अछामीमा त्यो नभइ बाटि जोडिएको अवस्था छ। यस्तो भएका कारणले नेपाली मानक सिक्दा अछामी मातृभाषीले त्रुटि गर्ने सम्भावना देखापर्दछ। जस्तै :

पुलिसबाटि हामी छोप्याउ । > पुलिसद्वारा हामी समातियौं ।

चोरबाटि तु लुट्टी । > चोरबाट तँ लुटिइस् ।

४.४ वचन सङ्गतिका आधारमा अछामी भाषिका र नेपाली मानक भाषा

कर्ता जुन वचनमा छ क्रिया त्यही वचनमा भएर मेल हुनु नै वचन सङ्गति हो। वचन पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने व्याकरणिक कोटि हो। अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाबिचको वचन सङ्गतिलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

तालिका २१

वचन सङ्गतिका आधारमा तुलना

वचन	अछामी भाषिका	मानक नेपाली
एक वचन	डाँणौनिको रुख ढल्यो । (रामवाटी) पिल्सिड किनियो । ठूलो मान्छया गयो । आपनो आसी ल्याओ । पासाउँडो माछो पड्यो ।	डाँडाको रुख ढल्यो । (रामद्वारा) पेन्सिल किनियो । ठूलो मान्छे गयो । आपनो हँसिया ल्याऊ । जालमा माछो पर्यो ।
बहु वचन	डाँणौनिका रुख ढल्या । (रामवाटी) पिल्सिड किनिया । ठूला मान्छया गया । आपना आसी ल्याओ । पासाउँडा माछा पड्या ।	डाँडाका रुखहरू ढले । (रामद्वारा) पेन्सिलहरू किनिए । ठूला मान्छेहरू गए । आपना हँसियाहरू ल्याऊ । जालमा माछाहरू परे ।

एक वचनले एक र बहु वचनले धेरै जनाउँछ । यहाँ माथिको तालिकामा अछामी भाषिका (सात सय दरा) र नेपाली मानक भाषाको तुलनालाई हेर्दा एक वचनबाट बहु वचन हुने प्रक्रियामा धेरै फरक पाइन्छ । मानक नेपालीमा नाममा 'हरू' लागेर बहु वचन भएको छ भने अछामी भाषिकामा 'हरू' नजोडिदै वाक्यमा भएको क्रियाले नै बहु वचनलाई स्पष्ट पार्दछ । जस्तै : मानक नेपालीमा 'रुखहरू ढले छ' भने अछामी भाषिकामा 'रुख ढल्या' रहेको छ । 'ढल्या' क्रियाले नै धेरै रुख भन्ने बोध गराएको छ ।

४.४.१ वचनका आधारमा कर्ता र क्रियाबिच सङ्गति

कर्ता जुन वचनमा छ क्रिया पनि त्यही वचनमा भएमा वचनका आधारमा सङ्गति रहेको मानिन्छ । वचनले एक वा धेरै भन्ने बुझाउँदछ । वाक्यमा कार्य गर्ने कर्ता कति छन् र कार्य गर्ने कर्ताअनुसारको कार्य व्यापार पनि त्यही आधारमा रहनु पर्दछ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा कर्ता र क्रिया बिचको वचन सङ्गतिलाई निम्नानुसार प्रस्ट्याइन्छ।

तालिका २२

कर्ता र क्रियाको वचन सङ्गतिका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
एक वचन	बहु वचन	एक वचन	बहु वचन
अल्को पाहाड धेख्यो	अल्का पाहाड धेख्या	अग्लो पहाड देखियो	अग्ला पहाडहरू देखिए
दाजु बुम्बइही आयो	दाजु बुम्बइही आया	दाइ मुम्बइबाट आए	दाइहरू मुम्बइबाट आए
छो-याट्टोले गीद गायो	छो-याट्टाले गीद गाया	केटाले गीत गायो	केटाहरूले गीत गाए
लेख्याको कापी	लेख्याका कापी	लेखेको किताब	लेखेका किताबहरू
च्यात्त्यो ।	च्यात्त्या ।	च्यातियो ।	च्यातिए ।
बाउसो काइँथी छ ?	बाउसा काइँथी छन्?	कोदालो कहाँनेर छ ?	कोदालाहरू कहाँनेर छन्?
साथ्या बेलिधेखि	साथ्या बेलिधेखि	साथी हिजोदेखि	साथीहरू हिजोदेखि
स्कूल गयो ।	स्कूल गया ।	विद्यालय गयो ।	विद्यालय गए ।
पस्सी दोकान बन	पस्सी दोकान बन	पर्सी पसल बन्द हुने	पर्सी पसलहरू बन्द हुने
हुन्या हो ।	हुन्या हुन् ।	छ ।	छन् ।

माथिको तालिकामा वचन सङ्गतिको तुलनालाई हेर्दा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको सङ्गति प्रक्रियाको संरचना भिन्न देखिन्छ । अछामी भाषिकामा एक वचनबाट बहु वचन हुँदा नाममा 'हरू' नलागी नाममा भएको ओकारान्त आकारान्तमा परिवर्तन हुन्छ । त्यस्तै क्रियाको धातुमा 'या' प्रत्यय लागेर पनि बहु वचनको अर्थबोध गराउँदछ । यसरी हेर्दा आदर व्यक्त गरे जस्तो पनि लाग्दछ । जस्तै : 'अल्को पाहाड धेख्यो' यसमा 'अल्को पाहाड' कर्म हो भने धेख्यो क्रिया हो । यसैलाई बहु वचन बनाउँदा 'अल्का पाहाड धेख्या' भएको छ भने नेपाली मानकमा 'अग्लो पहाड देखियो' बहु वचनमा 'अग्ला पहाडहरू' देखिए भएको छ । अब यी दुईमा रहेको संरचना माथि भने जस्तै फरक रहेको प्रस्टिन्छ । अछामी भाषिकामा कर्तासँग आउने क्रियाले नै वचन भेद गराई सङ्गति गराउँदछ । एक वचनमा भएका क्रियाका धातुमा रहेको 'यो' प्रत्यय बहु वचन हुँदा 'या' हुन्छ ।

कर्ता एक वचन छ भने क्रिया पनि एक वचनको रहेको छ । जस्तै 'बाउसो' > बाउसा त्यस्तै छ > छन् । अछामी भाषिकामा खाली कतिपय नाम पदले मात्रै बहु वचन बोध गराउन सक्दैन । त्यसको लागि कर्ता र क्रिया दुइटैलाई हेरेर मात्र छट्याउन सकिन्छ । जस्तै : कापी, च्यात्या यस वाक्यमा रहेको 'कापी' एकवचन हो तर 'च्यात्या' क्रिया जोडिएपछि त्यो बहु वचन हो भनेर प्रस्ट भइन्छ । मानक नेपालीमा 'हरू' जोडिएपछि स्वतः बहु वचन भनेर बुझ्न सकिन्छ । जस्तै किताब > किताबहरू

४.४.१.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

अछामी भाषिकामा वचनका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति गर्ने क्रममा एक वचनबाट बहु वचन बदल्दा कर्तामा हर्षु नजोडिई कतिपय नामपदमा आकारान्त भई त्यही अनुसारमा आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग हुन्छ । त्यस्तै क्रियापदका धातुमा या, याउ जस्ता प्रत्यय जोडिन्छन् तर मानक नेपालीमा एक वचनबाट बहु वचन हुँदा नामपद वा कर्तामा 'हरू' जोडिन्छ, र धातुमा ए, यौं जस्ता प्रत्यय जोडिने हुँदा अछामी मातृभाषिले त्रुटि गर्ने सम्भावना हुन्छ । जस्तै:

चरा उड्या > चराहरू उडे ।

हामी गयाउँ > हामीहरू गयौं ।

स्तरीय नेपाली बहु वचनबोधक क्रियामा लिङ्ग भेद देखिदैन । पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी बहु वचनमा एउटै रूप हुन्छ तर सातसय दरा अछामी भाषिकामा बहु वचनबोधक क्रिया लिङ्ग भेद हुने हुँदा सिकारू विद्यार्थीमा समस्या देखापर्न सक्दछ । जस्तै:

आमाहरू जान्छिन् । > आमाहरू जान्छन् ।

तिमीहरू खान्छ्यौ । > तिमीहरू खान्छौ ।

केटीहरू खान्छिन् । > केटीहरू खान्छन् ।

४.४.२ वचनका आधारमा कर्म र क्रियाको सङ्गति

कर्म जुन वचनमा छ क्रिया पनि त्यही वचनमा रही मेल हुनु नै कर्म र क्रियाको वचन सङ्गति हो । वाक्यमा कामको फल जसले भोग्दछ त्यही नै कर्म हो । त्यही कर्म वाक्यमा प्रयुक्त हुँदा क्रियासँग उपयुक्त मेल हुनुपर्दछ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा कर्म र क्रियाबिच वचन सङ्गति हुँदाको अवस्थालाई निम्नानुसार तुलनात्मक तालिकाद्वारा प्रस्ट्याइन्छ ।

तालिका २३

कर्म र क्रियाको वचन सङ्गतिका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
एक वचन	बहु वचन	एक वचन	बहु वचन
कलम भाच्चियो ।	कलम भाच्चिया ।	कलम भाचियो ।	कलमहरू भाचिए ।
मान्छे डाकियो ।	मान्छ्या डाकिया ।	मानिस बोलाइयो ।	मानिसहरू बोलाइए ।
केलो खाइयो ।	केला खाइया ।	केरा खाइयो ।	केराहरू खाइए ।
आम भाडियो ।	आम भाडिया ।	आँप भाारियो ।	आँपहरू भाारियो ।
रूख काट्य ।	रूख काट्य ।	रूख काटियो ।	रूखहरू काटिए ।
डोरो बाट्टयो ।	डोरा बाट्टया ।	डोरी बाट्टियो ।	डोरीहरू बाट्टिए ।

उपर्युक्त तालिका अनुसार अछामी भाषिकामा कर्म र क्रियाको वचन सङ्गतिमा कर्म जुन वचनमा छ क्रिया पनि त्यही अनुसार रहेको छ । कतिपय अवस्थामा कर्मलाई मात्र अलगै रूपमा एक वचनबाट बहु वचनमा बदल्न सकिदैन । जस्तै : माथिको उदाहरणमा

‘कलम भाच्चियो’ र ‘कलम भाच्चिया’ (बहु वचन) यस वाक्यमा रहेको ‘कलम’ कर्म हो । दुइटै वाक्यमा ‘कलम’ नै भएकाले छुट्याउन असहज भएको छ । तर त्यसलाई बहु वचनको बोध गराउनका लागि क्रियाले भूमिका खेल्दछ । जस्तै: ‘कलम भाच्चिया’ यसमा ‘भाच्चिया’ क्रियाले धेरै कलम हुन भन्ने बुझिन्छ । मानक नेपालीमा नामपदमा ‘हरू’ लागेर नै बहु वचन बोध गराउँछ । अछामी भाषिकामा एक वचनबाट बहु वचनमा परिवर्तन गर्दा ‘इयो’ प्रत्ययलाई ‘इया’ बनाउनुपर्ने हुन्छ । यस्तै मानक नेपालीमा ‘इयो’ लाई ‘इए’मा परिवर्तन गरियो भने बहु वचन हुन्छ ।

४.४.२.१ समस्या र सम्भावित त्रुटि

अछामी भाषिका र नेपाली मानक भाषा बिचको कर्म र क्रियाको वचन सङ्गति हुँदा माथिल्लो तालिकामा देखिएका उदाहरणबाट दुई बिच संरचनागत अन्तर देखिन्छ । अछामी भाषिकामा कर्म अनुसारको क्रिया बहु वचनबोधक हुँदा क्रियामा ‘इया’ हुने गर्दछ तर नेपालीमा बहु वचनबोधक हुनका लागि ‘हरू’ जोडिनुका साथै कर्म अनुसारको क्रिया धातु+इए, इयो हुन्छ । यस्तो कारणले मानक नेपाली सिक्दा अछामी मातृभाषीले त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जस्तै:

कलमहरू भाँच्च्या । > कलमहरू भाँचिए ।

मानिसहरू बोलाइया । > मानिसहरू बोलाइए ।

रुखहरू ढाल्ल्या । > रुखहरू ढालिए ।

माछाहरू मार्रया । > माछाहरू मारिए ।

वनहरू मास्या । > वनहरू मासिए ।

४.४.३ वचनका आधारमा विशेषण र विशेष्यको सङ्गति

विशेषण नामको विशेषता जनाउने शब्द हो भने विशेष्य भनेको नाम शब्द हो । विशेष्य जुन वचनमा छ, विशेषण पनि त्यही वचनमा हुनु नै विशेषण र विशेष्य बिचको वचन सङ्गति हो । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा विशेषण र विशेष्यको वचन सङ्गतिलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका २४

विशेष्य र विशेषणको वचनका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
एक वचन	बहु वचन	एक वचन	बहु वचन
सुकिलो थोरो चर्दोछ ।	सुकिला थोरा चर्दाछन् ।	सेतो पाडो चर्छ ।	सेता पाडाहरू चर्छन् ।
नानु चल्नो उड्डइन् ।	नाना चल्ला उड्डाइन् ।	सानो बचेरो उड्डैन ।	साना बचेराहरू उड्डैनन् ।
मोट्टै कापी देओ ।	मोट्टाइ कापी देओ ।	मोटो किताब दिनुहोस् ।	मोटा किताबहरू दिनुहोस् ।
आमको चुकिलो गेडो नखा ।	आमका चुकिला गेडा नखा ।	आँपको अमिलो दानो नखाऊ ।	आँपको अमिला दानाहरू नखाऊ ।
चाक्लो गडाउनी घोगा उम्र्या ।	चाक्ला गडाउनी घोगा उम्र्या ।	चौडा गरामा मकै उम्रे ।	चौडा गराहरूमा मकै उम्रे ।
गइलइ डुम्मु पड्याको छ ।	गइलाइ डुम्मु पड्याका छन् ।	गहिरो ताल परेको छ ।	गहिरा तालहरू पडेका छन् ।
दुब्ली बैकिनी हाँस्दी छ ।	दुब्ली बैकिनी हाँस्नी छन् ।	दुब्ली आइमाई हाँस्छे ।	दुब्ला आइमाईहरू हाँस्छन् ।
पेलो चल्नो आयो ।	पेला चल्ला आया ।	पहेँलो चरो आयो ।	पहेँलो चराहरू आए ।

माथि तालिकामा रेखाङ्कन गरिएका शब्दहरू नै विशेषण र विशेष्य हुन् । पहिलो शब्द विशेषण र दोस्रो शब्द विशेष्य हो । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाका उदाहरणलाई अध्ययन गर्दा दुइटैमा विशेष्य अनुसारको विशेषणको सङ्गति वचन अनुसार भएको छ । तर सङ्गति भए तापनि सङ्गतिको प्रक्रिया दुइटामा भिन्न देखिन्छ । जस्तै: 'सुकिलो थोरो' अछामी भाषिकामा एक वचन हो । त्यसैलाई बहु वचनमा परिवर्तन गर्दा 'सुकिला थोरा' हुन्छ । यस आधारमा बहु वचन हुँदा 'हरू' नलागी ओकारान्तबाट आकारान्तमा परिवर्तन हुन्छ । तर मानक नेपालीमा 'हरू' जोडिएको पाइन्छ । यसरी विशेष्य जुन वचनमा छ विशेषण पनि त्यही वचनमा रहेको पाइन्छ । जस्तै:

वचन	विशेषण	विशेष्य
एकवचन	सुकिलो (सेतो)	थोरो (पाडो)
बहुवचन	सुकिला(सेता)	थोरा (पाडाहरू)
एकवचन	नानु (सानो)	चल्लो (बचेरो)
बहुवचन	नाना (साना)	चल्ला (बचेराहरू)
एकवचन	मोट्टै (मोटो)	किताव (किताब)
बहुवचन	मोट्टाइ (मोटा)	किताव (किताबहरू)
एकवचन	चुकिलो (अमिलो)	गेडो (दाना)
बहुवचन	चुकिला (अमिला)	गेडा (दानाहरू)

अछामी भाषिकामा विशेष्य एकवचन भएपनि विशेषणले विशेष्यलाई बहुवचन बोध गराउने गर्दछ । जस्तै: माथिको उदाहरण 'किताव' विशेष्य शब्द हो यो एक वचनमा र बहु वचनमा एउटै प्रयोग भएकोछ तर बहु वचन गराउँदा त्यो सँग आएको विशेषणले बहु वचन जनाउने बनाउँदछ । 'मोट्टाइ किताव' यसमा रहेको मोट्टाइ एउटा नभएर धेरै भन्ने भयो र किताव पनि धेरै भन्ने हुन्छ ।

४.४.३.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

अछामी भाषिकामा विशेष्य र विशेषण ओकारान्त भए बहुवचन हुँदा हरू नजोडिकन आकारान्त हुन्छ भने विशेष्यमा हरू जोडिएर बहु वचन हुन्छ । तसर्थ पनि अछामी मातृभाषीले नेपाली सिक्दा त्यस्तो समस्या देखापर्दछ । जस्तै:

साना भाइ > साना भाहरू

अगला रूख > अगला रूखहरू

अछामी भाषिकामा स्त्रीलिङ्गी बहु वचनका रूपमा स्त्रीलिङ्गी विशेषणको नै प्रयोग हुन्छ तर मानक नेपालीमा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी दुबैको बहु वचनमा समान विशेषण पाइने हुँदा अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्ने क्रममा त्रुटि गर्न सक्छन् । जस्तै:

दुब्ली आइमाईहरू हाँस्छन् । > दुब्ला आइमाईहरू हाँस्छन् ।

दुब्ला बैकान खान्छन् । > दुब्ला बैकानहरू खान्छन् ।

४.४.४ वचनका आधारमा भेदक र भेद्यको सङ्गति

पद सङ्गति प्रक्रियामा भेदक र भेद्यविच सङ्गति हुन आवश्यक हुन्छ । भेद्य जुन वचनमा छ, भेदक पनि त्यही वचनमा हुनु भेदक र भेद्यको वचन सङ्गति हो । यही आधारमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाका उदाहरणहरूलाई तलको तालिकामा प्रस्ट्याइएको छ ।

तालिका २५

भेदक र भेद्यको वचनका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
एक वचन	बहु वचन	एक वचन	बहु वचन
तेरो भाउ लोटिकन मऱ्यो ।	तेरा भाउ लोटिकन मऱ्या ।	तिम्रो भाइ लडेर मऱ्यो ।	तिम्रा भाइहरू लडेर मरे ।
आपना कलम समा ।	आपना कलम समा ।	आफ्नो कलम समात ।	आफ्ना कलमहरू समात ।
मेरो बछ्छो चिर्यो ।	मेरा बछ्छा चिर्या ।	मेरो कमिज च्यात्यो ।	मेरा कमिजहरू च्यात्य ।
उइको काउजु गयो ।	उइका काउजु गया ।	उसको काका गए ।	उसका काकाहरू गए ।
रामको बल्ल फालाहाल्यो ।	रामका बल्ल फालाहाल्या ।	रामको गोरु दगुऱ्यो ।	रामका गोरु दगुरे ।
रामको साथ्या परदेश गयाको छ ।	रामका साथ्या परदेश गयाका छन् ।	रामको साथी विदेश गएको छ ।	रामका साथिहरू विदेश गएका छन् ।

माथिको तुलनात्मक तालिकामा भेदक र भेद्य विच वचन अनुसारको सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा भेदक र भेद्य विचको वचन सङ्गतिमा जसरी विशेषण र विशेष्यमा रहेको थियो त्यस्तै देखिन्छ । माथिका उदाहरणहरूमा रेखाङ्कन गरिएका शब्दहरू भेदक र भेद्य हुन् । ती भेदक र भेद्य विच वचन अनुसार सङ्गति भएको छ । जस्तै: अछामी भाषिकामा रहेको 'तेरो भाउ' एक

वचनमा छ, जसमा 'तेरो' भेदक हो भने 'भाउ'भेद्य हो । यसलाई बहु वचनमा बदल्दा 'तेरा भाउ' हुन्छ । मानक नेपालीमा 'तेरो भाउ'को ठाउँमा 'तिम्रो भाइ' छ र त्यसको बहु वचन 'तिम्रा भाइहरू' भएको छ । यी दुइटालाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्दा मानक नेपालीको बहु वचन हुँदा भेदकमा आकारान्त भइ भेद्यमा हरू जोडिन्छ । तर अछामी भाषिकामा भेदक र भेद्यको सङ्गति प्रक्रियामा एक वचनबाट बहु वचनमा परिवर्तन हुँदा 'हरू' जोडिदैन र भेद्यलाई छुट्टै बहु वचन भन्न सकिदैन । त्यसको लागि भेदकले र त्यसँग प्रयुक्त क्रियापदले बहु वचन बोध गराउँदछ ।

जस्तै आफ्नो कलम - एक वचन

आफ्ना कलम - बहु वचन (भेदकको ओकान्त आकारान्त हुँदा)

४.४.४.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

अछामी भाषिकामा कतिपय नाम शब्दहरू एकलै अवस्थामा बहु वचन हुँदैनन् । त्यस्तो शब्दलाई बहु वचन बोध गराउन भेदक या क्रिया जोडिएको हुनुपर्दछ । तर मानक नेपालीमा शब्द एकलै अवस्थामा पनि बहु वचन हुनका लागि 'हरू' जोडिन्छ । यस्तो अवस्थामा अछामी मातृभाषीले 'हरू' नजोड्ने जस्ता त्रुटि गर्ने सम्भावना हुन्छ । जस्तै :

मेरा कलम भाच्चे । > मेरा कलमहरू भाच्चे ।

उसका भाइ आए । > उसका भाइहरू आए ।

अछामी भाषिकामा भेदक र भेद्य बिचको सङ्गति हुँदा कतिपय भेद्यलाई एक वचनबाट बहु वचनमा परिवर्तन गर्दा आकारान्त हुन्छ । मानक नेपाली भाषामा भेदक बदल्दा तिमी+रो=तिम्रो उस+को=उसको हुन्छ भने अछामी भाषिकामा तु+रो=तेरो, तु+रो=तुम्रो, उ+को=उइको हुने हुँदा मानक नेपालीको भेदक र भेद्य सिक्दा समस्या देखिन्छ । जस्तै:

तम्रो घर कहाँ हो ? > तिम्रो घर कहाँ हो ?

मेरा बछ्छा च्यातिए > मेरा कमिजहरू च्यातिए ।

उइको साथी आयो > उसको साथी आयो ।

४.४.५ वचनका आधारमा नाम र सर्वनामको सङ्गति

व्यक्ति, वस्तु, ठाउँ, स्थान विशेषलाई जनाउने शब्द नाम हो । ती नामको सङ्ग्रामा र नामको स्थानमा आउने शब्द सर्वनाम हो । सर्वनाम नामको स्थानमा आउने हुनाले नाम जुन वचनमा छ सर्वनाम पनि त्यही वचनमा हुनु पर्दछ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा नाम र सर्वनामको वचन सङ्गतिको तुलनात्मक तालिका निम्नानुसार रहेको छ :

तालिका २६

नाम र सर्वनामको वचन सङ्गतिका आधारमा तुलना

अछामी भाषिका		मानक नेपाली	
एक वचन	बहु वचन	एक वचन	बहु वचन
भाउले असजी काम गऱ्यो , ऊ सफल भयो ।	भाउले असजी काम गऱ्या , ऊँ सफल भया ।	भाइले अप्ठ्यारो काम गऱ्यो , ऊ सफल भयो ।	भाइहरूले अप्ठ्यारो काम गरे, उनीहरू सफल भए ।
छोरयाट्टो दोकान गयो, उइले चाहा खायो ।	छोरयाट्टा दोकान गया, उनुले चाहा खाया ।	केटो पसल गयो, उसले चिया पियो ।	केटाहरू पसल गए, उनीहरूले चिया पिए ।
कलम हरायो, त्यो गोजाउँदो छ्यो ।	कलम हराया, ती गोजाउँदा छ्या ।	कलम हरायो, त्यो खल्लीमा थियो ।	कलमहरू हराए, ती खल्लीमा थिए ।

उपर्युक्त तालिका हेर्दा वचनका आधारमा नाम र सर्वनामको सङ्गति भएको देखिन्छ । रेखाङ्कन गरिएका शब्दहरू नाम र सर्वनाम हुन् । जस्तै भाउ नामको लागि ऊ सर्वनाम आउँद छ । तसर्थ नाम जुन वचनमा हुन्छ । सर्वनाम पनि त्यही वचनमा हुनुपर्दछ । अछामी भाषिकामा नाम र सर्वनाम बिच वचन सङ्गति हुँदा मानक नेपाली भन्दा फरक हुन्छ । अछामी भाषिकामा एक वचन नाम 'भाउले' को ठाउँमा सर्वनामा उ रहेको छ । त्यही बहु वचनमा परिवर्तन हुँदा भाउको भाउ नै भएको र उ को ठाउँमा ऊँ भएको छ । त्यस नाम र सर्वनामसँग प्रयुक्त क्रियाले पनि बहु वचन जनाएको छ । जस्तै: एक वचन 'गऱ्यो' छ भने बहु वचनमा 'गऱ्या' छ तसर्थ यो 'गऱ्या' क्रियापदले एउटाले नगरी धेरैले गरेको हो भन्ने बुझाउँछ । तर नेपाली मानक भाषामा त्यही नाम र सर्वनामलाई हेर्दा

फरक रहेको छ । जस्तै: एक वचनमा भाइ र ऊ छ भने बहु वचनमा भाइहरू र उनीहरू रहेको छ । यसबाट के प्रस्ट हुन्छ भने मानक भाषामा हरू जोडिएर बहु वचन प्रस्टिन्छ ।

अछामी भाषिकामा मानक नेपालीका जस्ता सर्वनाम हुँदैनन् जस्तै: बुबाको लागि सर्वनाम उहाँ हुन्छ तर अछामी भाषिकामा उँ नै हुन्छ । त्यस्तै तिनी, उनी, यिनी को ठाउँमा अछामी भाषिकामा उनु, यिनु, तिनु हुन्छ ।

४.४.५.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

अछामी भाषिकामा नामअनुसारको बहु वचनबोधक सर्वनाम थोरै छन् (उँ, यी,ती) । तर मानक नेपालीमा उनीहरू, उहाँहरू, तिनीहरू, हामीहरू जस्ता सर्वनाम हुनेहुँदा अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्ने क्रममा त्रुटि गर्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । जस्तै :

रामु, श्यामु र हरिले खाना खाए, उँ फर्केर गए । > उनीहरू फर्केर गए ।

मानक नेपाली भाषामा नाम बहु वचनमा छ भने सर्वनाममा 'हरू' जोडिन्छ तर अछामी भाषिकामा 'हरू' नलागी नाम बहु वचन भए त्यससँग प्रयुक्त क्रियापदले बहु वचन बोध गराउने हुनाले पनि मानक नेपाली सिक्दा समस्या देखापर्दछ । जस्तै:

केटी पसल गइन्, उनीले पुस्तक किन्यो > केटीहरू पसल गए, उनीहरूले किताब किने ।

दाइहरू खेतमा गए, उनुले धान रोपे >दाइहरू खेतमा जानुभयो, उहाँहरूले धान रोप्नुभयो ।

४.५ आदर सङ्गतिका आधारमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा

आदरले पनि व्याकरणिक कोटि दर्शाउँछ । (अधिकारी, २०६२:४१) शिष्टता र सम्मानका तहहरू जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय रूप नै आदरार्थी हो । अछामी भाषिकामा सामान्य आदर र अनादर गरी आदर दुई प्रकारका छन् । मानक नेपालीका जस्तो धेरै आदरहरू अछामी भाषिकामा छैन । वाक्यमा प्रयुक्त हुन सक्ने विविध शब्दहरू सङ्गति गराउन आदरको पनि उत्तिकै जिम्मेवारी रहन्छ । कर्ता, विशेष्य, भेदक, कर्म, नाम जुन आदरमा छ क्रिया, विशेषण, भेद्य, क्रिया र सर्वनाम पनि त्यही आदरमा रहन जरुरी हुन्छ ।

जस्तै:

अनादर

सामान्य आदर

काउजु आयो । (काका आए)

काउजु आया । (काका आउनुभयो)

माथिको उदाहरणमा 'आयो' क्रिया पदले अनादर जनाएको छ भने 'आया' ले सम्मान जनाएको बुझिन्छ । अछामी भाषिकामा दुइटा मात्र आदर हुने हुनाले मानक नेपालीका भै तपाई, मौसुफ, हजुर जस्ता नभई सामान्य आदरले नै त्यस्तो भाव जनाउँदछ ।

अछामी भाषिका र मानक भाषिकामा विभिन्न आधारमा आदर सङ्गतिलाई निम्नानुसार प्रस्ट्याउन सकिन्छ :

४.५.१ आदरका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति

कर्ता जुन आदरमा छ क्रिया पनि त्यही आदरमा हुनु नै कर्ता र क्रियामा आदर सङ्गति भन्ने हुन्छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा आदर प्रक्रिया भिन्न रहेको छ । अछामी भाषिकामा दुइटा मात्र र नेपाली मानक भाषामा पाँच वटा भएका कारणले पनि भिन्न देखिन्छ । यी दुइटा बिचको कर्ता र क्रियाको आदर सङ्गतिलाई निम्न तालिकाबाट प्रस्ट पारिएको छ :

तालिका २७

कर्ता र क्रियाको आदर सङ्गतिका आधारमा तुलना

मानक नेपाली		अछामी भाषिका	
आदर रहित	तँ खाँ । भाइ घर जा ।	तु खा । भाउ घर जा ।	अनादर
मध्यम आदर	तिमी खाऊ । साथी विद्यालय जाने छ ।	तुमी खाओ । साथ्या स्कुल जाने हो ।	सामान्य आदर
उच्च आदर	तपाई खानुहोस् ।	तमी खाओ ।	सामान्य आदर
विशेष आदर	यहाँ खानुहोस् ।	तमी खाओ ।	सामान्य आदर
उच्चतर आदर	हजुर खाइस्यो ।	तमी खाओ ।	सामान्य आदर

माथिको तुलनात्मक तालिकालाई हेर्दा अछामी भाषाको सामान्य आदरले मानक नेपालीको अनादर बाहेकका सबै आदरलाई बुझाउँदछ । तसर्थ पनि अछामी भाषिकामा दुइटा मात्र आदर छ भन्न सकिन्छ ।

अछामी भाषिकामा ओकारान्त नामले अनादरलाई बुझाउँदछ भने आकारान्त भयो भने त्यो सामान्य आदर हुन्छ र त्यही अनुसार क्रियाको पनि सङ्गति हुन्छ । जस्तै:

अनादर	सामान्य आदर
सौरो आयो । (ससुरो आयो)	सौरा आया । (ससुरा आए)

अछामी भाषिकामा बहु वचन बोधक नाम र क्रियाले पनि सामान्य आदर जनाउँछ । जस्तै: छोरो पड्डो छ । - अनादर

छोरा पड्डा छन् । - सामान्य आदर

नेपाली मानक भै अछामी भाषिकामा पनि मानवीय नामपदमा मात्र आदर बुझिन्छ ।

४.५.१.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

मानक नेपाली भाषामा चार प्रकारका आदर हुन्छन् । तिनै आदरका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति हुन्छ । तर अछामी भाषिकामा अनादर र सामान्य आदरको मात्र व्यवस्था छ। जानुहोस्, खाइवक्सियोस् जस्ता उच्च आदरार्थी क्रियापद अछामी भाषिकामा प्रयोग हुँदैनन् । त्यसको ठाउँमा अछामी भाषिकाको सामान्य आदरले काम गर्ने हुँदा अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्दा त्रुटिहरू हुने सम्भावना हुन्छ । जस्तै:

मामा आया > मामा आउनुभयो ।
तपाईं खाओ > तपाईं खानुहोस् ।
हजुरे हट > हजुर हिडनुहोस् ।
बुबा गया > बुबा जानुभयो ।
आमा जान्या छिन् > आमा जानु हुने छ ।

४.५.२ आदरका आधारमा कर्म र क्रियाको सङ्गति

कर्म जुन आदरमा छ क्रिया पनि त्यही आदरमा भयो भने सङ्गति भएको मानिन्छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा कर्म र क्रियाको आदर सङ्गतिलाई निम्न उदाहरणद्वारा प्रस्ट पारिएको छ :

तालिका २८

कर्म र क्रियाको आदर सङ्गतिका आधारमा तुलना

आदर	मानक नेपाली	अछामी भाषिका
शुन्य आदर	उसद्वारा तँ पिटिइस् । रामद्वारा श्याम मारियो ।	उइबाटि तु कुट्टिइ । रामुबाटि श्यामु मारर्यो ।
सामान्य आदर	उसद्वारा तिमी पिटियो ।	उइबाटि तमी कुट्टया ।
उच्च आदर	उसद्वारा तपाईं पिटिनुभयो ।	उइबाटि तमी कुट्टया ।
अत्युच्च आदर	उसद्वारा हजुर पिटिइबक्स्यो ।	उइबाटि तमी कुट्टया ।

माथिको तुलनात्मक तालिकामा तँ/तु, तिमी, तपाईं, हजुर/ तुमी कर्म हुन र तिनीहरूसँग ती कर्मसँग जोडिएका क्रियावाची शब्द क्रिया हुन् । ती दुई कर्म र क्रियाको आदरको आधारमा सङ्गति भएको छ । अछामी भाषिकामा तमी /तुमी ले सामान्य आदर जनाउँछ । यी दुइटा भाषामा संरचनात्मक भिन्नता पाइन्छ । मानक नेपालीमा हुने उच्च र अत्युच्च आदर अछामी भाषिकामा पाइदैन ।

४.५.२.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

अछामी भाषिकामा कर्मअनुसारको क्रियाको आदर सङ्गति हुँदा नेपालीमा भएका उच्च, अति उच्च सामान्य आदरका आदरार्थी अछामीको सामान्य आदरले नै काम गर्ने हुँदा अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली प्रयोग गर्ने क्रममा त्रुटि गर्न सक्छन् । जस्तै :

उँ कुट्टिनु भयो । > उहाँ पिटिनु भयो ।

तमी कुट्टियो । > तिमी पिटियो ।

४.५.३ आदरका आधारमा विशेषण र विशेष्यको सङ्गति

विशेष्य जुन आदरमा छ विशेषण पनि त्यही आदरमा भयो भने सङ्गति मिलेको छ भन्न सकिन्छ । विशेष्य अनुसारको विशेषण नितान्त आवश्यक हुन्छ । विशेष्यको विशेषता जनाउनको लागि विशेषण प्रयोगमा आउँछ । तलको उदाहरणमा विशेषण र विशेष्यको आदर सङ्गतिलाई अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा के कस्तो फरक छ भनेर देखाइएको छ ।

अनादर	सामान्य आदर
लठ्याङ्ग्रो भाउ आयो । (लाटो भाइ आयो)	लठ्याङ्ग्रा दाइ आया । (लाटा दाइ आए ।)

विशेषण र विशेष्यको आदर सङ्गतिका क्रममा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको बिचमा खासै अन्तर नदेखिने भए पनि शाब्दिक संरचनामा अन्तर पाइन्छ । त्यसैले अछामी मातृभाषीले मानक नेपालीको विशेषण र विशेष्यको सङ्गति गर्ने क्रममा त्यति समस्या देखिदैन ।

४.५.४ आदरका आधारमा भेदक र भेद्यको सङ्गति

अछामी भाषिका र मानक नेपालीमा निम्नानुसार रहेको छ ।

अनादर	सामान्य आदर
उइको साथ्या । (उसको साथी)	उइका मजु (उसका मामा आए)
वाक्यमा प्रयोग हुँदा	
उइको साथ्या रुयो । (उसको साथी रोयो ।)	
उइका मजु रुया । (उसका मामा रुनु भयो)	

अछामी भाषिकामा सामान्य आदरार्थी क्रियापद हुँदा मानक नेपालीका भै रुनु भयो /रोए नभई धातुमा या क्रियापद जोडिन्छ ।

४.५.५ आदरका आधारमा नाम र सर्वनामको सङ्गति

यस्तो सङ्गति हुँदा नाम जुन आदरमा छ, सर्वनाम पनि त्यही आदरमा हुनुपर्दछ । अछामी भाषिकाका र मानक नेपाली भाषाका उदाहरणहरूबाट नाम र सर्वनामको आदर सङ्गति प्रस्ट गरिएको छ ।

अनादर

बैनी आई, उइले रोटो खाई । (बहिनी आई, उसले रोटी खाई ।)

सामान्य आदर

दि आई, उनुले रोटो खाई । (दिदी आईन् उनले रोटी खाइन्)

माथिको उदाहरणमा रेखाङ्कन गरिएका नामपद र सर्वनाम पद बिच आदर अनुसार सङ्गति भएको छ।

अछामी भाषिकामा आदर दुईवटा मात्र हुने हुँदा मानक नेपालीका भैं 'उहाँ' खानु भयो जस्ता उच्च आदरार्थी प्रयोग भएको पाइदैन । जस्तै: मानक नेपालीमा यस्तो हुन्छ ।

आमा आउनुभयो, उहाँले गीत गाउनुभयो ।

यस वाक्यमा रहेको 'आउनु भयो' र 'उहाँ' जस्ता उच्च आदरार्थी शब्द रहेका ठाउँमा अछामी भाषिका अनुसार सामान्य आदरकै शब्दहरू प्रयोग हुन्छन् । जस्तै:

आउनु भयो - आई

उहाँले -उनुले

४.५.५.१ समस्या र सम्भाव्य त्रुटि

नाम र सर्वनामको आदर सङ्गतिका क्रममा अछामी भाषिकामा तमी र उँ/ती/यीँ सर्वनामहरू आमा, बुबा लगायतका आफन्त सबैमा प्रयोग हुन्छ तर नेपाली मानक भाषामा उच्च आदर भाव जनाउने नाम शब्दसँग विशेष आदर जनाउने सर्वनामहरूको प्रयोग भएको हुन्छ । त्यसैले अछामी मातृभाषी वक्ताले नेपाली मानक भाषाको आदरका तहमा कसलाई कुन प्रयोग गर्ने भन्ने थाहा नपाएर त्रुटि गर्ने सम्भावना हुन्छ । जस्तै:

बुबा ! तमी कहाँ गया ? / बुबा ! तमी कहाँ गयाउ > बुबा ! तपाईँ कहाँ जानुभयो ।

तपाईँ रोटी खाओ । > तपाईँ रोटी खानुहोस् ।

ऊ कहाँ जानुभयो ? > ऊ कहाँ गयो ? आदि ।

यसरी विभिन्न आधारमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा बिचको पद सङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययनबाट के प्रस्ट हुन्छ भने यी दुइटाको लिङ्ग, वचन, पुरुषका आदरका आधारमा शब्द सङ्गतिको अन्तर पाइन्छ । यस्ता अन्तरले गर्दा नै अछामी मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्नेक्रममा माथि उल्लेख गरिए भैं धेरै त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

४.६ सारांश

पद सङ्गति व्यवस्थाले भाषिक एकाइलाई पदावलीगत वाक्यगत रूपमा उचित मेल गराइ अर्थयुक्त पार्ने गर्दछ । सत सय दरामा बोलिने अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति प्रक्रिया आफ्नै ढङ्गको पाइन्छ । दुईका बिचको व्यतिरेकी अध्ययनमा धेरै अन्तर देखिन्छ । अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रियाको सङ्गतिका क्रममा लिङ्ग सङ्गति हुँदा सार्वनामिक पदहरूमा लिङ्ग भेद नदेखिने हुन्छ । कर्ता स्त्रीलिङ्ग भएको अवस्थामा क्रिया कृदन्तीय हुन्छ (खाँदी छ) । तर मानक नेपालीमा त्यस्तो संरचना नभई (खान्छे) हुन्छ । मानक नेपालीमा बहु वचन बोधक स्त्रीलिङ्गी नामपदका लागि पुलिङ्गी क्रियापद प्रयोग हुन्छ भने अछामी भाषिकामा स्त्रीलिङ्गी क्रिया नै प्रयोग हुन्छ । यस्तै अछामी भाषिकाको बहु वचन बोधक नाममा 'हरू' जोडिँदैन जसलाई बहु वचन बोध गराउन कतिपय ओकारान्त नाम पद आकारान्त हुने गर्दछन् भने क्रियाको रूपले नै हरेक अवस्थामा बहु वचन बोध गराउने गर्दछ । मानवेतर नाममा दुइटैमा लिङ्ग भेद पाइँदैन । स्त्रीय नेपालीमा पाँच ओटा सम्म आदरका तहहरू उल्लेख भए पनि अछामी भाषिकामा दुइ ओटा मात्र आदर रहेकाले दुइटाको सङ्गति प्रक्रियामा भिन्नता पाइन्छ । कर्ता पदसँग क्रियाको सङ्गतिका क्रममा कालगत संरचनामा भिन्नता देखिन्छ ।

स्त्रीय नेपालीमा क्रियाको अन्त्यमा 'छ' रूप र 'ए' रूपले मात्र भूत र अभूतको संरचना भएको देखिन्छ भने अछामी भाषिकामा 'ए' रूप, 'छ' रूप र 'हो' रूप गरी भूत, वर्तमान र भविष्यत्को संरचना पाइएको छ । त्यसै गरी कर्ता र क्रिया, कर्म र क्रिया, विशेषण र विशेष्य, भेदक र भेद्य तथा नाम र सर्वनाम जस्ता पदहरूको विभिन्न आधारले सङ्गति अछामी भाषिकामा मानक नेपाली भाषा भन्दा फरकै प्रक्रिया पाइन्छ । यसरी पद सङ्गति प्रक्रियामा यस्ता थुप्रै अन्तरहरू अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषा बिचमा रहेका छन् । यति फरक हुँदा हुँदै पनि यी दुईमा केही समानता पनि रहेका छन् ।

अछामी मातृभाषीले नेपाली मानक भाषा सिक्दा विभिन्न समस्याहरू देखा पर्दछन् । सबैभन्दा पहिले त उच्चारणगत त्रुटि देखापर्दछन् । पद सङ्गति प्रक्रियामा संरचनागत त्रुटिहरू बढी अछामी भाषी वक्ताहरूले गर्दछन् । नेपाली मानक भाषाको कर्ता र क्रियाको सङ्गति सिक्दा कर्ता अनुसारको क्रियाको संरचनामा सम्भाव्य त्रुटि देखिन्छ । काका हन्डा

छन्/काका हिड्दा छन् । मानक नेपालीमा कर्ता बहु वचन हुँदा 'हरू' जोडिन्छ र त्यही अनुसार क्रियापद रहन्छ भने अछामी भाषिकामा हर् नजोडिइ आकारान्तले बहु वचनको बोध गराउने हुँदा सिक्ने क्रममा त्रुटि देखिन्छन् । त्यस्तै कर्ता र क्रियाको लिङ्ग सङ्गतिमा पनि फरक संरचना हुने हुँदा समस्याहरू देखा पर्दछन् । स्तरीय नेपालीमा आदरका तह धेरै हुने र अछामी भाषिकामा दुई वटा मात्र हुने भएकोले त्रुटि हुने सम्भावना देखिन्छ । अछामी भाषिकामा तमी र मानक नेपालीको तिमि उस्तै संरचनामा भए पनि अर्थगत भिन्नता रहेको छ । 'तमी' आमा, बुवा लगायतका आफन्तहरू सबैमा प्रयोग हुन्छ भने मानक नेपालीको 'तिमी' आफ्नो साथी र आफूभन्दा सानाको लागि प्रयोग हुँने हुँदा मानक नेपाली सिक्दा समस्या देखापर्दछ । अछामी भाषिकामा पुरुषका सन्दर्भमा उहाँ/तपाइ/उनी भन्ने हुँदैन तर नेपाली मानकमा ती पुरुषवाची शब्द रहेका हुन्छन् ।

अछामी भाषिकामा उहाँको ठाउँमा उँ प्रयोग भएको हुन्छ । जसले गर्दा मानक नेपाली सिक्दा पनि उँ नै प्रयोग हुन सक्ने सम्भावना हुन्छ । जस्तै: उँ घर जानुभयो > उहाँ घर जानुभयो । यसरी कर्ता र क्रिया, विशेषण र विशेष्य, भेदक र भेद्य र नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा क्रममा अछामी भाषी वक्ताले नेपाली मानक भाषा सिक्किरहदा समस्याहरू देखापर्दछन् । विशेष गरी वातावरणको प्रभाव, मातृभाषाको प्रभाव, मातृभाषा र मानक भाषा (दोस्रो भाषा) बिचको संरचनागत अन्तर जस्ता कारणले गर्दा यस्ता समस्याहरू देखा पर्दछन् ।

अध्याय- पाँच

निष्कर्ष र सुभावा

५.१ निष्कर्ष

यस शोधपत्रको पहिलो अध्यायमा शोधपत्रको परिचयलाई समावेश गरिएको छ । शोधपत्रको परिचय अन्तर्गत शोधपत्रको पहिचान दिलाउने शोध शीर्षक, शोधपत्रको आवश्यकता महसुस गरिएको शोधकार्यको प्रयोजन, समस्या कथन, शोधकार्यका उद्देश्यहरू, पूर्वकार्यको समीक्षा, अध्ययनको औचित्य र महत्त्व, अध्ययनको क्षेत्र र सीमा, अध्ययनको विधी, अध्ययनका स्रोतहरू र शोधपत्रको रूपरेखा प्रस्टसँग समावेश गरिएको छ। शोधपत्रको दोस्रो अध्याय अछामी भाषिका र क्षेत्र शीर्षकमा आधारित छ । जसमा भाषाको परिचय, भाषिका, नेपाली भाषाका भाषिकाहरू, अछामी भाषिकाको परिचय, अछामी भाषिकाको भौगोलिक क्षेत्र र वक्ताहरू, सामाजिक सांस्कृतिक पक्ष, अछामी भाषिकाको उद्भव र विकास प्रक्रिया, सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाका प्रमुख विशेषताहरू, पद सङ्गतिको अध्ययन र व्यतिरेकी अध्ययन जस्ता उपशीर्षकहरू रही विस्तृत अध्ययन गरिएको छ । अछामी भाषिकासँग सम्बन्धित अछाम जिल्लाको नामकरण सन्दर्भमा विभिन्न व्यक्तिहरूका धारणालाई उल्लेख गरिएको छ । त्यसै नामकरणबाट नै अछामी भाषिकाको नाम रहेको कुरा स्पष्ट भएको देखिन्छ । अछामी भाषिकाको प्रयोग क्षेत्र अछाम जिल्लामा मात्र नभई छिमेकी जिल्लाका निकटवर्ती गाउँहरूमा पनि बोलिने कुरालाई प्रस्ट पारेको देखिन्छ । अछाम जिल्लाको भूवनोट वस्तुस्थितिलाई पनि दोस्रो अध्यायमा उल्लेख गरिएको छ ।

अछाम जिल्लाको मौलिक पहिचान जनाउने सामाजिक, सांस्कृतिक पक्ष अन्तर्गत अछामी समुदायको भेषभूषा, चालचलन, रीतिथिति, परम्परालाई त्यस्तै जातजातिलाई प्रस्ट्याइएको छ । त्यसै गरी अछामी भाषिकाको उद्भव र विकास प्रक्रियामा अछामी भाषिकाको उद्भव नेपाली भाषा कै सुरुवात सँगै भएको कुरा विभिन्न प्राप्त शिलालेख र ताम्रपत्रको आधारमा भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ । प्राचीन काल (पन्ध्रौं शताब्दी), मध्यकाल (पन्ध्रौं देखि उन्नीसौं शताब्दी), आधुनिककाल (उन्नीसौं देखि हालसम्म) गरी अछामी भाषिकालाई तिन चरणमा विभाजन गरी उक्त कालमा तत्कालीन समयमा प्राप्त

शिलालेख र ताम्रपत्रको विवरण पनि उल्लेख गरिएको छ । सात सय दरा अछामी भाषिकाको स्वरूप तथा विशेषतालाई पनि स्पष्ट पारिएको छ । अछामी भाषिकाको स्वरूप भल्काउने केही शब्द निम्नानुसार छन् ।

अछामी भाषिका	मानक नेपाली	अछामी भाषिका	मानक नेपाली
पुसाईँ	फुपाजु	लत्ता	लुगा
भदै	भतिजी	स्कूलहइ	विद्यालयबाट
दी	दिदी	बिल्लो	बिरालो
खाँदो छ	खान्छ	भिक्कै	धेरै
चुकिलो	अमिलो	बैकान	लोगने मान्छे ।
सुकिलो	सेतो	सिकार	मासु
तुमी	तपाईँ	लादो	पेट
उइको	उसको	बेली	हिजो
आया	आए	छकाल	विहान
चडो	चरो	बाछाकी	बेलुका
बच्छो	कमिज	राम्डो	राम्रो

शोधपत्रको अध्याय तिनमा अछामी भाषिकामा पद सङ्गति शीर्षकमा रही विभिन्न आधारमा चर्चा गरिएको छ । कर्ता र क्रिया, कर्म र क्रिया, विशेषण र विशेष्य, भेदक र भेद्य, नाम र सर्वनामका बिच लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा सङ्गति प्रक्रिया, पद सङ्गतिको परिचय प्रकार उदाहरण सहित अध्ययन गरिएको छ । पद सङ्गति गराउने व्याकरणिक कोटिहरूको बारेमा पनि चर्चा गरिएको छ । अछामी भाषिकामा कर्ता र क्रिया बिचको लिङ्ग गसङ्गति हुँदा ओकारान्त पुलिङ्गमा भए स्त्रीलिङ्गमा इकारान्त हुने गर्दछ । त्यस्तै वचन सङ्गति हुँदा नामपद आकारान्त हुने तर 'हरू' नजोडिने स्थिति हुने कुरा स्पष्ट हुन्छ । आदर सङ्गतिका सन्दर्भमा अछामी भाषिकामा दुई ओटा आदर हुने अवस्था रहेको छ जसमा अनादर र सामान्य आदर । नेपाली भाषाको उच्च आदर भाव व्यक्त गर्ने आदरार्थी शब्दका ठाउँमा अछामी भाषिकामा सामान्य आदरले काम गरेको पाइन्छ । त्यस्तै अछामी भाषिकामा विशेष्य र विशेषण, भेद्य र भेदक, नाम र सर्वनाम, कर्म र क्रियाका बिचमा विभिन्न आधारले सङ्गति प्रक्रियालाई प्रस्ट पारिएको छ । यसै शोधपत्रको अध्याय चारमा नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिकाको पद सङ्गति बिच व्यतिरेकी अध्ययन गर्नुका

साथै अछामी मातृभाषीले नेपाली सिक्दा देखिने समस्या र सम्भाव्य त्रुटिको पनि चर्चा गरिएको छ । नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिका बिचको पद सङ्गति प्रक्रियामा केही समानता देखिए तापनि व्याकरणगत र संरचनागत रूपमा फरक रहेको देखिन्छ ।

- अछामी भाषिकामा पदको वचन सङ्गति हुँदा 'हरू' नजोडिनु ओकारान्त आकारान्त हुनु, क्रियाको धातुमा 'या' प्रत्यय जोडिएर बहुवचन बोध गराउनुले मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति भन्दा भिन्नै रहेको मानिन्छ । जस्तै मोटो > मोटा/मोटाहरू, खायो > खाया/खाए ।
- अछामी भाषिकाको पद सङ्गति हुने क्रममा वाक्यको सामान्य वर्तमान कालमा कृदन्तीय क्रियापदको प्रयोग हुन्छ (खाँदो छ, जाँदो छ, हट्टो छ) तर नेपाली मानकमा यस्तो नभई धातुमा छ/नछ मात्र जोडिन्छ । भूतकालका क्रियापदमा 'थि' को सट्टा 'छ' को प्रयोग भएको पाइन्छ (छियो/थियो, छिया/थिए) आदि ।
- अज्ञात भूतकालीन क्रियापदमा मानक नेपालीका जस्तै नभई भूत र वर्तमान दुवै क्रियाको प्रयोग भएको पाइन्छ (लियो छ/लिएछ, खायोछ/खाएछ) । सम्भावनार्थ क्रियाका अन्त्यमा 'ई' को आगमण भई मानक नेपालीका भन्दा फरकै स्त्रीलिङ्गी रूपको प्रयोग हुन्छ । क्रियापद 'ए' को सट्टा 'या' को प्रयोग अछामी भाषिकामा रहेको पाइन्छ ।
- नेपाली भाषामा कुनै व्यक्ति वा वस्तुको उपस्थिति वा अवस्थिति नभएको जनाउन आउने 'छैन' (अकरण शब्द) का सट्टा सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकामा 'आच्छिन' शब्दको प्रयोग हुन्छ । जस्तै पैसा आच्छिन > पैसा छैन आदि ।
- मानक नेपाली भाषा र अछामी भाषिका दुइटैको पद सङ्गतिमा लिङ्गका आधारमा सङ्गति हुँदा नेपाली मानकमा बहुवचन स्त्रीलिङ्गी नामिक पदसँग पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग हुन्छ भने अछामी भाषिकामा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद नै प्रयोग हुन्छ । जस्तै छोन्याट्टी जाँदी छन् > केटीहरू जान्छन् । मानवीय नाममा मात्र दुइटैमा लिङ्ग भेद नहुने समानता रहेको देखिन्छ ।
- नाम र सर्वनामको सङ्गतिका क्रममा पनि मानक नेपालीमा उच्च आदरार्थी भाव व्यक्त गर्ने नामिक पदसँग उच्च आदरार्थी सर्वनामको प्रयोग हुन्छ भने अछामी भाषिकामा सामान्य आदर भाव व्यक्त गर्ने सर्वनाम प्रयोग भएको पाइन्छ । जस्तै :
आमा - उँ, उनु, > आमा - उहाँ आदि ।

त्यस्तै चौथो अध्यायमा दुईको व्यतिरेकी अध्ययनका साथसाथै अछामी मातृभाषीले नेपाली मानक भाषा सिक्दा देखिने समस्याको उल्लेख गरिएको छ । नेपाली मानकको भन्दा अछामी भाषिकाको शब्द भण्डार, व्याकरण, उच्चारण भिन्न भएकै कारणले सिकारुहरू मानक नेपाली सिक्दा विभिन्न समस्याहरू भेल्लुपर्ने तथ्यलाई उदाहरण सहित प्रस्ट पारिएको छ । अछामी भाषिकामा बहु वचन हुँदा 'हरू' नलाग्ने भएकाले मानक नेपाली सिक्दा 'हरू' जोड्न विर्सने गर्दछन् । त्यस्तै अछामी भाषिकामा बहुवचन क्रियाको धातुमा 'या' जोडिने हुँदा मानक नेपाली सिक्ने क्रममा पनि 'या' नै जोड्ने सम्भावना रहन्छ । जस्तै उनीहरू गया । दुईओटा बिच यस्ता थुप्रै पद सङ्गतिको प्रक्रियागत भिन्नताले गर्दा अछामी मातृभाषीले धेरै समस्या र त्रुटि गर्न सक्ने सम्भावनाका बारेमा तथ्य सहित उल्लेख गरिएको छ ।

यस शोधपत्रमा अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति सम्बन्धी व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा यी दुईमा सङ्गति हुने प्रक्रिया सामान्य रूपमा समान भए तापनि धेरै मात्रामा असमानता रहेको देखिन्छ । यस भन्दाका अधिका अध्ययनहरूको निष्कर्षमा प्रायजसो अछामी भाषिकालाई महत्त्व दिए तापनि सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाको पद सङ्गतिलाई ओझेलमा पारेको देखिएकाले यस भन्दा पछि अछामी भाषिकाको वास्तविक स्वरूप दिन सकेको खण्डमा यस भाषिकाको विकास हुने कुरामा दुई मत हुन सक्दैन ।

५.२. सुझावहरू

कुनै पनि भाषा वा भाषिकालाई जीवन्त तुल्याउनका लागि त्यस भाषा वा भाषिकाको क्षेत्र विस्तारित हुनुका साथै भाषा वा भाषिकामा विभिन्न लेख्य सामग्री हुनुपर्दछ । अछामी भाषिका प्रयोगलाई पनि विस्तारित गरिएको खण्डमा भाषिकालाई जीवन्त पार्न सकिने देखिन्छ । अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाको पद सङ्गति प्रक्रियाको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकमा आधारित यस शोधपत्रको गहिरो खोज अनुसन्धान गरिसकेपछि यससँग सम्बन्धित अति आवश्यक ठहरिएका कुराहरू यस शोधपत्रको अन्त्यमा सुझावको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यी यस्ता सुझावहरूले अवश्य पनि अछामी भाषिकाको पद सङ्गति

प्रक्रियाका आधारमा अछामी भाषिकाको विकास हुनुका साथसाथै अछामी भाषी वक्ताले मानक नेपाली सिक्दा भोल्नु परेका समस्या समाधान हुन सक्ने देखिन्छ । यस्ता आवश्यक सुभाबहरूलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

१. सात सय दरा (क्षेत्र) मा बोलिने अछामी भाषिका मौलिक भाषिक व्यवहारलाई जीवन्त तुल्याउन स्थानीय स्तरमा नै पदसङ्गति प्रक्रियाको वारेमा अध्ययन हुन आवश्यक छ,
२. अछामी भाषिकालाई क्षयीकरण हुन नदिन यसै भाषिकामा लिपिबद्ध गरी विभिन्न लेख्य सामग्रीहरूको प्रकाशन हुन जरुरी छ,
३. अछामी भाषिकाको संरक्षण सम्बर्द्धनका लागि भाषिकासँग सम्बन्धित अछामी सांस्कृति, रहनसहन, भेषभूषालाई निरन्तरता दिनु र मौलिक पहिचानलाई कायम गराइ राख्न आवश्यक छ,
४. अछामी भाषिकालाई मजबुत पार्नका लागि अछामी भाषा मै स्थानीय सञ्चार माध्यम रेडियो एफ.एम. ले पनि अझै विभिन्न कार्यक्रमहरू प्रसारण गर्नु र विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूले अछामी भाषिकामा रचित साहित्यिक रचना कृतिहरूलाई स्थान दिनु पर्ने जरुरी देखिन्छ,
५. अहिले नेपाल सरकारले प्रा.वि.तह सम्म स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरी लागू गर्ने नीति बनेका कारणले पनि यस क्षेत्रमा अवस्थित विद्यालयको प्रा.वि.तहका लागि स्थानीय र मातृभाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक अछामी भाषिकामा नै बनाउने प्रयास यहाँका सम्बन्धित सरोकारवालाहरूले गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

५.३ शैक्षणिक प्रयोजन

अछामी भाषिकाका उपभेदहरू मध्ये सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिका पनि एउटा भाषिकाको भेद हो । यस शोधपत्रमा अछामी भाषिकाको पहिचानसँगसँगै अछामी भाषिकाको पद सङ्गति प्रक्रियालाई विशेष महत्त्व दिएर अध्ययन गर्ने प्रयास भएको छ । साथै नेपाली मानक भाषा र अछामी भाषिकाको पद सङ्गति प्रक्रिया बिच व्यतिरेकी अध्ययन गरी अछामी मातृभाषिले मानक नेपाली सिक्दा देखिने सम्भावित त्रुटिका सन्दर्भमा पनि चर्चा गरिएको हुँदा यस शोधपत्रको शैक्षणिक प्रयोजन रहन सक्ने कुरामा विश्वास राख्न

सकिन्छ । यस शोधपत्रको शैक्षणिक प्रयोजनलाई बुँदागत रूपमा यस प्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- नेपालको भाषा, भाषिकाहरू र भाषिक भेदको खोज अनुसन्धान तथा अध्ययन गर्न र गराउन मद्दत पुऱ्याउन,
- अछामी भाषिकाको भौगोलिक क्षेत्र, सामाजिक सांस्कृतिक पक्ष, अछामी भाषिकाका उपभेदहरूको जानकारी लिनका लागि मद्दत गर्नु,
- सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली सिक्दा पद सङ्गतिका क्षेत्रमा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटिहरूको पहिचान गर्न सहयोग पुऱ्याउनु,
- मानक नेपाली भाषा अछामी भाषिकाको पद सङ्गति प्रक्रिया विचको अन्तरलाई पहिचान गराई मानक नेपाली सिक्ने क्रममा त्यस्ता देखिने असमानतामा विशेष जोड दिएर शिक्षण गर्न सहयोग पुऱ्याउनु,
- पद सङ्गति व्यवस्थाको शिक्षणमा अछामी मातृ भाषाको प्रभावलाई कम गरी स्तरीय नेपाली सिक्न सिकाउन मद्दत गर्नु,
- अछामी भाषिकाको विस्तारितको लागि सहयोग गर्नु,
- स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणालाई आत्मसात गरी अछामी मातृभाषामा पाठ्यक्रम निर्माण र लागु गर्न मद्दत गर्नु,
- पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट पद सङ्गतिको अध्ययन अध्यापनमा मद्दत पुऱ्याउनु आदि ।

५.४ भावी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू

भाषा यादृच्छिक हुन्छ त्यस्तो भएकै कारणले भाषा विविध कारणले परिवर्तन भइरहन्छ । समयको परिवर्तन सँगसँगै मान्छेका आवश्यकताहरू, व्यवहारहरू परिवर्तन हुने देखिन्छन् । त्यही क्रममा मान्छेले प्रयोग गर्ने भाषामा केही परिवर्तन आउन पनि सक्छ । भाषा सम्बन्धी विविध खालका अध्ययन अनुसन्धान र खोज विधि हुँदै आएका छन् । जति अध्ययन गरिए तापनि भाषाको अध्ययन कहिल्यै पनि पूर्ण हुन सक्दैन । युगको बदलिदो अवस्थासँगै आजको भाषा सम्बन्धी अध्ययन भोलिका लागि अपूर्ण हुन सक्छ । त्यसैले भाषाको अध्ययन, अनुसन्धान निरन्तर रूपमा नदी बगे सरी अनवतर भइरहनु पर्दछ ।

अछामी भाषिका सम्बन्धी अध्ययन विभिन्न अध्ययताहरूले गरेका छन् तर पनि अछामी भाषिकामा पद सङ्गति प्रक्रियाको अध्ययन अझ सम्म पनि हुन नसकेको अवस्थालाई मध्येनजर गरी सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकामा पद सङ्गतिको अध्ययन यस शोधपत्रमा गरिएको छ । यतिले मात्र अछामी भाषिकाको अध्ययनमा पूर्णता आउन नसक्ने हुँदा यसका अन्य क्षेत्रका अछामी भाषिकाका अन्य व्यवस्थाको गहन अध्ययन हुन आवश्यक भएकाले यहाँ त्यस्ता भावी अध्ययनकाका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरूलाई बुँदागत रूपमा उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- क) अछामी भाषिकाका भाषिक उपभेदहरूको तुलनात्मक अध्ययन
- ख) सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाको व्याकरणात्मक कोटिहरूको अध्ययन
- ग) सात सय दरा अछामी भाषिकामा वाक्यगठन प्रक्रियाको अध्ययन
- घ) सात सय दरा अछामी भाषिकामा कारक र विभक्तिको अध्ययन
- ङ) अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषामा उच्चारण व्यवस्थाको तुलनात्मक अध्ययन
- च) मानक नेपाली र अछामी भाषिकाको रूपायन व्यवस्थाको व्यतिरेकी अध्ययन
- छ) सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकामा काल र पक्षको अध्ययन
- ज) सात सय दरामा बोलिने अछामी भाषिकाका विकारी शब्दको रूपायन प्रक्रियाको अध्ययन

सन्दर्भ सूची

- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६१), समसामयिक सरल नेपाली व्याकरण, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज र बट्टी विशाल भट्टराई (२०६१), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६२), सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, (तेस्रो संस्करण), काठमाडौं: रत्नपुस्तक भण्डार ।
- अवस्थी, महादेव, पारसमणि भण्डारी (२०५९), सरल नेपाली व्याकरण र रचना, काठमाडौं : एकता बुक्स डिस्ट्रिब्यूटर्स ।
- आचार्य, ब्रतराज (२०५८), कर्णाली पारिका स्थानीय भाषिकाका भेद हाम्रो पुरुषार्थ, वर्ष २८, अङ्क २ गुल्मी ।
- गौतम, राम प्रसाद (२०६१), भाषिक अनुसन्धान विधि, कीर्तिपुर : दीक्षान्त पुस्तक भण्डार ।
- पराजुली, कृष्णप्रसाद (२०५३), राम्रो रचना मिठो नेपाली, काठमाडौं : सहयोगी प्रेस ।
- पोखरेल, बालकृष्ण (२०५०), पाँचसय वर्ष, (तेस्रो संस्करण), ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- बन्धु, चूडामणि (२०५२), अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- बन्धु, चूडामणि (२०५२), नेपाली भाषाको उत्पत्ति, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- भट्टराई, डी.पी. (२०६७), माध्यमिक नेपाली व्याकरण र अभिव्यक्ति, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भण्डारी, पारसमणि (२०६३), स्नातकोत्तर नेपाली शिक्षा शोध विवरण, कीर्तिपुर : न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
- शर्मा, मोहन राज र खगेन्द्र लुङ्गटेल (२०५०), शोध विधि, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- सुवेदी, राजाराम (२०५८), अछामको इतिहास, काठमाडौं : श्री वैद्यनाथ प्रकाशन समिति ।
- सिग्दयाल, सोमनाथ (२०५५), मध्य चन्द्रिका, (नवौं संस्करण), ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

अनुसन्धान तथा लघु अनुसन्धान र पत्रिका

- उपाध्याय, धनकृष्ण (२०६४), कालिकोट जिल्लाको लालूलोखडा क्षेत्रमा बोलिने नेपाली भाषाको स्थानीय भेद र मानक नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- खनाल, मोहनप्रसाद (२०३४), गोरखापत्र, काठमाडौं : असार १७ ।
- जोशी, खगराज (२०५०), डोटेली भाषिका र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- ढकाल, ऋषिकेश (२०५६/०५८), अछामी भाषिका र नेपाली भाषाको व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- पोखरेल, ऋषिराम (२०५२), (सम्पादक) वैद्यनाथ क्षेत्र, अछाम : वैद्यनाथ क्षेत्र प्रकाशन समिति, वरदादेवी विशेषाङ्क
- बम, सुरेन्द्रकुमार (२०६२), बैतडेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- बोहरा, गणेश बहादुर (२०५९/०६१), बझाङ्गी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- रावल, प्रकाश (२०६८), आठबिसेली अछामी भाषिका र मानक नेपाली भाषाका कारक विभक्तिको तुलनात्मक अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- रौले, रूप बहादुर (२०५९/०६१), बाजुरेली भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- शाही, हर्क बहादुर (२०५३), अछामी भाषिका : एक अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।
- सोडारी, हिक्मत बहादुर (२०६७), अछामी भाषिकामा रहेका व्याकरणिक कोटिको अध्ययन, स्नातकोत्तर अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि.वि. ।

परिशिष्ट 'क'

सूचकहरूलाई सोधिएका प्रश्नहरू

निम्न शब्द र वाक्यलाई तपाईंको आफ्नो स्थानीय भाषिकामा रूपान्तरण गर्नुहोस् :

१. केटो पढ्छ ।	= छोेर्याट्टो पड्डो छ ।
२. रामले नाचेको थियो ।	= रामले नाच्याको छ्यो ।
३. काका पर गए ।	= काउजु पुडा गया ।
४. यिनीहरू पसलबाट आए ।	= यी दोकान है आया ।
५. तिनीहरू घरबाट निकालिए ।	= ती घर है धपाइया ।
६. कोदालो कहाँ नेर छ ?	= बाउसो काइथी छ ।
७. पर्सी पसलहरू बन्द हुने छन् ।	= पस्सी दोकान बन हुन्या हुन् ।
८. डोरी बाटियो ।	= डोरो बाट्टयो ।
९. पहुँलो चरो आयो ।	= पेलो चल्लो आयो ।
१०. मोटो किताब दिनुहोस् ।	= मोट्टै कापी देओ ।
११. रामका साथीहरू विदेश गएका छन् ।	= रामका साथ्या परदेश गयाका छन् ।
१२. कलमहरू हराए, तो खल्लीमा थिए ।	= कलम हराया, ती गोजाउँदा छ्या ।
१३. तपाईं खानुहोस् ।	= तुमी खाओ ।
१४. सुकिलो	= सेतो
१५. थोरो	= पाडो
१६. मुथि है	= माथिबाट
१७. बल्ल	= गोरू
१८. डाँणो	= डाँडो
१९. तु बेली कावाटि आइछी ।	= तँ हिजो कहाँबाट आइथी ।
२०. बल्ल चराउँदो छेक्या ।	= गोरू चराउँछस् ।
२१. मेरा बुबा घुम्न जानुभयो ।	= मेरा बाउजु घुम्न गया ।
२२. म विस्तारै जान्छु ।	= चाक्ला गडाउनी घोगा उम्रया ।
२३. तिम्रो भाइ लडेर मर्यो ।	= तेरो भाउ तोक्किन मर्यो ।
२४. केटाहरू पसल गए ।	= छोेर्याट्टा दोकान गया ।

परिशिष्ट 'ख'

अछामी भाषिकामा प्रचलित देउडा गीत

१. लागी ग वसन्त ऋतु पलाई जान्ना पाला
जत्काल नवसेइ सुवा रंग उणी जाला
२. चर चर भैसी आमा यो पन लेकै हो
मैकी भयो जन सुचेइ सबैकी एकै हो
३. अल्कै छ मालीको डाँडो देखिदैन ताली
मालपोत्या तइकन सङ्गो काली पन काली
४. विनायक राम्रा पञ्चदेवल दैलेख राम्रा गडी
सुइनामा बाडुली लाउला बिउभ्र रानी चडी
५. कालो लेख रमाइलो होला काफल पाकन्ना रे
साइ पोइल कसरी जाल्ली भल्का लागन्ना रे
६. मंगलसैन दरवार जली दर्नाको कोट जली
आजभोली निस्याइलो भइग साइको मेरो थली
७. गोठालो गयका बेला रानी वन गायाको
भुली गइकी सम्भन्ना छ अइसेलु खायाको
८. वर्खा लागी बार वन्द टुलीबुली टम्म
नसुकेइ कैलासका पानी मन आउंदा सम्म
९. रहणाली बान्नातोली विचमा सालघाडी
कइमाल डुल्लो छइ सुवा मलाई एकलै छाडी
१०. जा भाउले घासकाटी लइया खोलीका गोगन
यसै रइजाउ वालीवैस नढल्कौ जोवन
११. उम्रेका मोरली घोगा उम्रेका जौ जन
बाली वैस वौला दुःख कसैलाई हौ जन
१२. धौलो धारा मइलो हाल्ली भोट भोट्याकी जोई
दुखीको सनिसार आफ्नो दुखीको कोइन कोइ

१३. सल्यान कुकुडो बासी ढल्ल्या बासी मोर
धेक्किकदैन अनुहार सुनिदैन स्वर
१४. जेठाजु भैसीका खर्क जेठानी छुइछनकी
अद्द सुखी अद्द दुखी भगवान दुई छनकी
१५. को उल्क्यो विनीका रूख कल्ले काट्यो विनी
भारी छारो के उड्यो हो मजर्म्याका दिनी
१६. सौरणी लाग्याको भया माम खाइहेल लया
भगवान त दोषी रैछ मून्या छैन दया
१७. लाइ उम्रयो लसुनको भाडी आपी उम्रयो धन्न्या
मेरा त कोइ पनि छैन घर आइजा भन्न्या
१८. जेठ वैशाख खरी धुप इमिला खाइहेलु
आइजा वाज सेल वसी पिरथी लाइहालु
१९. टलक्क टलकजा पन टलकन्या अैन
आमाका रूयाका बेला काख बसै वैन
२०. पोर पालो मालिका गया अेल पालो नदाइ
विदेशी होइजादो भया कागइकागइ भदाइ
२१. हट्यारू भात पकाइ खाँदा सेतीका छालछालै
अेल भन्दा पुडा भन्दा यी दुख साल सालै
२२. बसाल्या तोडीका तेल दुई हातले घस्नु
कैले छैन मुलाई अब सुख शान्तिमा वस्नु
२३. हात्तीले मचर्काइ ल्यायो लालभाडीका केला
कोइ पनि गर्दैन संगत अशान्तिका बेला
२४. स्तुरीले पट्याको धुपीले धुयाको
राओलाइ क्या सुखी मन दुखी मन रूयाको

परिशिष्ट 'ग'

अछामी भाषिकामा पुतला खेल सम्बन्धी गीतका केही अंश

बुवा ज्यूका पटकानी रन पुतला
पुतला खेलन आया रन पुतला
नैरे मेरा दाजु भाइऔं रन पुतला
हाम्री पुलती खेलाइदेओ रन पुतला
नैरे मेरी मुआज्यू हाम्री पुलती खेलाइदेओ ।
नैरे मेरा जिजु बुवाउ हाम्री पुलती खेलाइदेओ ।
कातिका मालिका देवीउ तमी दाइनी होइप जाया
बान्नी बस्ना वदादेवीउ तमी दाइनी होइप जाया

परिशिष्ट 'घ'

अछामी भाषिकामा प्रचलित केही उखान टुक्काहरू

१. वान्नीको मुसो दवा गडा पिङ्ङो = एक ठाउँकोले अर्को ठाउँमा शासन गर्न खोज्नु ।
२. पेटुदो चाइदो सुतान्या जाइदो = काम नगरी हुँदैन ।
३. खाउ भन्या नुन छिको छैन जैऱ्याका वाहाड = नुहनेले चुरीफुरी गर्नु ।
४. कच्चीको मान्छे पक्की ठसक लाउदो = असक्षमले घमण्ड गर्नु ।
५. नुन खान्या भ्या राण पोइ टोकनी होई = भाग्य नहुनु ।
६. विल्लाका मुखथी मुसा उपरघुडी हाल्ला = कमजोरले बोलिएको अगाडि धाक देखाउनु ।
७. ठिन्क्या चडो नाचैन नाची सक्या बाँचैन = काम पुरा गरेरै छाड्नु ।
८. जति जोगी आया कानै चिर्याका = सबै उस्तै हुनु ।
९. रून्क्या तेरो मनै छियो आँखी लागी ठसक = बहाना गर्नु ।
१०. अधि पछिकी जीउ न सीउ आरू पाक्याकी ज्यू = अवसर बादी, अवसर खोज्नु ।
११. हुँ भन्दा काजी काम तम्रा पाजी = सोचे अनुसार नहुनु ।
१२. नाम तम्रा बडा नाक सिँगान तडा = अयोग्यले घमण्ड गर्नु ।
१३. बड्डो मर्यो कुन्टो सरयो = स्थापित हुन खोज्नु ।
१४. चाल्नु हराया भुल वाडा जाओ = चाहिने कुरा सम्बन्धित ठाउँमा पाइन्छ ।
१५. जाउदो गैरो वाइदै पैरो = समस्या माथि समस्या थपिनु ।
१६. गउ बुई जमातो = उद्देश्य अनुसार नहुनु ।
१७. धान खान्या मुसो कुटाई खान्या विल्लो = गल्लीको सजाय अर्केले भोग्नु ।
१८. माछो भ्या ओड्डो हात साप भ्या पुण्डो हात = लिन मात्र खोज्न जान्ने ।
१९. पाउनाका रिसले छोरा छोरी कुट्टी = रिस अर्केलाई पोख्नु ।

परिशिष्ट 'ड'
सूचक तथा रुजु कर्ताहरू

क्र.सं.	नाम थर	उमेर	पेशा	ठेगाना
१.	हर्क त्रिवा	३८	शि	नवप्रभात प्रा.वि.रोल कालागाउँ
२.	कपिल सोडारी	१५	वि	श्री अन्नपूर्ण उ.मा.वि.कालागाउँ
३.	सीता सोडारी	२६	वि	कैलाश बहुमुखी क्याम्पस कालागाउँ
४.	गोरे त्रिवा	७३	कृ	कालागाउँ ८
५.	लम्बोधर रेग्मी	५०	शि	नवप्रभात प्रा.वि.रोल कालागाउँ
६.	जयसिंह बोहरा	५७	कृ	कालागाउँ २
७.	नरपति दमाई	७०	कृ	कालागाउँ १
८.	उत्तम भण्डारी	४४	कृ	कालागाउँ ४
९.	तेज बहादुर भण्डारी	५३	कृ	कालागाउँ ३
१०.	शिव बहादुर सोडारी	४३	कृ	कालागाउँ ७
११.	भवान सिंह तिरूवा	७०	कृ	कालागाउँ ९
१२.	बहादुरे साउँद	४१	कृ	मलातीकोट २
१३.	प्रेम राज खनाल	२८	शि	पिङ्गलादेवी मा.वि. मलाती
१४.	नविन ओझा	२१	वि	मलातीकोट २
१५.	चक्र रावल	३८	कृ	जुपु १
१६.	पूर्ण भण्डारी	३४	कृ	जुपु ९
१७.	प्रेम रावल	३८	शि	कालिका उ.मा.वि.जुपु
१८.	भूपी रावल	१७	वि	कालिका उ.मा.वि.जुपु
१९.	पशुपति रावल	३२	कृ	जुपु ३
२०.	पवित्रा बोहरा	३५	शि	गणेश प्रा.वि.बान्नातोली
२१.	भ्वानसिंह बोहरा	७५	कृ	जुपु ६
२२.	नवराज रावल	६८	कृ	जुपु १
२३.	केवलसिंह बोहरा	६३	कृ	जुपु ६
२४.	हर्कजन रावल	५२	शि	मङ्गला उ.मा.वि.वलीगाउँ

२५.	बम बहादुर थापा	३८	शि	मङ्गला उ.मा.वि.वलीगाउँ
२६.	चन्द्र बोहरा	४३	कृ	वलीगाउँ ६
२७.	भूपट रावल	५६	कृ	वलीगाउँ ३
२८.	टेक बहादुर ओड	३२	कृ	वलीगाउँ १
२९.	मिन बहादुर रावल	४८	कृ	वलीगाउँ ८
३०.	केसरी रावल	३२	शि	वलीगाउँ ७
३१.	तारा गिरी	४२	शि	गणेश प्रा.वि.बान्नातोली
३२.	गगनसिंह रावत	६२	कृ	बान्नातोली ६
३३.	गगने सार्की	६४	कृ	बान्नातोली ६
३४.	भोज बहादुर रावल	३०	शि	कालिका नि.मा.वि.विर्कु बान्नातोली
३५.	बम बहादुर रावत	२९	कृ	बान्नातोली ६
३६.	अशोक गिरी	३४	कृ	बान्नातोली २
३७.	निर्मला रावत	२८	कृ	बान्नातोली ६
३८.	शेर बहादुर भण्डारी	४१	शि.	पार्वती मा.वि.छापडाँडा बान्नातोली
३९.	टेक बहादुर परियार	२२	वि	टीकापुर बहुमुखी क्याम्पस
४०.	गगने दमाई	६४	कृ	कालागाउँ ५

परिशिष्ट 'ड'
अछाम जिल्लाको नक्सा

